

A
MAMBIALA
DOMBJA

KUBAI MESÉK
ÉS LEGENDÁK

A MAMBIALA DOMBJA

KUBAI NÉGER MESÉK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1974

LYDIA CABRERA

CUENTOSNEGROS DE CUBA

LA VERÓNICA, 1940, HAVANNA

Fordította Simor András

A bevezetőt írta Fernando Ortiz

A spanyol szövegek fordítását ellenőrizte, és az utószót írta Boglár

Lajos

BEVEZETÉS

Első könyve ez egy havannai írónőnek, akit néhány évvel ezelőtt vezettünk be az afro-kubai folklór ízlésvilágába. Lydia Cabrera behatolt Havanna néger legendáinak erdejébe, eleinte egyszerű kíváncsiságból, később élvezetből, végül pedig leírta, összegyűjtötte őket. Gyűjteménye ma már igen gazdag. Párizsban neves irodalmárok számára tartott felolvasást, és e legendák költői tartalma olyan elragadtatást váltott ki, hogy Francis de Miomandre költő, az amerikai irodalmak jeles ismerője, le is fordított belőlük néhányat, egy élelmes kiadó pedig könyv alakban is kinyomtatta őket, s a könyv máris elfogyott. Előzőleg igényes francia irodalmi folyóiratok, a *Cahiers du Sud*, a *Revue de Paris*, a *Les Nouvelles Littéraires* már fölfigyeltek a *Les Contes Nègres de Cuba*-ra. Ily módon ezek a mesék előbb láttak napvilágot fordításban, mint eredeti nyelven, és most, hogy végre spanyolul is megjelennek, már a külföldi kritika kitűnő fogadtatása vezetheti be őket.

Némelyek költőiségük és művészségük ösztönösségét értékelték nagyra, mások, így E. Noulet, különleges pszichológiát fedeztek fel bennük, „az élet mohó élvezetét, minden formájára és nyelvi megnyilatkozására való igen érzékeny reagálást, valamiféle egyszerre félnk és vakmerő, ártatlan és csúfondáros szellemiséget”. Más kritikus, mint Jean Cassout, társadalmi oldalról hatolt a néger mesék mélyére, és ezekben az elbeszélésekben a boldogtalanság jeleire és egy leigázott emberfajta szorongásának visszhangjaira figyelt föl.

Csakhogy a kubai néger meséinek jó néhány egy olyan „afrikai fázisból” való, amelyben eredeti afrikaiságuk jellegzetes vonásainak rovására még alig érvényesült a fehér környezet kulturális hatása. Volt olyan kritikus is, aki fölfigyelt erre, és oly módon próbálta magyarázni őket, hogy „mélységes erkölcstelenségükre” hivatkozott, a „nevelő szándék hiányára”, a „jó és rossz közötti különbség fel nem ismerésére”, a „feledékenység különleges képességére”... Ezek a képzetek azonban nem egyebek, mint csalóka látszatok, amelyek akaratlanul is egy elfogult

szemléletből, a fehér ember szemléletéből következnek, aki néger felebarátját a saját erkölcsi és reakciói alapján ítéli el, amelyeket saját fehér civilizációja jelöl ki számára, és amelyekben ő az erkölcsiséget és az igazságot látja. Számunkra helyesebbnek látszik – etnográfiai és evolucionista alapon –, ha nem az erkölcs hiányára, hanem egy *másféle* erkölcsre és néhány eltérő társadalmi értékítéletre figyelünk fel, amelyek a fehérekétől különböző körülmények teremtette afrikai néger öntudatban gyökereznek, saját gazdasági, politikai és kulturális helyzetükben, eredeti, szilárd és ősi társadalmukban éppúgy, mint a mostaniban, az amerikaiban, amely számukra idegen és átmeneti. Talán Afrika négereit – akiknek lelke ezekben a mesékben tükröződik – Görögország, Etruria vagy Róma archaikus világához hasonló szinten kellene elképzelnünk, hogy analóg módon közelíthessük meg etikájuk, mitológiájuk és társadalmi szerkezetük alapjait.

Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy ezek a mesék az együttműködés, a néger folklór és fehér fordítójának találkozása révén látnak napvilágot. Mert a spanyol szöveg már maga is fordítás, pontosabban szólva, második fordítás. Az afrikai nyelvből (joruba, eve vagy bantu), amelyen ezek a mesék létrejöttek, a kreol néger keverék és dialektusban beszélt nyelvbe tevődtek át Kubában. A fekete bőrű öregasszony, aki a meséket Lydiának elmondta, talán már kreol nyelven ismerte meg őket elődeitől. És ebből a nyelvi közegből kellett a gyűjtőnek a meséket spanyolul, olvasható formában megszólaltatnia, ahogyan most kinyomtatásra kerülnek. Az író ezt a nehéz feladatot híven teljesítette, és a mesék háttérének és formájának erősen egzotikus jellegét nagyon is gondosan megőrizte. Gyűjteményével a folklór új fejezete nyílik a kubai irodalomban.

Ezek az afro-kubai mesék, habár mindegyik a képzelet világában játszódik, és szereplőik között a joruba panteon egyik alakja is felbukkan, például *Oba-Ogó*, *Ocsún*, *Ocsoszi* stb., nem elsődlegesen vallásosak. A mesék legtöbbször állatmese, akárcsak azok, amelyek hajdan hírnevet szereztek Aiszóposznak, vagy napjainkban *Uncle Remus* afro-amerikai történeteinek, melyek annyira népszerűek a szomszédos államszövetségben a déli államok gyermekei között. Szereplői a tigris, az elefánt, a bika, a

földigiliszta, a nyúl, a tyúkok és mindenekelőtt a teknőc. Olykor pedig a teknőc-szarvas pár, amelyeknek ellentétes személyiségén a joruba folklór legjellegzetesebb darabjainak ciklusa alapul, ahol is a teknőc a ravaszság és bölcsesség prototípusa, aki mindig győzelmet arat az erő és az együgyűség fölött.

Némelyik mese, például a *Teknőc Tata és Tigris Tata* című, bizonyára Kubában alakult ki egy sor különböző folklorikus epizód összeolvadásával, ezért kozmogonikus elemek után más, merőben állatmese jellegű történetek következnek bennük.

Más mesék szereplői emberek, ezekbe a mitológia csak másodlagosan hatol be, ilyen például a *Két királynő* és *A Komák*. Jó néhányukban totemisztikus maradványok bukkannak elő, például amikor Tigris Emberről, Bika Emberről, Teknőc Tatáról stb. esik szó.

Érdekes az a közgazdasági meghatározás is, amellyel *Ocsoszi* isten, a joruba egek vadászó és szerelmes daliája különbséget tesz a többnejűség és a prostitúció között. Eszerint *Ocsoszi*, akinek sok állandó felesége van, sohasem fizet szeretőinek, de mindig bőségesen ellátja őket élelemmel, azok meg dolgoznak számára.

Az ősi spanyol címet viselő mese, a *Bregantino, Bregantín* a freudisták érdeklődésére is számot tarthat, mivel a patriarcha társadalmi mítoszát adja elő, aki végül minden más férfit és újszülött fiúgyermeket megöl, mígnem egy anya ravaszkodásával megmenti egyik fiúgyermekét, aki aztán véget vet apja hatalmaskodásának.

Egy másik mese igen különös történetet mond el az első ember, az első néger és az első fehér eredetéről. A néger folklórban gyakoriak az etnogenezis mítoszai, amelyek azonban ezekben a mesékben újak számunkra. A nagy teremtő, *Oba-Ogó* létrehozta az első embert, „saját ürülékére fújva”. Ez a mítosz az isteni eredet dacára kevésbé hízelgő az emberre nézve, de nem távolodik el túlságosan a biblikus mítosztól, mely szerint az első emberi lény a föld sarából születik, amelyet Jehova mintáz meg, és kelt életre isteni leheletével. Ebben a néger mítoszban nincs szó arról, milyenek is voltak az ősi emberi lények, de megtudjuk belőle, hogy egyikük a tilalom ellenére fénylajtorján felkúszott a naphoz, és az égő csillag közelébe érve, bőre megégett, miközben a másik ember a holdra ért, és ott fehérré vált.

A Lydia Cabrera gyűjtötte néger mesék nagy része joruba eredetű, de nem állíthatjuk bizonyosan, hogy mindegyik az. Jó néhányukban nyilvánvalóak a fehér civilizáció nyomai. Némelyikükben a kulturális átmenet viharos jelenségeire bukkanunk; jellegzetes példa erre, amikor a mesélő egy-egy istennek a Legfelsőbb Bíróság Titkára vagy a Tűzoltók Kapitánya titulust adományozza.

Ez a könyv jelentősen gazdagítja Kuba folklórirodalmát. Fehér és néger is ez az irodalom, hiába tagadják nem egyértelműen elítélhető tudatlanságból, vagy épp annyira elfogult, mint nevetséges hivalkodásból. Sokan vannak Kubában, akik ezt a tényt tagadják, csak hogy az igazi kultúra és a valódi fejlődés a valóságos tények igenlésében, nem pedig tagadásában rejlik. Az a nép, amely önmagát megtagadja, öngyilkosságot követ el. Miként egy afro-kubai közmondás mondja: „Ha beszakítja a kecske a dobot, bőrével fizet érte.”

1940

Fernando Ortiz

BREGANTINO, BREGANTÍN

Egy rekkenő nyári napon, nem tudni, melyik évben, egy bizonyos Dingdadingdá nevű hajadon, délutáni pihenőjéből fölkelve, azt mondta atyjának, aki király volt:

– Királyapám, férjhez akarok menni.

Ó, Dingdadingdá szinte sosem beszélt! Félénk, szófogadó, illedelmes volt, amióta csak megszületett, ekkor történt első ízben, hogy valami vágy határozott kimondására merészkedett. Első ízben!

A király, aki nagyon szerette, hiszen mindaddig alig-alig volt terhére, jogosnak ítélve lánya óhaját, aki, a délutáni órától, a hőségről nem is szólva, ráadásul éppen – és egy pillanatig eltöprengett ezen – igen fejlett tizenötödik évének virágjában volt, így felelt neki:

– Jogos kérés! Most azonnal nekilátok, hogy férjet keressek neked, olyat, aki kedvedre való, és akit te magad választasz majd, Dingdadingdá. Ne türelmetlenkedj.

És a jó király függőágyából, amely a banánligetben volt kifüggesztve – ott hűvösebb lévén –, odaszólt egy tábornoknak, és megparancsolta, hogy szólaljanak meg az utcákon a nagy eseményeket hírül adó kürtök, verjék föl mély álmából a pihenőtől béna kisvárost: jöjjenek késedelem nélkül a palotába mind a jó legények.

A királyné, Dingdadingdá anyja, fényűző és finnyás néger nő volt. Mindenbe bele kellett hogy üsse az orrát, és mindig az ő akaratának kellett érvényesülnie.

– Micsoda – mondta haragosan rágva a szivarját, aztán rá is tiport, mintha az volna a bűnös, aki miatt ekkora izgalom támadt. – Az én lányom csak úgy menjen feleségül valakihez, a legelső jöttmenthez? Hát ebbe én nem megyek bele! Ki látott már ilyet! Az én lányom... érdemekben dús emberhez való, olyanhoz, aki mindarról tanúságot is tesz mielőttünk!

– Érdemekben, miféle érdemekben? – ásított a király. – Egy egészséges, erőteljes férfi kell. Én azt mondom, hogy

Dingdadingdának egy erős férfihoz kell hozzámennie, aki jó keményen oda tud sózni.

– Add akkor Zandé apó öszvérehez, amelyik egy rúgással összedöntötte a házát!

Erőt vett a királyon az álmoság, és mivel biztosan tudta, asszonya már éppen arra készül, hogy egy nagyon is egyszerű kérdésből véget nem érő perpatvart csináljon, kinyújtózott hát a függőágyban, és erélyesen hátat fordított neki, mondván, intézzen úgy mindent, ahogy a legmegfelelőbbnek tartja, és hagyja őt aludni, míg csak a tengerről enyhet adó szellő nem érkezik.

– Na tessék. Ez mindig is az én dolgom volt! Hát ki hordta Dingdadingdát kilenc hónapig a méhében, te vagy én? Bizony én egymagam! Hozzád és hozzám méltó férje lesz. Mintha a lány vadállat volna, párzó szuka... minden jólneveltség nélkül! És mintha nem származnánk, te is, én is, az első Elefánttól, aki az erdőt lakta, és megalapította, nem azért, mert erős, hanem mert bölcs volt, Kokozúmba királyságát! A mi vőnknek mindkét erénnyel ékeskednie kell.

Hangosan ekképp elmélkedett, miközben Dingdadingdá lankadt, égő szemmel figyelte a kiskapuból a fiatal, izmos, előkelően meztelen férfiak áradatát, mindazokat, akik már a palotához közeledtek mélyeket lélegezve, aztán elrendelte a királyné, hogy újra szólaltassák meg a nagy eseményeket hírül adó kürtöket, a férfiakat pedig elküldték, magyarázatot se adtak nekik. És ők elmentek, miként jöttek, mondván: – Ez sértés, ez nem komoly dolog.

Intézkedett ezután férje nevében, bizonyos sugallatnak engedelmeskedve, hogy aki egy nap, egy éjjel, attól az időponttól kezdve, amelyet a „babalaók” jelölnek majd ki, a legjobb dallal őt magát, akinek már görcs állt a térdébe, meg a királyt, aki fülébe viaszt töm majd, táncra kényszeríti, jutalmul megkapja Dingdadingdát. Aztán pedig uralkodni fog Kokozúmbában... Amikor majd az elődök a tüzet körülülve, a holtak és a még meg nem születettek bizonytalan egében – azok ott várakoznak éppen – így emlékeznek rájuk: „Bogguará arralé micso berere bei okú kué okú eronu ogguá odgá oni ombaodgá omiokué.”^{1}

És leszállnak, hogy megszabadítsák őket lelküktől, a test minden lelkétől, egyazon hidegben egyesítve a haldokló vérét és a kórusét,

amely segít meghalni... és maga is meghal majd.

„Ahhoz, aki elégedett, él és eleven, megérkezett a halál, megragadta – mire amaz azt mondja: – Ne vigyél még el engem, engedj itt időznöm, mert aki meghal, elmegy egyszer s mindenkorra! Egyszer s mindenkorra. Bele kell nyugodni... Elmegy egyszer s mindenkorra!”

Amint a Királyi Parancs ismertté vált, nem akadt az egész országban olyan férfi, aki magát vagy egy cérnavékony, vagy egy kötélvastag hang, egy gitár, néhány csörgő vagy egy dob gazdájának tudva, ne hitte volna, hogy éppen ő a sors kegyeltje, nincs nála alkalmasabb, aki a király leányáért versenghetne.

A versengés megkezdésére kijelölt napon, kora reggel, a király és a királyné nagy szertartásosan kiment az erkélyre, és letelepedtek egymással szemben egy-egy zsámolyra, arcukat meg sem mutatták a kérőknek, akik felsorakozva és számba véve, akárcsak egy hadsereg, összegyűltek a palota előtt. Az első, aki kiállt a küzdőtérre, olyan hanggal, amely megrendítette a házak oszlopait, egy bizonyos „Vájj-Nekem-Ureget-Mert-Nem-Férek-Be” nevű legény volt, hangja vastag, akár a sekrestye almárium. Bár a palota remegett bele, rezgett tőle az egész kisváros, a királyi pár figyelmét egy cseppet sem tudta magára vonni. Egy vitorlás köteleinél vastagabb, megtépázott hangszálaival, még a talpától a feje búbjáig hangokkal teli, kész volt véget nem érően tovább zengeni, ám a versenybíró intésére kénytelen volt átadni helyét a következő jelöltnek. Emez egy kísértet tanácsára, aki időről időre meg szokta látogatni, élő madarakat nyelt le, két csúfolódó rigót és két vak kanárit. Ám alighogy kinyitotta a száját, megfeledkezve a kísértet jó tanácsairól, aki pedig nagyon is a lelkére kötötte, hogy csak félig nyissa ki ajkát, és tartózkodjék a legkisebb erőlködéstől is, a madarak bizony megszöktek... és így sem ő, de az sem, aki egy harmonikával következett utána, meg az énekesek sem, akik hárfákkal érkeztek északról, délről – szivacsos tengerekről –, keletről és nyugatról, jártak több szerencséivel. Fent az erkélyen a király és a királyné két kőszoborra hasonlított. Dingdadingdá meg csak unatkozott, úgy látszott, teljesen füstbe megy annak a nyári napnak ártatlan vágyakozása.

Földigiliszta, aki akkoriban nem volt megvetendő lény, nagyobb undort sem keltett, mint egyik-másik ember, véletlenül tudomást szerzett ama versengés tárgyáról, eljött hát a királyság határáról, átkúszott a kérők sorai közt, és megállt egy dobbal, legeslegelől. Anélkül, hogy bárki is várta volna, az új nap hajnalán énekelni és dobolni kezdett:

*Szendenge kirító, szendenge zóra,
Szendenge, zóra!
Kerekete ketinke!*

És a királyné elégedett fintort vágott.

Este kilenckor a király megvakarta a füle tövét.

És tízkor a viasz megolvadt; fölengedtek a királyné ízületei. Mindaddig csak szigorú arcélüket lehetett látni, ám most a nép felé fordultak, mosolyogva...

Tizenegykor kézen fogva lementek a lépcsőkön, és táncot lejtettek a dob körül. Tizenkettőkor

Kereketen tenten... Zóraa...

– a király és a királyné nagy élvezettel táncoltak az utcán, aztán Földigilisztát győztesnek és örökösüknek hirdették ki.

Amikor végre szakadt a jókívánságoknak, amelyekből kiérződött a csalódottság és az irigykedés, s magukra maradtak, családi körben, azt mondta a király a vejének:

– Vedd el a miénkből, ami neked a legjobban tetszik. Válassz annyi rabszolgát, amennyire csak szükséged van.

– Köszönöm, apósuram – mondta Földigiliszta. – Semmit sem kívánok, szolgálatomra elég egy ember. Van is valakim, akiben tökéletesen megbízom. A Bika!

Valóban, a Bika évek óta hűségesen szolgált már Földigilisztánál, aki még borjúkorában vásárolta meg egyik utazása közben. A házban, amelyet a király jelölt ki gyermekeinek, most a Bika, és senki más, végzett el minden tennivalót. Főzött és felszolgált az asztalnál, mint ahogy törölgetett, takarított, mosott, teregette és vasalta is a ruhát anélkül, hogy méltóságából akár egy csipetnyit is veszített volna. Vigyázott a kerti veteményre, dolgozott a mezőn, enni adott a tyúkoknak, legelni vitte az állatokat, üzeneteket

közvetített, buzgón oltalmazta törékeny gazdáját. Jobbkeze volt. És amikor az szükségesnek tartotta, hűséggel és a legnagyobb elismerésre méltó odaadással teljesítette helyette házastársi kötelezettségeit. Éppúgy, mint amikor valamelyik szomszédos nép háborút izent vagy lázadókat kellett megsemmisíteni, harcolni indult ura nevében, és szerencsével járt.

Történt pedig, hogy Földigiliszta, amikor házassága harmadik évében egészségét gyöngülőben érezte – alig látott már, nem tudta elviselni a napfényt, sem a levegőt, folyton csak köhögött tőle –, elhatározta, hogy végleg elhagyja a föld felszínét... Bikát hívta, és így szólt hozzá, szavait láztól verítékező kezének megvető és kedvetlen mozdulatával kísérvé, mellyel minden létezőt a semmi szakadékéba vetett:

– Nem kell nekem már ez! Én nem lehetek boldog csak a föld alatt. A tapadós sötétben, amitől egészségem és boldogságom függ... Szolgálataid jutalmául rád hagyom asszonyomat, javaimat, dobomat, mindent rád hagyok feltétel nélkül. Légy te Kokozúmba királya, ha eljön majd az ideje, vagy akár előbb is, ha siettetni akarod a dolgot. Él boldogan, kedvedre. Majd ha egyszer hálából vágyat érzel, hogy hajdani uradat lásd, kapard meg patáddal a földet... Földigiliszta majd tanácsot, példát ad neked. Vagy keress engem tenmagadban. Mindig számíthatsz rám. Isten áldjon...!

Dingdadingdá, aki háziköntöst varrva hallgatta végig ezeket a szavakat, föl sem emelve szemét a varrásról, meg sem próbálta lebeszélni urát szándékáról, de – engedelmes természetű lévén – a hűséges Bika sem, s a király meg a királyné, akiket odahívtak, és akikkel mindent megtárgyaltak, nagy-nagy meglepődéssel vették tudomásul Földigiliszta döntését, aki ráadásul utódot is hagyott hátra, egy csodálatos, rendkívüli képességekkel megáldott Bikát.

– Elvégre – mondta a királyné meglepődve magáról – leányom férje isten kegyelméből győzött ugyan a vetélkedésben, de azért nem más, csak egy Földigiliszta. Egy féreg!

Ami pedig a királyt illeti, akárhányszor csak találkozott a nyámnyilával, fölbőszítette veje határozatlan megjelenése, félénk, szomorúsággal teli arckifejezése – bizony annyira sápadt és sovány volt, hol összeomlott, hol meg kihúzta magát peckesen, de leginkább émelyítő, trachomás, melankolikus tekintete hozta ki sodrából a

királyt, hogyha rápillantott, nem tudta magába fojtani a szitkozódás szavait, melyek aztán szerencsére megszabadították – persze csak az új találkozásig – haragjától, amit vejenek jelenléte, betegeskedései, no meg a rokon kapcsolat miatt érzett...

Valóban: Földigiliszta igen gyorsan eltűnt, valamilyen repedés nyílásán, összezsugorodva és fölvéve azt az alakot, ami valójában járt neki, és amilyennek ma is ismerik, és ha lehet, kikerülik – azelőtt fehér emberke volt, jelentéktelen arcú, finom, keserű ajkú, bajuszkás, kopasz, löttyedt mellű, kurta lábú és karú, olyannyira, hogy úgy tűnt föl, mintha mindig ülne, még akkor is, ha ágaskodva állt, mintha fűzöt hordana, és állandóan csak szomorkodott. Bika első cselekedete pedig az volt, hogy fölakasztotta a királyt egy guasimafára, és a keselyűk kényére-kedvére bízta.

A királynét egy bűzös tömlöcbe zárta – tömlöcbe vagy latrinába, ki tudja –, ahol az minden ennivalótól megfosztva tengődött egy ideig (a boldogtalan végzett a svábbogarakkal, amelyek belepték tömlöcének porhanyós földjét és falait, kiszívta a gyomrukban levő pépet, és undorodva félrehajította lábukat és csápjukat), végül is arra kényszerült, hogy saját magát falja föl, lábánál kezdve, keserves rágcsálással, s megmérgezve lehelte ki lelkét, a legjogosabb felháborodásának tetőpontján.

Bika ezután föltette a papagáj-tollkoronát, magára aggatta a nyakláncokat, és kénye-kedve szerint uralkodni kezdett.

Dingdadingdának minden évben fia született, de a Bikának nem volt elég egy asszony, sem öt, sem tíz, hát kijelentette, hogy Kokozumba minden asszonya egész életére szólóan hozzá tartozik. Ez imitt-amott többé-kevésbé erőteljes tiltakozást váltott ki. Bika el akarta kerülni, hogy a tiltakozáshoz mások is csatlakozzanak, lévén a rossz példa ragadós, ezért parancsba adta, öljék meg – és ő maga lett a hóhér – a királyság minden férfiemberét, s még saját fiaival sem tett kivételt. Ettől kezdve, valahányszor számtalan ágyasának egyike fiúgyermeket hozott a világra, megróttá az illetőt viselkedéséért, szigorúan megbüntette, végezetül pedig lefejezte a porontyát.

Szegény asszonyok, akik nem tudták, hogyan kerülhetnék el, hogy időről időre fiúgyermekeket hozzanak világra, igazán nagyon keserű pillanatokat éltek át. Míg csak hozzá nem szoktak...

Bikakirály évente több ezer gyereket fejezett le, és szokásává vált, hogy hajnal hasadtakor, a kelő nappal együtt fölment egy dombra, amely a völgyek fölé emelkedett, és a magasban hivalkodva bőgte szét a diadalordítást:

Én, én, én, én, én, én!
Nincs a világon más férfi, csak én,
Én, én, én!

Csak az asszonyok, az ő odaadó asszonynépe válaszolt szavára helyeslően, térden állva.

A Bika ezután diadalittasan leereszkedett, hogy folytassa mindennapi életét. Abban a nagyon biztos tudatban, hogy soha senki sem fog rácsafolni, ő a Férfi, az Egyetlen és vitathatatlan Úr...

Szanune, a pirított mandula színű, önfejű asszony, aki éppen füles kosarat font...

Hat fia volt, égő szemével látta, amint mind a hatnak egyetlen vágással elmetszik a nyakát, és az egyik lábuknál fogva behajítják őket a személtárába, akár a döglött macskakölyköket. Nem egyszer kelt már föl rögtön utána gyékényéről, gyászos fájdalommal, erőtlenséggel, hogy felmossa a vért, amellyel azok az ártatlanok, méhének boldogtalan gyümölcsei oly bőségesen beszennyezték a földet. És torkig volt már ezzel a szokással! Olyannyira, hogy amikor megbizonyosodott róla, hogy már hetedszer is várandós, senkinek sem vallotta be. Megint fiúgyermek lesz – ismerte magát – és Kokozúmbában bővében voltak a feljelentőknek meg kémnőknek, akik a Bika tudomására hozták asszonyainak minden lépését. Többnyire vénasszonyok, akik kétségbeejtő módon örködtek a fiatalok felett, kedvüket lelték abban, ha valamilyen ürüggyel gyötörhették őket... Nem dívott itt a bizalom.

Igaz, Szanune annak ellenére, hogy már annyiszor anya lett, még a serdülőkorban járt, melle apró és lappadt volt, ő maga vékonypénzű, mozdulatai változatlanul fesztelenül rugalmasak, és hasa a körülményeket tekintve szokatlanul lapos, úgyhogy állapotát mindeddig semmi sem árulta el. Egyik nap fogfájást színlelve, olyan hangon, amely még a követ is meglágyította volna, közvetítők latbavetése nélkül engedélyt kért a Bikától, hogy a forráshoz mehessen. Oda, ahol a liliomok virága kibomlott holdtölte után, s

tőlük a víznek gyógyító ereje támadt. Bika szórakozottan azt mondta neki:

– Eredj, Szanune. Enyhíts kínodon...

Történt pedig, hogy Szanune, aki nem volt engedelmes, de félt, gyűlölte a Bikát, és nem tudta magába fojtani gyűlöletét, állapota következtében vágyat, kényszert érzett, hogy ott kiabálja világgá, ahol senki se hallja, hogy minden kockázat nélkül fenyegethesse Bikát, hogy egymagában legyen, vad és lázadó magányban. Nem ment hát a forráshoz, inkább a folyón túlra ment, keresztül az öreg elhagyatott hídon, jó messzire a folyó másik oldalára. Sebesen haladt, de szinte észre sem vette, hamar odaért a rettegett erdő határához; anyja szelleme irányította lépteit, anyjáé, aki életében a vas szentjeit imádta, őt védőszentjét (nyíl, íj, szeg, lánc, patkó), Ogúnt és Ocsoszit (Szent Pétert és Szent Norbertet).

Mert Ogún az erdő embere volt, magányban élt. Olyan magányosan, hogy maga volt az erdő. Nem ismert mást, csak az állatokat – kutyájának szemeit – és a füveket. Ha emberi lényt látott, elrejtőzött. És Ogún szűz volt. Egyik nap egy asszony tért be az erdőbe: az az asszony Ocsún volt (a kobrei Szűz) – a folyók, a források, a tavak úrnője. És Ocsún talán beleszeretett Ogúnba? Ocsún meg akarta kísértetni Ogúnt magányában, és uralkodni akart rajta. Ez volt a küldetése. Ogún menekült előle, rá se pillantott, Ocsún pedig üldözte. Amikor utolérte, a cserjésben rejtőzködő Ogún nekitámadt, mint egy üldözött és vékonyán megsebesített vad. Fenyegette üvöltéseivel, de nem pillantott rá, nem akarta látni; Ocsún azonban nem félt tőle.

Ocsún mézzel töltötte teli az „ibát”,^{2} s Ogún bebújt egy fatörzsbe, ő pedig körbe-körbe táncolva a fa körül, így dalolt Ogúnnak:

*Iljá onyi o onyi abbé
Csekete onyi o abbé...*

S Ogún végül vágyat érzett, hogy lássa, hogy megtudja, olyan-e, amilyennek a dalban látta; előbújt, fölhasítva a fatörzs kérgét, s amint mutatkozott, Ocsún mézzel kente be neki az ajkát: Ogún, ajkán a váratlan édességgel, megszelídülve ment Ocsún után. Ocsún pedig tovább énekelt, táncolt, és mézet kínált neki:

Iljá onyi o onyiadó

Iljá onyi o onyiadó.

Iljá loun loro ku euljí loun loro osza onyiaddo.

– „Ogún előjön a hegyből. Az édességért, mit én adok neki. Édességemért, mit én adok neked. Ogún előjön a hegyből. Mert te nyitod ki és te zárod be az egeket, ezt az édességet én neked adom, hogy behatolj minden szentbe és minden emberbe” – és vitte magával megbűvölten, visszavonhatatlanul, elvarázsoltnan, messze az erdőtől; és ment az erdő Ogúnnal – Babá házába, aki rövid időre pálmaolajjal és vadmézzel bekent vaslánccal rabul ejtette.

És Ogún az, aki megtisztít minket. Ogún nagyon nagy szent! Ogún, aki eltávolítja a gonosz gondolatokat, visszatéríti a gonoszt a gonoszhoz. Vadmézzel ő támasztja föl a holtakat, ő csodálatos, ő onyi. Ő az erdő ura és maga az erdő meg a fejsze, a nyíl meg a kés.

És Ocsoszí nem ismerte anyját, az erdőbe zártan nőtt fel, a vassal is ott tanult meg bánni, vadmacskaszínű bőre volt és egy arannyal teli erszénye, kifogyhatatlan.

Jelleme akárcsak az olyan emberé, aki örök szerelemben él, és akit örökkön-örökké szeretnek. A reggel harangjai – Ocsoszí nevetése. És bár igaz, hogy asszonyainak nem ad pénzt – csak ha jókedvében van, ebben nagyon is szeszélyes –, éhséget még egyikük sem szenvedett. Fürjeket, tyúkokat, vadgalambokat vadászik nekik. Ennivalóban sosincs hiányuk, mert Ocsoszí az asszonyok védelmezője, menedéke, imádják is őt az asszonyok.

De egyet valamennyinél jobban szeret, a tenger teremtésének úrasszonyát, Jemaját (a reglai Szűz), őt szereti oly nagyon, minden szent anyját, aki megfejtette Orúmbila tábláján minden titkok titkát. (És Orúmbila adta őt Ocsoszínak, mert nem akart magának olyan asszonyt, aki többet tud nála, s inkább visszatért Ocsúnhoz, akinek arany a bőre, és aki mézédés.)

Amikor egy asszony szerencsétlenségében hozzá könyörög, Ocsoszí meghallja, Ocsoszí megvédelmezi. Szanune rézláncocskát hordott egyik bokájára forrasztva, még anyja kapcsolta rá gyerekleány korában, anyja, aki Ogún lánya, Ocsoszí szolgálólánya volt, ő vitte ma az erdőbe, Szanune nem is látta őt, nem is érezte égi kezének súlyát, nem is sejthette... A halott asszony Ogún, Ocsoszí

könyörületéért rimánkodott, és a sötét, hűvös, végtelen erdő szívélyesen tárta ki karját.

Itt állt meg Szanune, megrettenve, hogy olyan messzire jutott.

Két délceg, gyönyörű szép néger jelent meg előtte, az egyiknek karabély lógott a vállán, és egy kutya meg egy homlokán keresztet viselő szarvas kísérte. A másik íjjal és nyíllal volt fölfegyverkezve, vadmacskabőr csüngött válláról, és wabbi elnevezésű kötényt hordott.

Szanune megérintette a földet, aztán ujjhegyére véve belőle, megcsókolta, a férfiak lába elé borult, és eszméletét veszítette... Amikor kinyitotta a szemét, egy szobában találta magát, körös-körül éjszaka, égetett lomb és guajaba-gyümölcs dús illata szállt – mintha csak az imént sok-sok néger gyűlt volna össze itt –, egy oltár szemközt, amely két friss, nemrég vágott, falnak támasztott nyárfaágból és két vadmacskabőrből állott. A földön néhány lefödött levesestál, egy lópatkó, két nagy tál rizzsel, babbal és pattogatott kukoricával. Szanune mellett egy fejkendős vénasszony huszonegy, kendőbe gyűjtött, apró, tompa fényű, fehér elefántcsont csigára vigyázott, újra meg újra megszámolta, félve, nehogy valamelyik elvesszen – mármint az Elegguáé, természetesen. Amikor a vénasszony meggyőződött róla, hogy egyik sem hiányzik, megérintette Szanune vállát, és átnyújtott neki egy kötegnyi különböző színű vászondarabkát, azzal elbúcsúzott tőle.

Eltelt pár hónap, és Szanune már azt számlálgatta, mennyi ideje van még hátra a szülésig: aztán az utolsó hét első napján kivett egyet a kötegből, Csangó vérvörös vásznát, lázasan ajkához emelte, és a vászonra lehelve könyörgését, odatette azt egy nyárfa lábához...

A nyárfa csupazaj-csúcsán ült Csangó, a világ parancsolója. Nélküle nincs varázslat.

Másodnapon a tengerpartra ment, és két rézgarassal belevetette a vízbe Jemajá kék vásznát.

Harmadnap a folyóhoz ment: Ocsún a folyóban fürdik, amikor kijön a vízből, kihívóan és gőgösen, arany tálcára talál majd, rajta a legválogatottabb nyalánkságokkal. Aki tudja, hogyan kell őt imádni, gyümölcsseit odaviszi neki a folyóhoz... Ocsún néha tökkoronájával felékesítve bárkájában evezget. Ha híve gondatlanságból vagy

nemtörődömségből az áldozati ajándékot csak úgy otthagyja valahol, messze a folyóparttól, akkor haragra lobban és öl. Szanune édes narancsokat adott neki; a sárga vásznat a vízre terítette, és a mélybe dobott három rézgarast, föl is riasztott velük egy „kajarit”.^{3} Éppen delelőn volt a nap

A negyediken kukoricát pörkölt, vett másik három rézgarast, és Ogún sötétlila vásznát bal kezével egy ösvényre hajította.

Az ötödik napon, balra fordulva eldobta Orula zöld vásznát, amikor senki sem látta, egy utcasarkon, az éjszaka sötétjében.

A hatodikon – négy lépés előre, négy lépés hátra –, ugyancsak a bal kezével, egy útkereszteződés közepére tette Odaiburukú kávébarna színű vásznát.

És a hetedikén Obatalát hívta, neki beszélt, akit a fehér vászon rejt, a fehér vászon, amely nem engedi át a napot... Obatalá az árnyékban dolgozik... Kókuszolajba mártotta a vásznat, és megdörgölte vele a hasát.

Megfürdött nyárfa, altamiza, babér, tömjén, szentborbálafű és szinguaraja főzetében, amelyet pálinkával és vadmézzel derített, s dohányt is füstölt fölötte.^{4}

Lefekvéskor pedig egy edény fölé hajolva, amelyben egy kevés víz meg egy kevéske szentelt higany volt, ezt mondta:

– Szentelt higany, szentelt, amire kérlek, tedd meg!

És meg is szülte Szanune fiúgyermekét, a Bika pedig vénasszonyainak, fejevadász hóhérainak egyikét küldte hozzá. Csakhogy ezúttal, amikor a vénasszony kését az újszülött bikaborjú nyakába mártotta, Szanune még arra is képes volt, hogy engesztelő alázattal rámosolyogjon, bocsánatot esedezve lázongásáért – „de mama, hát tehetek én róla” – akaratlan makacsságáért, amellyel gazdája törvényeit ismét áthágta.

Alighogy a rettenetes asszony, befejezván tennivalóit, csoszogva elment, Szanune odaszaladt a hulladékhalomhoz, kiszedte belőle fia testét, és örvendezve hörpölt fel egy csésze tyúklevest...

Szanune tovább fonta a kosarakat, sovány, egyenes és ügyes maradt, igyekezett jóvátenni hibáját, és ha messzire ment a mezőkön, ürügyül azt mondta, kosárnak való nádat vágni megy, hogy még jobban iparkodhassék. Egyik ilyen szökése alkalmából elvitte az erdőbe egy kosárba rejtve az újszülött hulláját, akit Ogún

újjáélesztett, vadmézzel kenvén be tagjait. És Ogún azt mondta Szanunénak:

– Térj vissza a faluba, idejében. Ha a fiad tízévesen egyetlen ökleléssel kidönt majd egy pálmát, huszonévesen pedig egy szeibafát, hallani fog akkor a világ felőle.

Röviddel ezután holtan találták Szanunét, kezében egy csengettyűt tartott. Holtan, mosolyogva, úgyhogy senki se akarta elhinni, akárhányszor is megnézték, csak furcsállták a dolgot. Méghogy egy ennyire elégedett holttest!

Teltek-múltak az évek...

Kokozúmbában csak nők születtek a Bika akaratából, mindig csak nők. Némelyek növekvőfélben vagy már südő lányok voltak, mások már idősebbek – a vénasszonyok pedig mind kihaltak. Semmi sem változott Kokozúmbában, hacsak az nem számít újdonságnak, hogy egy bizonyos időtől kezdve kiiktatták a mindennapi nyelvből a hímnemet, kivéve, amikor a Bikáról esett szó. Például: ha kalapáccsal szegeztek arrafelé, „martillo” helyett „martillát”, ha pedig tűzhelyen főztek, nem „fogónt”, hanem „foganát” mondtak, és nem „machtetével”, hanem „machtetával” gyomláltak. Nőneműek lettek a hímnemű szavak: a láb, a haj, a szem, a mell, a nyak, a kéz tíz ujja stb.: senki se nevezte az eget „Cielónak”, hanem „Cielának”. Tiszta égholt – „Ciela abierta” – így mondták.

Jött egy ciklon, mikor senki sem várta, és mindent a feje tetejére állított. Rémülettel emlegették hát, és sokáig beszéltek annak a „ciklonának” haragjáról, amely annyi életet oltott ki.

Éppígy elnőiesedtek a legnemnélkülibb tárgyak: sosem voltak annyira asszonyosak és belenyugvók az agyaglábosok, annyira nőies a csípőre tett kezű agyagkorsók hajlata, sosem voltak a nagy agyagedények annyira nyugodt és hasas mamuskák. Megváltoztatták már természetüket a kések is – meghasonlottak – annyiszor nevezték őket „cuchillo” helyett „cuchillának”... Végül pedig, ha mindennek ellenére az asszonyok olykor-olykor nem tudták megállni, hogy ne sóhajtsanak így: „Diosmío”, „Istenem”, ennek sem volt semmi akadály, mert a Bika úgy vélte, és meg is volt rá a jó oka, hogy csakis őrá lehet szó. Ily módon Kokozúmbában csak Istent lehetett férfiként emlegetni, Isten és Bika pedig egy és ugyanaz volt. Ennek tudatában járt fel továbbra is

mindennap a csúcsra, hogy az ébredő völgyek fölött bögve hirdesse fejedelmi gőgjét:

*Én, én, én, én, én,
Én, én, én, én, én,
Nincs a világon más férfi, csak én,
Én, én, én!*

Egyik reggel azonban, amikor az egyedüli, a vitathatatlan, a páratlan, az egyetlen és mindenható éppen nyilvánvaló dicsőségét tette közhírré a magasban, egyszerre a láthatár egyik pontja felől, arról az útról, amerre távozott az éj, fiatalsággal, erővel teli hang válaszolt szavára, egy diadalmas hím hangja, amely megtörte a fél évszázados hódoló némaságot:

*Én, én, én én,
Én, én, én, én,
Én magam vagyok, Bregantino Bregantín.*

És a Bikakirály megrettent, nem akart hinni a fülének (pedig hallotta, és a háta is beleborzongott a színarany csengésű ordításba), s miközben birodalmának mind a négy sarkába elhatolt a káprázó döbbenet, ő még jobban felfújta magát, és kevélyen megismételte dicshimnuszát:

*Én, én, én, én, én,
Én, én, én, én, én,
Nincs a világon más férfi, csak én,
Én, én, én!*

Csakhogy egy másik bika, egy hatalmas bika ugrált át a sövényeken, a termőföldeken, letiporva mindent, ami csak útjába akadt; főként a pálmaligeteknek rontott neki; szarvain táncoltatta, gyökerestül kitépve a királpálmákat és a hatalmas szeibafákat, az évszázados szeibafákat! Sikítóztak a nők, kellemetlen sipákolásuk tűzbe hozta a királyt... Természetes dolog elmenekülni egy vad bika elől. Teljesen ésszerű cselekedet lett volna, olyan, ami mindenkinél megértésre számíthat. Megengedhető. Erre indítaná az embereket legkétesebb közös hajlandóságuk is – amennyiben a bika úgy jelenik meg, akár egy meglódult hegység, és a lábaknak futni támad

kedvük. Kokozumba népe azonban, amely épp akkor látott neki napi teendőinek, tehát nem tartózkodott házaiban, épp ellenkezőleg, sem együttesen, sem külön-külön nem kezdett rendezetlen, nevetséges menekülésbe, hogy életét a patáktól megmentse, sőt, mindannyian ízig-vérig asszonyként, készen arra, hogy kéjesen elszenvedjenek mindent, akár kisebb-nagyobb ökleléseket is, kába csodálattal adóztak, és kacéran örvendeztek a váratlan bika vakmerőségének és kecsességének.

*Én, én, én, én,
Én, én, én, én,
Én magam vagyok Szilárd Hegy, Szilárd Hegy.*

Bikakirály csúnya, vérbe borult pillantással, nagyobb gyűlölettel és haraggal asszonyai, mint az orcátlan betolakodó iránt, felmérte a távolságot, ami ellenfelétől elválasztotta. Ugyanaz a természet, ugyanaz a fejedelmi nagyság, de a másik... fiatal!

De ez csupán egy elborzasztóan szép pillanat műve volt...

Egymásnak rontottak, és a síkság közepén por- és tűzfelhőt vertek fel, ami eltakarta őket a nők szeme elől, akik boldogok voltak, hogy jelen lehettek a hátborzongató viadalnál, végül is – lágy hitvesi és anyai szívük büszkén ezt dobogta nekik – nem másért, csakis az ő tiszteletükre kezdett harcba az a két természetfölötti erővel rendelkező nagyúr.

Hallották az összecsapások dühödő zaját, a szarvak csikordulását... A szemeket, a szíveket magával ragadta a vad hév forgószele. És ahogy a látvány kitisztult, ott hevert a vén Bika kinyúlva, testéből vérpatakok csörgedeztek... A fiatal Bika pedig tovább és tovább támadta, dühösen, hogy nem ölheti meg sokszor egymás után.

Ekkor az asszonyok térdre borultak a győztes előtt, és így kiabáltak:

– Te vagy a mi urunk... az egyetlen, Bregantino Bregantín. Nincs más férfi a világon, csak te, Szilárd Hegy, Szilárd Hegy. Úr nélkül nem tudunk élni!

De Bregantino – ó, csodák csodája! – nem kívánt semmi egyebet, csak véget vetni a zsarnokságnak, amit apja hosszú, hosszú esztendőkön át gyakorolt. Előkelően köszönetet mondott nekik, és

minden gőg nélkül megengedte, hogy megsimogassák a hátát, aztán elment férfiakat keresni... Minden asszonynak egyet.

Így aztán a természet újból visszanyerte jogait, és Kokozúmbában ismét születtek fiúgyermekek.

CSEGGÉ

Csegge a hegyen vadászik apjával. Vadászni tanul. Közeledik az új esztendő, azt mondja neki az apja:

– Csegge, ne lődd ki nyiladat. Ezekben a napokban tilos vadásznunk, mert ahogyan mi megünnepeljük az óesztendőt, és mulatozunk lent a faluban, az állatok is ünnepeiket ülik, és mulatoznak fent a hegyen.

Lementek a faluba. Senki sem vadászott, senki sem ontotta állat vérét. Minden férfi odahaza maradt, békességben.

Újév reggelén Csegge sírva ébredt.

Az „Iljaré”^{5} nézi, és kérdi őt:

– Mi az, Csegge, miért „szuku-szuku”?^{6}

– Mert nyilamat a hegyen hagytam. Nyilamért sírok.

Az „Iljaré” pedig mondja az embernek, hogy Csegge sír, mert nyilát a hegyen hagyta.

Azt mondja az apja: – Nincs itt most az ideje a hegyre menni, se nyílhoz nyúlni.

És Csegge tovább sír, és Csegge azt mondja, nem eszik, míg csak a nyilát vissza nem szerzi.

– Engedd, hogy elmenjen megkeresni – rimánkodik az „Iljaré”.

Csegge a hegyen. Felveszi a nyilát.

Sok-sok állatot lát, amint egybegyűlve esznek, és forró „dengét”^{7} isznak.

Ellövi a nyilát – a legeslegöregebb szívébe fúródik.

*

Csegge nem tér vissza a hegyről.

Az „Iljaré” az asszonyok csapatával Csegge keresésére indul.

(Asszonyhangok a fák között.)

Csegge, jaj, Csegge!

Csegge, jaj, Csegge!

Csegge nem felel. Kórusban válaszolnak a hegy állatai.

Az asszonyok nem értik, mit mondtak az állatok, megkeresik hát a férfiakat, ők megértik.

Csegge apja megy, megy egymagában.

Csegge, jaj, Csegge!

Csegge, jaj, Csegge!

És előjönnek mind az állatok, dallal, tánccal.

Csegge, ó, Csegge!

Tanike Csegge nibe ún

Csegge ono csono ire ló, segge itt, a patakban...

„Csegge látta, amint boldogan ünnepeltük az új esztendőt. Nyilával megölte főnökünket. Szívébe nyilazott. Csegge halott. Teste itt nyugszik, a patakban...”

– Jer – mondja a vadász az „Iljarénak”. – Csegge holtan fekszik a patakban.

A férfi fölemeli, vállán viszi haza...

ELJÁ^{8}

Ez az ember halász volt.

Már jó ideje egyetlen hal sem harapott a horgára, elvitték a csalétket, csúfot üztek belőle.

Felhúzta a hálót, semmi! Csak szemét... Nem nyúlt a szerszámokhoz, abbahagyta a halászást.

Egyik reggel asszonya azt mondja neki:

– Hozz nekem ma egy kövér sügért vagy egy jókora pisztrángot.

– Nem lehet – mondja a halász –, apály van.

– Te csavargó – feleli erre az asszony. – Az egész szomszédság arra vár, hogy halat vegyen tőled, te pedig még csak ki sem mégy a tengerpartra.

– Nem harap a hal – tiltakozik a halász –, valami „rontás” fogott rajtam.

– Hozz nekem akkor legalább egy szardíniát, ha nem akarsz holtan látni.

A férfi kimegy a tengerre, messzire evez csónakján, kiveti a horgát, ráharap egy nagyon szép hal, aki azt mondja neki:

– Ne ölj meg!

– Nem ölnélek én meg – feleli a halász –, de asszonyom azt mondta, halat akar enni. Ha nem, hát belehal.

– Dobj vissza a vízbe, háromszor is megtöltöm a csónakodat hallal.

Visszadobja a tengerbe, és a hal teljesíti ígéretét.

A halász portékáját kínálja a faluban:

Eljá, é! Eljá, é!

Elad mindent. Megtart maguknak egy igen nagy halat. Amikor pedig a halat elkészítik, és tányérra kerül, azt mondja a halász a feleségének:

– Látod ezt a halat, milyen nagy és szép? Ez az egyetlen, ami megmaradt nekem, pedig három csónakot töltött teli az, amelyiket előszörre fogtam ki.

És az asszony a földhöz vágja a halat, és azt mondja:

- Nem kell nekem ez a hal, csak az első, amit kifogtál!
- Nem méltányos – mondja a férfi –, az a hal segített hozzá egy halom pénzhez!
- Nem érdekel – vágja rá az asszony –, elhozod nekem holnap, ha nem kívánod a halálomat.

Másnap visszamegy a halász a tengerre. A tenger olyan tiszta, hogy a legmélye is látszik, mintha üvegen át nézné. Látni az ég gyökereit. Megjelenik ugyanaz a hal, ráharap a horogra, ő meg kirántja a vízből, ragyog a hal, mint egy ékszer.

– Jaj – mondja a halász –, ma el kell hogy vigyelek... Megéhezett rád a feleségem. Ha nem ehetsz meg téged, meghal. Még sosem hazudott...

– Engedj vissza a tengerbe! Hálából hatszor is telitöltöm a csónakod hallal.

Az ember újra kínálja portékáját:

Eljá, eljá eé, eljá dé!

S egy hatalmas halat vitt haza magával, kétszer akkorát, mint az előző.

Azt mondja az asztalnál a halász:

– Ez az a hal, ami ma megmaradt nekem, pedig ma hatszor is telitöltötte a csónakot az, amelyiket előszörre halásztam ki.

– Nem is eszem ebből – mondta megint az asszony, és a földhöz csapta. – Ha holnap nem hozod el nekem azt, amit előszörre halászol, holnap, bizony még holnap meg fogok halni.

Nagyon szomorúan evezett a szegény halász... Közelébe ért ugyanaz a hal, kiemelte aranyfejét a vízből, és így beszélt hozzá:

– Már tudom, hogy ma meg kell halnom. Fogj ki, de amint hazaérsz, ásd el kopoltyúmat az „obbi”^{9} tövébe. Beleimet add oda szukádnak, Allabé Kúmbelénak, a farkamat pedig, ez nagyon fontos, a kancád egye meg.

– Így lesz – mondta a halász.

Három napra rá három fiút szült az asszony, aki megette Él át. Három kutyakölyköt fiadzott a szuka. Három kiscsikót ellett a kanca. Az asszony három újszülött fia talpra áll, és azt mondják neki:

– Iljá mi!^{10}

Mennek a mezőre, ahol a kókuszfa áll. Kiásnak három lándzsát. Mennek a szukához, elveszik tőle a három kutyakölyköt. Mennek a kancához, elveszik tőle a három csikót. Aztán visszatérnek anyjukhoz, és körbetáncolják, lándzsáikat rázva:

Aljambe Kúmbde Koima...

Abé kún kua nelje. Eh! Aljambé Kúmbele koima!

Abe kún Kuaniljó...!

Azzal futva az erdőbe mennek...

Afrikában – így mondják nagyapáink – ennek a háromnak a neve:
„Taeguo, Kaínde, Oddúo.”

VALO-VILA

Ketten voltak nővérek: Valo-Vila és Ajere Kénde vagy Kénde Ajere. Valo-Vila sosem ment ki az utcára. Még sohasem látta senki.

Ajere Kénde kihajolt a balkonon. A könyöklőn élvezte Ajere Kénde a tengerről érkező délutáni hűvösséget.

Jött egy fából faragott, muzsikából teremtett ló. Azt mondta:

– Kérek egy kis vizet.

Ajere Kéndének aranyserlege volt, megtöltötte vízzel, inni adott neki.

Mondta a ló:

– De gyönyörű is ez a serleg, Ajere Kénde. Soha életemben nem láttam még ehhez hasonlót!

– Ó, szebb, sokkal szebb az én húgom...

– Hadd láthassam hát, Ajere Kénde, engedj be.

– Meglátod majd, ha feleségül veszed, bátyám – mondta Ajere Kénde.

Valo-Vila se eleven, se holt a behajtott zsalugáterek mögött. Se holt, se eleven.

Kénde Ajere dalolt:

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Vendég állt a házhoz, Kénde Ajere!*

Kérdezte Valo-Vila:

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Ki jött a házunkhoz, Kénde Aj erei*

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Ló Bátya jött hozzánk, Kénde Ajere.*

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,*

Mit akar Ló Bátya, Kénde Ajere?

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Házasodni készül, Kénde Ajere.*

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Mondd Ló Bátyának, hogy én rút vagyok,
Kénde Ajere.*

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Kancsal is vagyok, Kénde Ajere.*

*Valo-Vila, Valo Kénde,
Ajere Kénde,
Kelés van rajtam, Kénde Ajere.*

*Valo-Vila, Való Kénde
Ajere Kénde
Rohad a testem, Kénde Ajere!*

– Ég áldjon, ég áldjon! – mondta a Ló.

Ajere Kénde kint állt a balkonon, jött Kecske Ember, Bika Ember, Óriásteknős Ember, jött Tigris Ember, Elefánt Ember, Oroszlán Ember. Szomjaztak. Mikor Ajere Kénde finom aranyserlegéből kínálta őket, mind dicsérték serlegét, ő pedig azt mondta:

– Még szebb, még sokkal szebb, az én láthatatlan húgom.

És mind látni akarták, de Valo-Vila csak dalolt, egy árnyék dalolt a zsalugáterek mögött:

*Jaj, de rút vagyok,
Kancsal is vagyok,
A lábam gőzbe,
Rüh máz bőrömbe...!*

És megvetően távoztak.

Szarvas, Erdőanya Fia, nem ivott az aranyserlegből.

Ajere Kénde balkonján hűsölt az enyhet adó délutánban, ringott a hintaszék, szellő ringatta az erkélyt. (És tekintete a távolba révedt.)

Közeledett Szarvas. Így szólt:

– Ajere Kénde, adj innom aranyserlegedből.

Ajere Kénde odakínálta színültig töltött serlegét.

Mondta Szarvas: – Még sosem láttam szebbet!

– Ó, szebb, még sokkal szebb az én húgom, akit senki sem látott.

– Mutasd meg nekem, Ajere Kénde, én a szemébe tudnék nézni.

– Édes a te szemed. Ha feleségül veszed, meglátod majd, bátyám: meg nem érintheted. Várj csak, várj.

Valo-Vila Kénde,

Ajere Kénde,

Vendég állt a házhoz, Kénde Ajere.

És Valo-Vila válasza szomorú volt, mint az alkony az ablakokban.

Mondd azt, hogy rút vagyok,

Béna is vagyok,

A szemem kancsal,

Kelés van rajtam...

– Feleségül veszem – ismételte a Szarvas.

Azt mondta erre Valo-Vila:

– Nővérem anyja a tenger fenekén él. Nővérem anyjának neve Keriempémbe.

Éjfélkor Valo-Vila gyöngyökkel teli tököt adott Ajere Kéndének.

Éjfélkor Kénde Ajere kiszórta a gyöngyöket. Szarvast hívta, odaadta neki a tököt üresen.

– Szállj le a tenger fenekére.

Futott Szarvas a tengerpartra. A part azt mondogatta:

– Valo-Vila, Valo-Vila, Valo-Vila, Valo-Vila.

És belépett a holdsugár szabdalta hullámokba.

Ajere Kénde egész éjjel balkonján virraszt. Pirkadatkor visszatért Szarvas. Hozta magával a tököt, csordultig töltve Oloku zafírkék vizével...

Azt mondta Ajere Kénde:

– Lépj be a húgom hálószobájába!

És Valo-Vila szebb volt, sokkal szebb, mint Ajere Kénde serlege.

S amikor csókot vált a Hold és a Tenger...

KÉT KIRÁLYNŐ

Volt két királynő. Két lukumí királynő. Egymással szemben laktak. Egyiket Eléren Guedde Királynőnek, másikat Oloja Guanna Királynőnek hívták.

Eléren Guedde mindenféle jót főzött a házában. Mind a ketten gazdagok voltak, csak hogy Oloja Guannának nem volt ínyére költeni a pénzét. Idegen házba járt enni. Oloja Guanna Királynő, hogy ne költsenek, Eléren Guedde Királynő házába járt enni. Egyik nap Eléren Guedde, így beszéltek, azt mondta, torkig van már ezzel...

– Ide hallgass, Eléren Guedde, hallgasd Oloja Guannát: aki mindig csak ad, úgy véli, sokat ad, még ha keveset ad is; aki mindig csak kap, azt hiszi, keveset adnak neki, még ha sokat kap is.

Másnap Eléren Guedde Királynő megállt az ajtóban. És igen magasan hordta az orrát. Amikor meglátta Oloja Guanna Királynőt, aki érkezőben így dudorászott:

*Eleien Guedde, guola tóa,
Eléien Guedde, guola tóa,*

visszavágott:

Ugudka maka!

(Várj egy kicsit, majd jól eldöngetlek.)

És megütötte.

Nagy háborúság támadt ebből...

De Oloja Guanna Királynő nem evett többé Eléren Guedde Királynő házában, találkoztak mindennap a misén, és a templomból jövet a téren kitépték egymás fülét, éjjel aztán újra kinőtt a fülük...

Ez a története Eléren Guedde és Oloja Guanna Királynőnek.

TEKNŐC TATA ÉS TIGRIS TATA

Amikor a föld fiatal volt, a Béka hajat viselt, és hajcsavarokat csinált magának. Kezdetben minden zöld volt. Nemcsak a levelek, a fű és minden, ami csak zöld maradt, mint a citrom, meg a Remény tücsök, hanem az ásványok, az állatok és az ember is, akit Abé Ogó teremtett saját ürülékére fújva.

Egy kevés rend hiányzott csak: a halak a virágok mézét szívták, a madarak meg fészket raktak a hullámok taraján.

(A tengerek megáradtak a csigáktól, a folyók pedig az első krokodil könnyeitől, akit bánat gyötört.)

Szúnyog belemélyesztette fullánkját a hegy ülepébe, és az egész heglánc mozgásba jött.

Ezen a napon vette feleségül az Elefánt a Hangyát.

Egy ember fénylajtorján fölűszórt az égbe. A Nap figyelmeztette: – Ne gyere túl közel hozzám, mert égetek. – Csakhogy ez az ember ügyet se vetett rá, közelébe ment, megpörkölődött, lábától fejéig fekete lett... ő volt az első néger, minden néger Apja.

(Az öröm a négerké.)

Egy másik ember a Holdra ment Ló-Madár-Kajmán-Bárány-felhőn lovagolva. A Holdnak egyetlen kerek szeme van, szénnel festett kör közepén: szeme mögött nyúl futkos körbe-körbe.

Medence ez a szem, hideg vízzel, az ég ősi vizével teli, a nyúl pedig jégből való hal. Az eső a Hold szemében lakik.

A Hold holtan született. Se férfi, se asszony. Szűz.

Anyja, amikor meglátta, hogy csak egy hulla tömpe orrú és bádogszínű arcát szülte meg, idegrohamot kapott. Az apa, hogy megnyugtassa, bodzalevéllal dörgölte be a kisdedet, Holdnak keresztelte, és azt mondta: – Hold születik, meghal és föltámad.

A Hold alágördült a hegységről, rátért egy hegyi ösvényre, ahol a Nyúl éppen tüzet csiholt egy csupasz kővel.

Azt mondta a Hold a Nyúlnak:

– Fuss, eredj, és mondd meg nevemben az embereknek, hogy miként én születek, meghalok és föltámadok, nekik is születniük, meghalniuk és föltámadniuk kell.

Nekiindult a Nyúl megkeresni az embereket, a Hold pedig ott maradt, és egy bambusznád bugájában várt rá.

Rálelt az úton unokanővérére, Hutiapatkányra, aki éppen sört ivott. Ellopott egy hordó sört, és már részeg volt, tökrészeg.

– Hadd kóstoljam meg! – mondta a Nyúl. Nem szokott az iváshoz, a sör fejébe szállt, össze is zagyvába az üzenetet, amit a Hold rábízott. Amikor visszatért, ide-oda tántorogva, amaz megkérdezte tőle:

– Mit mondtál az embereknek?

– Haha! Azt mondtam nekik: miként én születek, meghalok és nem támadok föl, maguknak is születniük, meghalniuk és föl nem támadniuk kell. És nekiálltak sírgödröket ásni maguknak...

A Hold fülénél fogva megragadta a Nyulat, és behasította száját egy nádszállal.

– Büntetésül örökös rabságra ítélek! – Azzal bezárta egyetlen szemébe, jó ezüstlakattal le is lakatolta, és ettől kezdve az folyton-folyvást körben forog, nyílást keres, de nem tud elszökni...

A Hold hideg. A hideg fehér. Az az ember, aki a Holdra ment, fehérré vált. Ő volt az első fehér ember, minden fehér ember apja. Ők szomorúak... Mindennek megvan a maga magyarázata.

– Legyünk testvérek – mondta akkoriban Teknőc Szellőlábú Szarvasnak.

– Rendben van – felelte Szarvas.

– Sose váljunk el egymástól – mondta Teknőc.

– Rendben van – felelte Szarvas.

Attól kezdve egy volt az útjuk.

Egy tóra bukkantak. Kihalászták vetőhálóval az Alkonycsillagot. Megkeresték Anikosziát, a Király leányát, és még azon nedvesen odaadták neki. A Király leánya, igen elégedetten, fülére akasztotta: kancsal volt a leány, hasa egész a térdéig lelöttyedt... Egy melle volt csak, széles és hosszú, nagyon hosszú, átvette a vállán, hogy ne legyen terhére, és maga után húzta. Bár még szűz volt, kiapadhatatlan tejéből apjának, Maszavénak minden alattvalója kielégítően táplálkozhatott. Elefántcsonttal és arannyal viszonzta az ajándékot, csak hogy nem csillag kellett ám neki, holmi fénylő fülbevaló... mást akart, Teknőc vérét, ami az asztmát gyógyítja. És megszólalt Anikoszia szeme (akárcsak a másiké): – Én lasszót

csinálok. – És Teknőc szeme ezt hallván megszólalt: – Én kést csinálólok. – És nevetett a két szem, kihívóan, akár a fogak fehérje.

Azt mondta nekik akkor a Király leánya:

– Meneküljünk. Nem térhetek vissza atyám házába, mert elloptam tőle az aranyat és az elefántcsontot.

– Rendben van – mondta Szellőlábú.

– Ne vesztegessük az időt. A Kakas, aki a Király kincsét őrzi, nem késlekedik majd, hogy beáruljon.

És útnak eredtek, senki se figyelt föl rájuk, átmentek a téren, ahol a vakok a napon sütkérezve tetvekre vadásztak, és élvezettel ízlelgetve meg is ették azokat.

Amikor Anikoszia, aki az ösvényen vezette őket, megállapította, hogy már kijutottak atyja birodalmából, elég messzire, hogy már ne fenyegetse őket az a veszély, amit a Király haragjának első kirobbanása jelent – ez a harag gyakorta okozott olyan tüzes földindulásokat, amelyek megváltoztatják a föld arculatát – pihenni tértek egy lombos hagüejfa alá.

Anikoszia leheveredett, azt színlelte, hogy a fáradtságtól mély álomba merült, Szarvas elnyúlt mellette, és valójában hamar el is aludt, Teknőc pedig fürgén elkapta a nő mellét, amely a földön kúszott, mint egy mahákígyó, oszí, oszá, oszé, és odakötötte a hagüejfa törzséhez. Ugyanakkor előrántotta bozótvágókését – olyan hangot adott az, mint egy ezüstharang, melynek belsejében tanyázik az áttetsző nappal – és kiáltásával fölébresztette Szarvast:

– Ennek a nőnek nagyon csúnya az arca, le kell vágni a fejét!

Egyetlen vágással elválasztotta fejét a nyakától, a fej pedig megbizonyosodván arról, hogy oly kegyetlenül és minden fontolgtatás nélkül levágták, eldobták, mint egy toronhát, pár pillanatig alig tudott helyzetéről számot adni, elvakultan a hirtelen támadt fényektől s bódultan a csengés-bongástól, sípolástól és zúgástól, ami akkor támadt benne, amikor egy kőhöz ütődött, de egyúttal magához is tért ettől a rettenetes és váratlan ütéstől, s leírhatatlan dühvel pattant föl, a gondolkodó anyag kanóca meggyulladt benne – s nekiesett Teknőcnek, vadul harapva páncéljának dudorait. És eltörte rajta mind a négy fogsorát, élesre hegyezett fogait, állkapcsa is szétesett.

Dühbe gurulva ettől az új csapástól – képtelen lévén egy pillanatra is megállapodni, hogy hideg fejjel átgondolja a dolgot, homlokával, halántékával verte, majd állát és a feje búbját csapta Teknőc sebezhetetlen, kőkemény páncélzatához, míg csak szét nem esett, és saját dühétől legyőzötten nem hullt szenvedésen hóhérja lába elé.

Ekkor aztán új fej – még undorítóbb arcú, rajta a rettenetes vereség fintora – nőtt ki hátulról Anikoszia nyakán (aki mindkét kezével mindvégig, amíg a küzdelem tartott, kétségbeesetten, megállás nélkül rángatta foglyul ejtett mellét, csak hogy ezzel még szorosabbra húzta a kötés csomóját). És Teknőc ismét lekaszabolta fejét, pontosan a gégejénél.

Ennek a fejnek már nem volt ereje se harapni, se támadni. Megelégedett azzal, hogy néhány nagyon is kifejező, gyűlölködő fintorral kinyilvánítsa legtitkosabb érzéseit, hogy néhány gonosszággal teli szót ejtsen, aztán szájából sötét színű, szarvas tatagualepkék raja szállt föl, szárnyuk gyászos, fekete bársonyán Anikoszia leprésett és eleven arcával, tekintetével.

A harmadik fejnek csak a homloka nőtt ki, öreg volt és ráncos: Anikoszia teste kinyúlt, és meghalt egyszer s mindenkorra erőtlen vonaglások közepette.

Ekkor Teknőc és Szellőlábú egy ismeretlen növény aranyszínű levelét látták kisarjadni a bolttest köldökén: kíváncsiságtól ösztönözve felnyitották hashártyáját, és megtalálták a magokat és hajtásokat, amelyek nem vertek még gyökeret. Az első kukoricaszem, akárcsak egy nappal nőtt magocska.

Továbbhaladtak ugyanabban az irányban, az elnyúló jerbamate földek mentén, a szél tengerén hajózva. Szellőlábú vitte a halott nő testét, alkalmas helyet keresve, ahol eltemethetnék: és így történt, hogy hátuk mögött hagyva a csupa zöld földet, száradni, töredezni, dagadozni kezdett a holttest, ők pedig épp egy szakadék széléhez értek, s behajították. De a lepkék, amelyek Anikoszia második fejének szájából és sóhajából születtek, elrepültek hírül vinni a Királynak a történeteket, és most milliónyian tértek vissza, a napot is eltakarták.

A láthatár falai, amelyeket maguk mögött hagytak, megremegtek, és néma dörrenéssel dőltek össze. És Szarvas azt hitte, egy vadász

hatalmas termetét látja, félelmében a kutyafalka mohó vadságát érezte már, amint épp rávetik magukat az ólomfelhőkből. A kutyák orra már az ő szagát szimatolja! Teknőc azonban megértette, hogy kitörő félben vannak a vulkánok...

Állandóan születtek és meghaltak a tatagualepkék, nehézkes és gyászos röptük az égre és fejük fölé az átok egyértelmű jeleit írta.

– Szellőlábú, testvérem – mondta Teknőc, s egy szökelléssel felpattant rá, és szarvaiba kapaszkodott –, ne hagyj el, mert te vagy az én lábam, én meg a te agyad vagyok! Egyedül hagynál engem, e pillanatban, amikor Maszavé bosszút állni készül? Az öreg nekilátott, gyújtogatja már taplójával a vulkánokat, hogy tüzüket ránk okádják!

Szarvas futott a fekete felhők éhes és elszabadult kutyái előtt, menekült a vadásztól, arcának emlékétől, kíséretétől – ahogyan őse menekült egykor, és most benne, félelemtől eltorzult szívében újra életre kelt minden őse – éppoly sebesen szállt, mint a Ciklon, amikor hírhedt útjain halad) nem is tudták utolérni őket az áradó tűzpatatok, amelyek ebben az órában a vulkánok torkából valóban utánuk iramodtak.

És elfogyott lába alól a föld, s egyszer csak ott volt a tiszta zafír tenger, Kalunga.

– Én fajtám ősanyja, mentsd meg legkisebbik fiad – könyörgött a parton Teknőc. És egy hegyfok úszott feléjük, a hatalmas Óriásteknős volt az, üdvözítő méltósággal merült alá és bukott föl újra. Az óceán varázslója – gyerekkorában a tenger karjában ringott – jelképekkel fölékesítve, sziklából és algákból való öltözékében, már az idők kezdetétől fogva ama magányos part szentélyében üzte hivatását, de öreg és feledékeny lévén, a vallási szertartásokból csak arra emlékezett, hogyan kell a vizeket megáldani, és csak azt ismételte évezredek óta megindító csökönyösséggel.

„Moljumba” nem tudja átszelni a végtelen vizet, amely egyesül az éggel. Óriásteknős, a tiszteletet parancsoló hústömeg úszva vitte őket a hétszínű hét tengeren és a világ nagy-nagy korszakán át, aztán egy délután kitette őket egy boldog sziget partjára, akkoriban, az 1845-ös évben...

Miután meggyőződtek, hogy semmiféle szerencsétlenség sem érheti őket az alatt az új ég alatt, amely oly simogatónan borult fölébük, bizakodva beljebb és beljebb hatoltak, át az illatos erdőkön,

mentek, mendegéltek, míg csak egy nagy faluhoz nem értek, amely a tengernél épült.

A nők szinte virágok voltak, és sok férfi nőnek látszott, csípőjük lágy, lábuk apró. Fehér ruhát hordtak, és édes hangon beszéltek. Végül is Teknőc és Szellőlábú magukénak tudhatták az aranyat, az elefántcsontot meg Anikoszia gyomrának magvacskáit, és amint tudomást szereztek arról, hogy itt a föld nem azé, aki elveszi, és urának kiáltja ki magát, hanem azé, aki pénzért megvásárolja – és éppen aranyért –, szereztek maguknak aranyukért cserébe egy gyönyörű tanyát, amelyet később Ocsú-Kuá-Oru-Okukunak neveztek el.

– Hallottad? Itt földbirtokosok leszünk – mondta Teknőc Szarvasnak.

– Rendben van – felelte Szarvas.

Vettek maguknak két jarejszalmából készült kalapot, no meg egy ekét és két bozótvégőkést is: fölszántottak egy jókora darab földet, és elvetették a magokat, még a vasárnapokat sem tisztelték, sem a pihenésre szánt ünnepeket, sőt olyankor még inkább megkétszerezték erőfeszítésüket, egyre csak szántottak, és sokféle veteményt vetettek, és csodálatosan, nagyszerűen megtérült minden, nemsokára meg is gazdagodtak.

Sok-sok év telt el, mialatt Teknőc és Szarvas Istennel jó békességben birtokát gyarapította és élvezte. Szarvas az északi részen élt, már téglából rakott, cserép földte házikóban, Teknőc délen, háza az útra nézett, körülötte állandó pizkual- és jázminillat, ott haladtak el naponta a csikorgó szekerek meg a napszámosok is, jószágaikkal. És egyikek voltak ők, mint a kézen az ujjak, tán még egy lépést sem tudtak volna egymás nélkül megtenni.

Teknőc még a tengeren túlról szembogarába rejtve varázstudományt is hozott magával, a füvekkel, botokkal és dalokkal való gyógyítás művészetét.

Egyik nap Szarvas megbetegedett.

Jó ideje már, hogy Teknőc, túlságosan belefeledkezve vetéseibe és terméseibe, füle botját sem mozgatta a világ dolgaira; történt pedig, hogy egy domb csúcsára hágva, amikor bizonyos Majombe füveket keresett, amelyek arra kellettek volna, hogy komájának varázsitalt készítsen belőlük, és kigyógyítsa bajából. Szarvas

szerencsétlenségére a kelleténél jóval tovább elálldogált ott, hogy megszemlélje Ocsú-Kuá-Oru-Okuku csodálatosan termékeny vidékét. Nagyon erős és nagyon is újféle érzés fogta el ekkor Teknőcöt.

„Bárcsak az egész az enyém lehetne, volnék ura az egésznek, nemcsak a felének” – ez a gondolat ütött szöget ott a csúcson ama földbirtokos fejébe. Lábánál nyújtózkodtak a pálmaligetek, a még szúzi cédrus- és kaobaerdők, a megművelt mezők, az aranyszínű kukoricások, a virágzó manióka, a már sárguló rizs, arra messze, a csillogó tó mellett. Földéhség lopódzott szívébe, és végtelen lett, mint a nap. Kapzsin, kínzó kapzsisággal gondolt az ezer meg ezer gyümölcsre, amelyek épp abban a pillanatban értek minden ágon, a kert minden fáján. És mindet csak magának akarta, az aguakatékat, gujabákat, szilvafákat, amelyeket testvére ültetett el... A hét határban híres mézízű narancsokat, a mangókat, amelyekbe lágyan, epekedően ivódott bele a napfény. És a pompás, lila csillagalmafákat, színük, mint a néger nők ajkáé, és a naspolyákat, amelyeknek durva héja oly finom szívet rejt, hogy ízük emlékétől édes nyál csordult ki szája szélén. És a mamejeket meg az illatos guanabanákat, melyek már éretten csüngtek alá, megkettőzve az ágak súlyát, éppoly telten és puhán, akár a viselős asszonyok keble. Igen, egész Ocsú-Kuá-Oru-Okukut, amely csak félig az övé. Teknőc a csúcson, a szellők örvényében, miközben a citromillatú levegőt kéjesen magába szívta, földjeinek minden kisugárzását beitta, és nevén nevezte, nem szólt rá énjére, az pedig világos és mély értelmű dolgokat mondott neki...

Úgy döntött, hogy otthagyja a csapást, ahol azokat a füveket kereste, mert erőt vettek rajta a láz ördögei, maga Burukú^{11} – és elhallgattatták a vér szavát. Nagy tudás és fortély kell ahhoz, hogy valaki elfogja őket, mert folyton alakjukat változtatják, és a legkisebb zajra is új helyet keresnek: elég egy pillantás, amelyből hiányzik Ifá, hogy a bozótban eltűnve, elmeneküljenek, elbújjanak egy kő repedésében, magasabbra és messzebbre szálljanak, mint egy keselyű. És az ügyetlen kezek között, amelyeket nem avatott fel az éj igazi, Babalá unokáinak fiából és unokájából lett varázslója, levegővé válnak. Teknőc, ellenkezőleg, átkai buzgó könyörgését küldte az égbe. Az a gondolat, hogy hű barátja alighanem a végét

járja, tiszta örömmel töltötte el szívét, és Teknőc, amint bíborszínűre gyúltak a pálmaligetek, és elhallgatott az alkonyi enyhületben a madarak éneke, életadó nedvek helyett Szarvasnak – aki már függőágyában remegve türelmetlenül várta – három „Csicserekút” küldött: fabábuk voltak ezek, vagy pedig nagyon öreg gyerekek, halott újszülöttek. Lapos, vörös pofák, szem és orr nélkül, csak egy mohó száj, fehér egérfogakkal. Késeket vagy guajakánfából való botokat suhogtattak, kísértetiesen imbolyogtak, vagy árnyékos szögletekből szökkentek elő, csínytevőn, fáradhatatlanul, tolakodón, és azon igyekezve, hogy minél közelebből villantsák ki fogaikat:

– Papácska, mamácska, ide nézz, bajt hozok!

Egész éjjel gyötörték túhegyes, másvilági hangjukkal, éles, hol innen, hol onnan hallatszó kiáltásaikkal, lidércnyomásos késszúrásaikat halántéka erein érezte. Szakadékról szakadékra, álmán is túlra úzték, míg csak a nap elől – lévén ők a homály fiai – rémülten vissza nem menekültek barlangjukba, ahonnan előmerészkedtek, s újra meghalni nem tértek Kunanfindába, ^{12} Agaljú kebelére, életüket tőle kapják, „A Gonoszság Nöstény Urától”.

Egy hétnél is többet töltött így Szarvas, nyelvét már-már baboszacsigának érezte, amely a porban mászik, vagy egy csupa por úton, amelynek minden porát ő nyeli szakadatlan... Majd meghalt, sajgott minden csontja a „Csicserekúk” ütéseitől, és amikor teste is elmerevült, lelke is elhagyta, hasában sűrű, meleg, naptól poshadt és olyan súlyos víz cuppogását hallotta, hogy nem volt képes megállni tőle a lábán.

Teknőc nem jött el az orvosságokkal, és bizony bajlódhattak volna vele a kuruzslók, ha Szarvas ki nem okádja azt a vizet, amelyben a láz ott bujkált, akár a lilium gyökere vagy egy fekete macska – vagy ha nem lett volna ott az ágya fejénél „oltalmazója”, ^{13} amit anyja adott neki, és a jó Eledda ^{14} – meghalt volna akkor – és nem valami más természetesebb módon –, amikor ütött az órája.

Mindennek ellenére tojással és tyúklevessel hamarosan és teljesen rendbe hozta magát.

Meg volt győződve arról, hogy Teknőc is megbetegedett, és hogy csakis ez okozhatta távolmaradását, hát amint lába engedelmeskedett neki, fölszerszámozta a pónit, és gyors ügetésben átvágott a birtokon, égve a vágtyól, hogy komáját lássa:

ámde amaz majd kicsattanva az egészségtől, éppen szivarozott háza tornácán...

Szarvas, látva komája nagy pöffeszkedését, lelke fenekéig sebzetten így szólt hozzá:

– Jó napot, komámuram! Majd belehaltam egy gonosz lázba!

Teknőc, mintha amaz ott se volna, nemcsak hogy nem viszonzta a köszöntést, de még el is fordította fejét nagy gőgösen, és kiköpött – akkor köpnek így, amikor nemcsak ki akarják mutatni, hanem tetézni is kívánják a sértést...

Szellőlábú nem tudta mire magyarázni Teknőc elképesztő viselkedését, igaztalannak, sértőnek találta, akárcsak azt a szándékos köpést, ami szíve legérzékenyebb pontján sebezte meg.

– Mivel haragítottam meg a testvéremet? – kérdezte, és olyan ember lévén, aki nem bízik magában, és rendszerint magára vállal mindent, amire nem emlékszik, megrökönyödve folytatta:

– Komám, jó napot, jó napot; jónapotot mondok, hisz nem aludtunk egy takaró alatt... mivel érdemeltem ki ezt a megvetést?

Erre Teknőc kinyújtva fekete-sárga csíkos nyakát, annyira, amennyire csak telt tőle, felelni méltóztatott, hangsúlya éppoly megvető volt, mint előbb a hallgatása.

– Talán nem kötelessége előre köszönni nekem... és tisztelettel adózni?

– De hát... mi okból, komám? Én... magát...

– Az okból, hogy mostanáig nem úgy mentek a dolgok, ahogy kellett volna. Én eddig nem gondolkodtam rajta. És még sok más okból, amin nincs is mit vitatkozni. A legfőbb pedig, hogy én, Teknőc-Teknőc Tata, többet érek, mint maga.

Szellőlábúban föltámadt valamelyest az önbecsület, és erőtlenül így felelt:

– Evvel... evvel nem értek egyet.

– Magának kell engem először köszöntenie.

Szarvas nem is tudta, mit feleljen erre, csak hebegett.

– Hát... nem.

– És ettől kezdve tisztelettel adózik majd nekem!

– Hát nem!

– Rendben van – mondta erre Teknőc talpra állva, csupa gömbölyűség volt és csupa gőg, nadrágját húzogatta, ami mindig

löttyögött rajta –, lássuk csak, kettőnk közül ki az igazi férfi, ki az, aki parancsol!

De nem mentek öltre, miként a csúfolódó rigó-madár hitte, aki az anonfaágon még trilláit is abbahagyta, hogy jobban lássa a jelenetet.

Teknőc azt javasolta:

– Irtsuk ki a bozótot mindketten a hegy egy-egy darabján. Aki hamarabb végez munkájával, az parancsol majd ellenvetés nélkül az egész birtokon... Vagyis, ezeknek a földeknek egyedüli ura lesz, az egyedüli!

– Jól van – mondta Szellőlábú szomorúan.

Vasárnap volt, ezen a napon szokott a két koma csíkos vászonnadrágba öltözni, és páváskodni a faluban finom, hímzett ingben, drága selyemsállal. Ahelyett, hogy az ablakban könyöklőknek udvarolgattak, kártyáztak, vagy nemes kakasaikat küldték volna verekedni a porondra, macsetét köszörültek, és nekiláttak irtani, ki-ki a maga részét. És irtogat és irtogat Teknőc Koma, és irtogat és irtogat Szarvas Koma. A tizenötödik napon, egyszerre mindketten – addig irtogattak, ki is irtottak mindent – munkájuk végére értek.

– Se maga, se én, Teknőc Koma.

– Se maga, se én, Szarvas Koma...

Minek láttára Teknőc így határozott:

– Égessük hát fel a földeket: amikor az enyém ég, belépek a tűzbe, és ott maradok, míg csak a láng mindent el nem emészt... Ha elégek, mint egy gally, maga lesz a törvény szerinti úr. Ha viszont Isten úgy akarja, hogy maga égjen el, akkor, mivel maga úgyis halott lesz, a magaménak tudok majd mindent. És béke legyen velünk. Nincs más mód megoldani egy ilyen kényes kérdést.

– De ki kockáztat először?

– Természetesen én – vágta rá pimaszul Teknőc –, és amíg lobog a láng, dalolok majd eleven vörösének, maga meg hús menedékéből válaszol nekem!

A megoldást Szarvas helyénvalónak és igazságosnak vélte: kigyúlt Teknőc irtása, és látta, amint komája csendesen eltűnik a lángnyelvek között. Teknőc, aki jól ismerte a terepet, bevette magát egy barlangba, nyílását gondosan elzárta egy kővel, futott, futkosott

körülötte a tűz, pattogott a feje fölött, egészen elborította, ő pedig nagy biztonságban, így dalolt a rejtekhelyén:

*Bibiribirikiá, berikó,
Bibiribirikiá, berikó,
Bibiribirikiá, berikó.*

Kialudt a tűz, és Teknőc előjött a barlangból: végighurcolta a fél hegyen a követ, ami olyan jól elrejtette, azzal hanyatt feküdt rajta.

Mosolygott, két kezét feje alá tette, így talált rá Szarvas, nem akadt egész testén egyetlen égési seb sem, mintha csak délutáni pihenőjéből ébredt volna föl, gyöngéd szunyókálásból, mintha csak illatos frambojánvirágok égtek volna enyhet adó ürege körül.

– Íme, kiálltam a próbát, mint maga is látja, végigfutottam a lángfolyón; a nyálam, mint a parázs, és minden-mindent gyertyaízűnek érzek, vörösnek látok... de nem sülttem meg. Rajta, komám, most magán a sor, hogy megégjen egy kicsit.

És Szellőlábút, aki hiszékenyen belevetette magát a tűzbe, megérintik, elkapják, körülfogják a lángok, és hamarosan maga is egy láng a lángok között. S amikor Teknőc gúnyosan dalra gyújt:

*Bibiribirikiá, berikó,
Bibiribirikiá, berikó,
Bibiribirikiá, berikó...*

– csak a szikrázó fa felel neki.

Azután Teknőc megkereste komája elszenesedett testét a felperzselt irtáson.

– Jaj, Szellőlábú – siránkozott Teknőc –, Szellőlábú, én vérem, testvérem! Amikor a világra jöttél, semmid sem volt...

Miatyánkot mondott érte, és levágta a szarvát, amelyet végignyaldosott a láng, de kárt nem tett benne.

Komája szarvából Teknőc zeneszerszámot csinált. Minden délután, valamivel napnyugta előtt, játszott is rajta Teknőc a háza tornácán. Aki csak hallgatta azt a zenét, lenyűgözötten állt a gyönyörűségtől. Jött Ökör, a Lepke nevezetű, aki épp ráérősen ballagott a faluba valami nagyon fontos ügy végett. Zene szállt ki a magányos Teknőc házából. Ökör emlékszik, hogyan hagyta magát vezetetni a kádenciától, elbűvölten, mígcsak Teknőccel szemközt

nem találta magát, aki apró szemecskéit félig lehunyva, mintha egy másik világban tartózkodott volna, különös, lánggra gyúlt hangszert szorongatott, abból bújtak elő azok a hangok, amelyek őt úgy elragadták.

– Kérj, amit csak akarsz cserébe, Teknőc, add nekem a muzsikádat! – mondta Ökör.

Teknőc, mint aki mondhatatlan gyönyörűség egéből pottyant alá, hosszú ideig hallgatott, mélabúsan méregetve a föllelkesült és rimánkodó, óriási, négy lábú behemótot.

– Add nekem ezt a muzsikát, Teknőc!

– Haj, barátom! A te lábaid túl erősek, az enyémekek pedig nagyon is kurták... Megtörténhet, hogy olyan messzire viszed a muzsikámat, hogy én, amilyen vén és fáradt vagyok, nem tudom tőled visszaszerezni.

– Ne sérts meg, Teknőc, mi, ökrök, nem teszünk efféle dolgot!

– Ezt mondják az ökrök... csak hogy a bűnös vágy bárkibe belebújhat. Nem tehetek kedvedre, eredj.

De Ökör csak tovább könyörgött, hadd hallja ismét azt az „isteni” hangot, amitől lelkesültségben remegett, mint a falevél, ami könnyeket csalt elő lelke legmélyéből, jobban megríkatta, mint az éjfél sirámainak „Bogguará araljeja”.

Végül aztán Teknőc azt mondta:

– Ne sírjon-ríjon, cimborám, kedvére teszek... de előbb engedje meg, hadd melegítsek egy kis kávé. – És egy szurokkal teli edénykét tett fel a tűzre.

– Itt van hát – mondta, és átnyújtotta neki a szarvakat, már nem daloltak, nem is szóltak, egyetlen húr feszült csak rajtuk, vékony és kék, akár egy véna – a kéz melegétől, meg a vér hevétől, nem mástól, születik a zene... Valóban, Ökör épp hogy csak megérintette, csupa zene lett minden. Azt hitte, a csillagok közt táncol, és teste, amelynek súlyától néha ő maga is szenvedett, egyszeriben szellőkönnyűvé lett. Mintha a semmiből volna, annál az illatnál is könnyebb, finomabb valamiből, amelyet a jázmin lehel ki. Szárnyas patái nem is érintették a földet. Táncot lejtett, immár a teremtmények legbájosabbika és legkönnyedebbike, boldogan; határtalan és sosem sejtett boldogság töltötte el. És mint aki még jobban belekóstol álma gyönyörűségébe, hogy ne kelljen fölébrednie

belőle, Ökörnek ez járt az eszében: „Semmiért sem adom vissza ezt a csodálatos holmit Teknőcnek...” És szállni kezdett, röpte égi, érzékelhetetlen volt, mint a zene, ami testétől megszabadította.

Forrt a békanyál az üstben...

Lepke Ökör a kifejezhetetlen szépség egéből súlyosan alázuhan a kemény földre, szörnyű fájdalmak közepette visszanyerte teste méreteit, nyomasztó súlyát, és hátán avval az égő péppel, menekült, amennyire csak telt tőle, vánszorogva vitte súlyát, s egyik szarvát is odahagyta, „emlékül”, ahogy a Teknőc mondta.

Másízben egy girhes csődör járt arra, aki szomorúan baktatott az emelkedőn fölfelé, menyasszonya „halottvirrasztására”, a mezsgyéhez érve Teknőcöt játszani hallotta: s hiába sírt és esküdözött, hogy nem lop el, legyen bármilyen éhes, még egyetlen kukoricalevelet sem, magánkívül volt, és szintén megpróbálta, hogy elrabolja a muzsikát, amely nyerítésre ösztönözte boldogságában, már-már azt hívén, hogy a mennyei legelőkön jár... Teknőc a fejére lötytyintette a békanyálat, félvakká tette, és a nyesőollóval levágta egyik fülét meg kopott farkát, amellyel a legyeket szokta volt elhessegetni...

Szinte mindennap eljött hozzá valamelyik állat, ugyanattól a varázslattól megbűvölten, hogy kölcsönkérje tőle a zeneszerszámot. Hála ravaszságának – nem maradt rá szüleitől más örökség – meg a minden egyes lopásnál sikeresen alkalmazott békanyálnak, Teknőc továbbra is levágta a szarvakat, farkakat, lábakat, füleket, minden különösebb kapkodás nélkül: „a sietség nem szül mást, csak fáradságot”, és csodálatos muzsikájával fölkelte mindenki mohóságát, meg annak is csapdát állított, akiről ezt a legkevésbé lehetett volna gondolni. És bizony nem Szarkáról van szó, a született tolvajról, hanem egy olyan tisztas asszonyságról, mint Koca, aki annyira megfontolt, akitől kövérsége és, szent elfoglaltságai folytán, minden ledérkedés távol áll, aki valójában csak folytonos terhességével és irigyelt születeivel foglalatoskodott; ám egyszer estefelé még ő is besurrant Teknőc házába, minden erejét összeszedve megpróbált nagyon ügyes lenni, és a félhomály segítségével észrevétlenül osonni, el is rabolta a sóvárgott zeneszerszámot. Ha nem röffenti el magát – mintha szakadékba

esett volna, amikor nekiütődött az ajtósaroknak, amit nem látott előre –, nem is kapja el Teknőc a bűnjellel kezében.

Lévén szó egy hölgyről, Teknőc ezúttal nem használta a békanyálat, ami elővigyázatosságból mindig ott Totyogott a tűzhelyen: helyénvalónak találta, hogy hátsófelére hatalmas ütést mérjen, amely kiáltásra készítette az asszonyt, de inkább méltóságának fájt, mint kidagadó húsának.

– Ó, Teknőc Úr, Uram! Egy hölgy hátsófele szent dolog! Kinek képzeli maga engem?

Miután akkora híre támadt Teknőc muzsikájának, azon az egész vidéken – bár miközben agyondicsérték, senkit sem vitt rá a lélek, hogy bevallja, miért hiányzik testének valamelyik jellegzetes darabkája –, Tigris, nagyurunk, aki nemsokára névnapot készült ülni, tánccal, lakomával, forgókkal és tiszteletére mondott szónoklatokkal, szintén kedvet kapott hozzá, és egy reggelen beállított Teknőc házába. Emez túláradó előzékenységgel fogadta, mint a Nagy Állatot, aki fogaival tart tekintélyt és fogaival fenn is tartja tekintélyét. Legszebb javaival ajándékozta meg; megparancsolta, hogy vágják le a hat legkövőbb jércét, és készítsenek egy „kosárcára való” gyümölcsöt, meg mindenféle ételt, hadd vigye haza az ő nevében családjának...

Ekkor a Kacika előadta Teknőcnek, mi végett jött el hozzá: hogy névnapra ünnepségére meghívja, és kölcsönkérje tőle hangszerét, amely mindazon rokkantak szerint, akik már hallották, fölér a főváros és a művelt világ legjobb zenekaraival.

– Megtisztel vele. Ez a hangszer, Komám Uram, vénségem vigasza. „Kokoríkamónak”^{15} hívom. Ahogy mondani szokás, apait-anyait beleadva készítettem. Egyedüli időtöltésem, amióta bele kellett törődnöm, hogy ifjúságom elszállt! Egyik nap az ember kinyitja a szemét, jobban mondva lehunyja, magába néz, és rájön, hogy öreg... És megértetik vele ezt az asszonyok is, kedvetlen képükkel, és azzal, hogy pénzt kérnek tőle. Jaj, Főnököm, kölcsönözni annyi, mint elveszíteni, mert aztán jön a nem-émlékszem-hogy-nekem-adtad; de elég az hozzá, hogy legyen ön mégoly kiváló is, a legkülönb ember, a legegzenesebb, a legvérszomjasabb, a haza megmentője, és ez így igaz, s tartson bár engem a legnagyobb fájdalomra fennhéjázónak, a „Kokoríkamót” akkor sem adom oda.

*Grín, Grín, Grín...
Grín, Grín, Grín,
Grín, Grín, Grín,
Bongo Monaszengo, Szí kengó!
Bongo Monaszengo, Szí kengó!
Grín... Bongo Monaszengo, Szí, kengó!*

A zene váratlanul fölugrasztotta a zsámolyról Tigris, válaszolni sem engedte... Csiklandó érzés – grín, grín, grín – nyakszirtjétől farkáig, és aztán a „Kokoríkamo”, ez a heves gyönyör, a szüntelen gyönyör fájdalma, amitől elvesztette önuralmát, jelentőségének minden tudatát. Vonaglott, hempergett, ugrándozott, forgott, vonított, hanyatt fekve földhöz verdeste magát: mint az örült kóbor macska, aki lerészegül a háztetőn a szerelemtől és a holdfénytől, bizony, a rettenetes Koma, akinek bajszától egy egész nép akarata függött, az éppoly félelmetes, mint méltóságos megjelenésű úr, nem volt más, csak egy nagy, vonagló macska, és végképp nevetségessé vált!

Amikor aztán a hatalmas ordítás helyett, amely megremegetteti egyik végétől a másikig a szigetet, dicső torkából csak egy „miaú”-hoz hasonlatos hang tört elő, Teknőc ráborította a forró békanyállal teli edény tartalmát. És Tigris mozdulni sem tudott a nyúlós tűztócsában, ami húsába ragadt, és egész belsejét égette; így történt, hogy Teknőc kilenc ujját és fél bajuszát levágta, kihúzta egyik csodálatos fogát, és mivel még ez sem volt neki elég, alaposan el is döngötte, „hímringyónak” nevezte minden ütés után.

Igen sajnálatraméltó állapotban, lovára fektetve és kötözve, tért haza házába Tigris a „kosárcára valóval” és a hat ajándék jércével, amelyek, hogy gyalázatát végképp betetőzzék, végig a keserves úton csak csipogtak neki, csip, csip.

Szegény asszonya, aki aznap épp fejet mosott, férje vértől csöpögő látványától két, szerencsére jól megtermett rabszolganőjének karjába ájult, sorra ájuldozni kezdtek a lányai is, csak előbb arról bizonyosodtak meg, hogy apjuk még lélegzik. Fiai pedig – már abban a korban lévén, amikor egyetlen harapással bosszulják meg a sértést – azt kérdezték tőle, ki sebesítette, kínozza meg ily szörnyű módon, ki bántotta, bántalmazta, tépte ki bajuszát, húzta ki fogát...

Tigris dühös némaságban, amelyből senki sem tudta kimozdítani, vén skorpió olajával átítatott pókháló fonalaiba és ragtapaszaiba bugyolálva, lassan lábadozott.

Máját rágta a méreg.

Egyetlen szó visszhangzott a fülében szüntelenül:

– Hímrinyó!

– Még meglátjuk!

Öt év telt el. Öt esztendő (és amint mondani szokás, gyorsan), mialatt Tigris megcsonkított lábait nézegette, és titokban bosszút forralt.

Történt pedig egyebek között, hogy barátja és testi-lelki jó pajtása, Nyúl, aki útra kelt világot látni, egyik reggel, amikor senki sem várta, betoppant a tanyaudvarra.

– Maga a Jóisten küldte hozzám, Nyúl Koma – kiáltotta Tigris, karját ölelésre tárva.

Egész délután vele maradt, hálósobájába zárkózva. Anélkül, hogy hangját kieresztette volna – hiszen a falaknak nemcsak fülük, szemük és emlékezetük van, hanem asszonyi viperanyelvük is – elmesélte neki az igazat kilenc hiányzó ujjára, gyönyörű fogazatának hézagára, hátának dudoraira és forradásaira vonatkozóan, mellőzve mindazonáltal néhány fölösleges részletet, amelyeknek emléke a többenél is keserűbb volt számára.

Nyúl egy puttonnyal meg egy dobbal nekiindult, hogy a vidéket bejárja.

*Szandemania, szandemania,
Elúero kéngeré, kángara uirimakánga obba,
Szandemania, szandemania.*

Királyi parancs, amely minden földbirtokost gyűlésbe rendel...

Arrafelé kezdte dobját verni, és a királyi parancsot meghirdetni, ahol telkes Tehén, az özvegyasszony élt, akinek földjei határosak voltak Teknőcéivel.

– Ha Teknőcöt látja, Tehén Komámasszony, segítsen már, ne kelljen nekem utánajárkálnom, mondja meg neki, ne maradjon távol erről a gyűlésről.

Ugyanezt mondta Szamárnak, Tarka Bikának, a szomszédos bérlőnek, akik nagy sietve közölték Teknőccel, a Király általuk

hívatja.

– Bizonyára az adók emelése miatt – dörmögte Tehén Ténsasszony, s miután tojásfehérjével kikente magát, kapkodva húzta fel kanárisárga selyemcipőjét, belebújt világoskék, széltében-hosszában hímzésektől ékes muszlinruhájába, izgatottan és lihegve, de elégedetten, hogy fülbevalóival és francia aranyból készült nyakláncával büszkélkedhet, öszvérháton útnak indult a faluba.

Valamivel később Teknőc dobpergést hallott tornácán.

– Maga meg itt, Teknőc Koma? Ott a faluban bizonyára együtt van már a Gyűlés, csak maga hiányzik, meg én.

– Miféle gyűlés? – kérdezte Teknőc. – Hallottam valamit, rebesgettek valamit, de nem figyeltem rá. Amilyen szórakozott vagyok, egyik fülelem be, a másikon ki...

– A Király az, a Király, aki sürgősen hívat minket... Alighanem nagyon fontos ügyben...

– És mintha azt is hallottam volna, Tehén Komámasszony, hogy Tigris elnököl a Király oldalán a Gyűlésben.

– Teknőc komám, maga álmodik! A Tigris, Szentséges Uramisten! Nyugodjék békében, az Úr kegyelme fényeskedjék neki. Már több mint két éve, hogy meghalt... Ott voltam a temetésén, igen előkelő temetése volt. Ráesett az egyik lábára egy harangtorony, nyílt sebet okozott, pár óra se kellett, a seb elüszkösödött, és végzett vele!

– Mit nem mond, barátocskám? Magától hallom először... Igaz, nagyon messze éltünk egymástól, de én becsültem, és a neki járó tisztelettel viseltetem iránta. És bár elmúlt már a gyász ideje, lesújt a hír. Elüszkösödött az egyik lába? Hazugságnak látszik.

– Psszt! Senki sem szökhet meg a halál elől, még a Tigris sem!

– Szentigaz. Ezért mesélik, hogy egyszer, amikor a halál éhes volt...

– Ugyan, Komám, ne késlekedjünk tovább. Tegye föl a „hipit”, ^{16} és induljunk. Ezt majd az úton elmondja. Ha akarja, elviszem a puttonyban.

„A puttonyban? Inkább gyalog” – gondolta a Teknőc, és örömezt útnak indult Nyúllal, aki rokonszenves ember volt és remek társalgó. De kisvártatva Nyúl azt mondta:

– Ha így megyünk, sosem érünk oda! Már rég a faluban volnék, ha nem kéne a maga áldott jó álmatag módján vánszorognom...

Gyerünk, Teknőc, helyezkedjék el a puttonyban, mondom, hogy nem nyom olyan sokat, és én repülök, mint akit puskából lőttek ki.

– Egy csöppet sincs ínyemre, Komám, hogy amikor földbirtokosként a gyűlésre tartok, puttonyban lássanak, mint egy csirkét!

– A falu elején kieresztem majd, senki sem fogja meglátni.

Teknőc belebújt a puttonyba, Nyúl pedig szaladni kezdett.

– Megérkeztünk már? – kérdezte Teknőc, fölemelve fejével a puttony fedelét, amikor úgy vélte, hogy már egy óra is elmúlt.

– Még nagyon messze vagyunk!

(Szánsara, szánsara, szánsara.)

Újabb óra telt el, lökésekkel és rázkódtatásokkal.

– Nyúl Koma, nem bírom tovább, annyira szédülök! Messze még a falu?

– Még jókora darab hátra van az útból!

(És szánsara, szánsara, szánsara.)

Teknőc szinte a szájában érezte gyomrát, dermedt beleit, és a puttony fedelét fölemelve megint megkérdezte:

– Még meddig, Komám?

Végül abbamaradt az imbolygás, a hányinger, a szédülés... Teknőc ott találta magát szemtől szembe Tigrissel, aki rokonai körében várta őt.

– Most már én is azt hiszem, hogy teljes a Gyűlés! – és Teknőc azon nyomban behúzta a fejét, hogy ne is lássa a saját halálát.

Tigris tömör mondatokban parancsba kiadta, hozzanak egy banándugványt.

– Dugd ki a fejed – bögte –, dugd ki a fejed, vagy szétzúrom mindenestül. Nézd meg ezt a banándugványt! Nézd meg jól, te söpredék! Én magam ültettem el, ma, Földműves Szent Izidor napján. Amikor gyümölcsöt ad majd, érett gyümölcsöket, megeszlek, banánpéppel és kimbombóval. Ó, a véredet pedig „szambumbiával”^{17} vegyítve iszom meg! De előbb arra ítélek, hogy szomjan és éhen gyötrődj. Megmondtam.

Azzal bezárta egy ládába, és megparancsolta, vigyék a füstölőpadlásra, minden további tanakodás nélkül.

Később Tigris igen-igen elégedetten leült egy hombre-partira. Aznap nemcsak büntetésben sínylődő néger szolgálóinak bocsátott

meg, hanem evés után asszonyát is megkérte, zongorázza el neki a „Palomát” és a „Mononát”, bizony nem került sor ilyesmire az utóbbi öt évben.

És amikor a banánfa egy gyönyörűséges fürtöt termelt, Tigris vásárolt egy lábast, és meghívta barátját, Nyulat, aki a Legfelsőbb Bíróság Elnöke és a Tűzoltók Parancsnoka hasznos hajtó tisztét töltötte be, elismert hozzáértéssel.

A legkisebb tigrisek kihasználva apjuk távollétét, fölmásztak a füstölőpadlásra, és kinyitották a ládát. Szárazon, kiszáradva, megfeketülve haldoklott benne Teknőc: a zár keserves csikorgása magához térítette, de csak azért, hogy emlékeztesse, ütött az utolsó órája... és tévedésből, ahelyett, hogy végképp bűnnek eresztette volna a fejét, táncolni kezdett. Tánc közben lepték meg, és ez nagyon tetszett nekik. A friss levegő, a kevéske nappali világosság, ami az egyesztendei homály után a ládába hatolt, visszaadott neki valamicskét hajdani erejéből.

Az egyik tigris – amelyik három perccel idősebb volt mindhárom testvérénél – tapsolni kezdett:

– Remek, Teknőc, nagyon jól táncolsz!

– Ó, apád jobban táncol, mint én – felelte az távoli és üres hangon, mint aki már jóval halála előtt meghalt.

– Mióta megtámadta egy elefántcsorda és ötven oroszlán, akiket mind egymaga legyőzött, papa sántít!

– Jaj, fiacskáim – sóhajtott Teknőc kihasználva, hogy az értelem egy szikrája fellobbant benne. – Ha egy vízzel teli tálba tennétek, akkor meglátnátok, mi a tánc! A szárazság nem egészen nekem való...

A tigrisek kíváncsiságtól úzve lesiettek a lépcsőn, és hamarosan visszatértek egy vízzel teli tállal.

Víz! Áldott legyen! Amint Teknőc szájához annyira közel érezte, előbb csak szemével itta, imádta szenvedélyesen, testben és lélekben egyaránt újjászületett az örömtől.

*Pongeledió, el bongé,
Pongeledió, el bongá,
Pongeledió, el bongé,
Pongeledió, el bongá!*

És az elbűvölt tigrisek előtt haláltáncot járt, haláltáncot víz szerelméért, szomszédja csillapításáért.

– lebbé, iebbé! Teknőc, még... rajta! – kiabálták azok a tál körül, hejehujázva, és már a ritmustól részegen.

– Ah – mondta ismét Teknőc –, csak hogy itt alig bírok mozogni. Ha elmehetnék egy patakhoz...

– Igen, a patakhoz, a patakhoz!

A patakban Teknőc épp csak pár mozdulatot tett, dúdolva:

Pongeledió, el bongé!...

– Fiacskáim, de kár, hogy nem folyik itt a közelben egy folyó!

A tigrisek most már csak a táncra gondoltak. Elvitték a folyóhoz. És a széles, szabad árban Teknőc olyan fékeveszetten táncolt, hogy a tigrisek, képtelen lévén sebes mozdulatait szemmel követni, összezavarodva, egy helyett ezer Teknőcöt láttak. Ezer Teknőc, mintha csoda történt volna!...

– És ha elvinnénk a tengerhez?

De a legidősebb tigris, rémülten a varázslattól, és érezve, hogy elveszti a fejét, mivel hogy annyi Teknőcöt számlál, pedig csak egynek kéne ott lennie, azt mondta:

– Isten óvjon minket! Már késő van. Ha a Tata megtudja, hogy kivettük Teknőcöt a ládából, elver minket, akár csak aznap, amikor bekentük a karosszékét.

És hívogatták:

– Teknőc, elég volt! Gyere, jusson eszedbe, hogy apánk ma megesz téged banánnal és kimbombóval.

– Majdhogynem elfelejtettem; itt vagyok, fiacskám – felelte ezer Teknőc, és Teknőc még egyszer, amikor mozdulatlanul megállt. – Engedd, hogy leszálljak egy percre a mélybe, és elbúcsúzzam a folyótól.

Kiválasztott egy épp akkora követ, mint ő maga, bekente iszappal, megformázta, és rá véste körmével a teknőjén levő jeleket, úgy hogy senki sem gyaníthatott semmit.

A vizet felkavarva, lágyan a part felé lökte, a tigrisek fölkapták, és szaladni kezdtek vele hazafelé...

Amikor Tigris ezüstsarkantyúit pengetve visszatért barátjával, Nyúllal – tarisznyáik teli voltak elemózsiával – a tigrisek csöndesen

játszadoztak a kapuban.

Fogat fogért, szemet szemért! Fölmentek a komák a füstölőpadlásra, kinyitották a ládát, ott volt Teknőc, mit sem változott, szakasztott olyan volt, akárcsak egy évvel ezelőtt, amikor otthagyták. Fejét a szégyentől, a félelemtől teknőjébe rejtette. Ugyanabban a testtartásban, ugyanolyan kétségbeesett lapulással.

Tigris, hogy jöttét hírül adja, mivel már nem tudta gyűlöletét tovább magába fojtani, rávágott a macsetével, s a penge kettétörött...

– Hogy megkeményszik a fájdalom!

Egy sor rettenetes, megalázó kínzásnak vetették alá. Végül is nem volt más, csak egy kő. Egy csöpp vért sem tudott belőle Tigris kipréselni, hogy megigya szambumbiával, miként megesküdött. Egy rostnyi hús sem volt benne, hogy jó ízt adjon a kimbombónak. Mit számít! Ott hevert, a lábas fenekén... Példás büntetésben részesült!...

Nyúl pedig kötelességének vélte, hogy azt mondja Tigrisnek, amikor komája villát ragadva intett neki:

– Egye csak maga egyedül, Komám! Kiköszörülte a tisztességén esett csorbát!

A KOMÁK

Mindnyájan a szentek gyermekei vagyunk, és ami csak gonoszság meg bűnre való hajlandóság van az emberben, az mind a szentektől származik.

Minden szentek szentje, Csangó, egy ízben nőügyek miatt Tákua földjéről Ocsún földjére menekült: Csangó (Szent Borbála), akit Bokoszonak, Alafinak, Agadgúnak, Dáddának, Obaijénak, Lubbeónak is hívnak – Lubbeo, ez a keresztnéve.

Szerelemre vágyó és kötekedő, nélküle nincsen rebambaramba, a Világ Ura, kérkedő fickó, igen bátor és igen jó kiállású – ott nőtt fel, a patakban... Ahol csak megfordult, és csodákat tett, azon nyomban annyi rosszaságot is elkövetett, hogy végül futva kellett menekülnie. Faluról falura menekült, így élt, mert sokan meg akarták ölni, csakhogy ő mindig csúfot űzött belőlük.

Ocsún földjén, Ocsún (a kobrei Szűz), a lukumí tetszett meg neki.

Táncolt neki, úgy hódította meg, amaz pedig rögtön igent mondott, és együtt is éltek. Egyik nap Ocsún azt mondja nővérének, Jemajának (reglai Miasszonyunk):

– Ha látnád az én négeremet, kétfelé állna a füled a csodálkozástól!

– Milyen néger? – kérdi Jemajá.

Mert Csangót mindenüvé, árnyéka árnyékaként egy vénember követte mindig, aki vigyázott rá; s ez a vénség azt mondta Jemajának:

– Ha Csangóra találsz, nevezd Lubbeónak. Ő a te fiad.

Jemajá látni akarta Csangót... És Csangó beleszeret, Jemajá pedig engedi, hogy szeresse: és amikor egymáséi lesznek, Jemajának eszébe jut, és fölkiált: – Lubbeó! Te az én fiam vagy! – És melléből ad neki inni.

Megtudja a dolgot Ocsún: majdhogynem fejét veszíti mérgében. Két kezébe fogja, eltakarja...

– Unokaöcsém volt, az unokaöcsém! – Igaz, de már késő. Nincs mit tenni.

Dolé nem volt rosszféle. Ocsún lánya volt, megtiltották neki, hogy tököt egyék, mert a tökben van Ocsún titka: de még inkább azért, ami a kútban történt.

Történt pedig: Jemajá, amikor Orula (Assisi Szent Ferenc) asszonya volt, féltékeny lett Ocsúnra. Orula egy kútban élt, Ocsún pedig belevette magát a kútba.

Jemajá lesben áll, és látja, amint Ocsún lopva a kútba ereszkedik: erre, minden zaj nélkül, lábujj hegyen elindult, hogy kunyhójában felkeresse a Legfőbb Urat.

– Babami! Hej, jöjjön, ezt nézze meg, Babami!

A Legfőbb Urat hívta, Babamit, aki parancsolt mindannyiuknak: Csolának, Oricsaokónak, Óljának, Olókunak, Ogbának, Ogúnnak, Ocsoszínak, Babaluajénak, Obaoddénak, Szodginak, Nanúnak, Nanáburukúnak, Obatalának, az Ibedgéknek, az Elegguáknak... Ez a Babami az időnél is öregebb, mindenki fölött áll, Csangó pedig minden szent fölött.

Jemajá a kútkáva fölé hajlik, odahúzza Babamit a ruhaujjánál fogva.

– Papa, Kuancsaka okkó kon okó!! – és mutatja a Legfőbb Úrnak, mit csinál ott elrejtőzve Ocsún meg Orula.

– No, jó – mondja az Örökkévaló Atya –, maradjon hát mostantól fogva Szent Ferenc a kobrei Szúzzel. (Ocsún Orulával.)

Nem, Dolé nem volt rossz, de hű sem. Minden férfit megkívánt, és legkevésbé a sajátja tetszett neki, egy felszabadított, dohánycsomózó néger, aki élete nagy részét a mezőn töltötte, és ravaszsága nem vetekedett egy városi négerével.

Dolénál épp ott volt a szeretője a szobájában, amikor megjött az utcáról a férje, méghozzá nem a megszokott időben. Elrejtí a szeretőjét az ágy alá, azzal ajtót nyit férjének, gyapjas haja kibontva, arca zilált, és csupa könny. Nincs ügyetlen asszony, hogyha hazudni kell.

– Jaj, de fáj, jaj, de fáj a hasam. Jaj, Evaristo! Ha nem szerzed meg nekem a gyógyszert, amit előírt a varázsló, meghalok, Evaristo, belehalok egy kiáltásba, esküszöm neked! – És egyszeriben az ágyra veti, dobálja magát, a paplant harapja.

– Milyen gyógyszer, milyen varázsló és milyen fájdalom? – kérdezte Evaristo de la Torre megrökönyödve.

Dolé, amennyire akkora kín közepette tudta, elmagyarázta neki, hogy aznap reggel, alighogy Evaristo a raktárba ment, ő maga meg tenni-venni kezdett, valami belenyilallt a gyomorszájába... olyan éles nyilallás, hogy mihelyt megenyhült egy kicsit, elment a varázslóhoz tanácsért. A varázsló „tudakozódott”, és Ojá azt mondta neki, ez bizony nagy baj: egy állat fészkelte be magát a gyomrába, bársonyos, különleges varangy, pók, spongya vagy rák, tűhegyes fogú. Nem lehet kiűzni, amíg Dolé egy friss kajmántojást ki nem hörpint. Csak a kajmántojás képes lecsillapítani a féreg mohóságát, különben, ha nem lesznek úrrá rajta, végez Doléval, szétrágja a beleit. És hogy szenved a néger nő! Hogy belevájta a fogait az az állat!

– Értsd meg, Evaristo, hogy mi történik a hasikámban!

Szegény Evaristo, aki áldott jó lélek, aki nagyon szereti a párját, megsajnálja, hogy egy állat így harapdálja a beleit, első ízben történik, hogy panaszkodni hallja az asszonyt: sietve megy hát a folyóhoz a kajmán tojásért.

Dolé kiengedi egészen elzsibbadt és megizzadt szeretőjét: és jól szórakoznak mind a ketten a tökfej rovására, akit fölfal majd a kajmán:

*Szaúla bómbo, szaúla bómbodil,
Szaúla bómbo, szaúla, megy már a buta!*

A kajmán nőténye négy tojást tojt: de őrt állít, aki vigyáz rájuk, és ő maga sem megy túl messzire, amikor enni akar. Amint zajt hall, elgurul egy kavics, megmozdul egy uborka, vagy pár láb süpped a parti homokba, máris nekilődül, hogy tojásait megvédje. Evaristónak futnia kell, hogy életét megmentse.

Sokszor elment a folyóhoz, hogy tojást raboljon a kajmántól: és Dolé félelem nélkül otthon maradt, élvezkedett, és nevetett rajta az „áléjával”.^{18}

*Szaúla bómbo, szaúla bómbodil,
Szaúla bómbo, szaúla, elment a buta!*

Szemben élt Kapincse, rakodómunkás, Evaristo komája, nagy egyetértésben egy derék mosónővel, aki szent asszony volt, azt beszélnek, ha megszállta a szent, „mangomát”^{19} evett, akárcsak

Jánsza. Evaristo tartotta keresztvíz alá Kapincse egyik lányát, akit María Virtudes, komájának egy másik asszonya szült. Este dominózni jártak a kocsmába: más időkben – amikor még ugyanott szolgáltak – sok nádat vágtak együtt: most pedig, hogy mindketten szabadok lettek, Evaristo dohányt csomózott a gyárban, Kapincse pedig a mólókon cipekedett, és egészen ikszlábúvá vált.

Azt a kajmántojásokról és a Dolé hasát érő, eszméletét veszejtő harapásokról szóló mesét Kapincse nem vette be, hiszen ő meg a mosónő látták bemenni meg kijönni Dolé másik négerét, nem is kevészer, mialatt Evaristo a megmentő tojás után kajtatott.

– Mi az, nem hoztad el nekem a tojást? – kérdezte Dolé halódva Evaristót, amikor az lihegve megérkezett, sártól csöpögő nadrágszárral és üres kézzel.

– Kis híja, hogy ma a kajmán le nem harapta a lábamat!

– Jaj nekem, mamám, sose gyógyulok meg! – sóhajtozott Dolé. – Bár mintha múlna már a fájdalmam. Úgy látszik, a féreg elálmosodott... Már nem rágcsál.

Az állat elaludt, és nem kellemetlenkedett tovább. Áldás volt, ha aludt. Dolé fölkel, idement, odament, sürgött-forgott, s úgy viselkedett, mint aki jól van, és egészséges.

Egy nap Kapincse Koma, amikor a kelleténél egy kupicával többet ivott, azt mondja Evaristónak a kávézóban:

– Maga egy tökfej, Komámuram. Kötni és akasztani való bolond, hogy meg ne sértsem. Az asszonyának semmi sincs a pocakjában. Annak a bajnak, amije van, „szégyentelenség” a neve... És amikor a nyilallás beleáll, az ágy alatt egy csinos néger bújjik meg, aki elveszi a pezókat, amit maga keres neki a tüdejét is kiköpve.

Evaristo semmit sem felelt; összeszorította a fogát, és búcsúszó nélkül hazament...

Dolé már félig aludt. Evaristo, ha történetesen okot talál rá, megfojtja: pedig mértéktartó ember volt, ha meg is ölt néhány évvel ezelőtt egy kongóit, egy bizonyos Ruginót, egy nyányigót, csak azért, mert nem gondolta meg, mit csinál, s előbb járt a keze, mint az esze. És sosem tudódott ki. Épp úgy történt, mint azzal a másik személlyel, akibe a farsangi veszekedés zűrzavarában szúrta bele a kését... a tánc, a farsangi lámpák és a „malafe”^{20} heve miatt, nem

rosszindulatból. És erről sem szerzett senki tudomást: márpedig az a jó ember, akit a többiek nem tartanak rossznak.

Evaristo letépte ingét, nadrágját, öklét rázta, nagy lármát csapott: a falhoz vágta cipőjét, megkérdezte Dolét fojtott hangon:

– Szóval a féreg... a féreg?

– Csitt – felelte Dolé –, még fölébred!

Evaristo az ágy alá kémlelt, kinyitotta a szekrényt...

Kapincse Koma ma éppen ivott – szombat volt –, alighanem valami rossz részeg ötlete támadt, ne mondja mindjárt az ember a komájáról, hogy hamisan tanúskodott... Evaristo sosem látott gyanút keltő négert ólalkodni a kapujánál – és félt, hogy Dolé férge tényleg a tojás utáni vággyal ébred, a nő pedig ráveszi őt, hogy a folyóhoz menjen, méghozzá sötétben –, beledugta hát fejét a lepedőbe, akaratlanul is kitakarva lábát (a lábakat pedig nem ajánlatos meztelenül kidugni a lepedő alól, nehogy valami Purgatóriumi Lélek, aki éppen úton van, megragadja jéghideg kezével), és azzal elaludt, szuszogva, mint minden éjjel.

A krízis, amin Dolé pár nap múlva átesett, szörnyűbb volt, mint minden eddigi: ezúttal maga az állat kiabált Evaristóra, sürgette, szidta, Dolé torkában dagadozott:

– Hamar, te szemét, te gyáva, hozd el nekem a tojást, belefáradtam már a várakozásba! Ha nem kapom meg tőled, megeszem Dolét mindenestül, a te bűnöd lesz ez... és aztán beléd bújok, téged eszlek meg!

Evaristo a fenyegetéstől nagyon is feldúltan eredt útnak, esküdözve, hogy még ha cserébe a folyóban hagyja enmaga felét is, aznap visszatér az orvossággal...

Ahogy befordul a sarkon, valami szöveget üt a fejébe.

„A gyerek és a részeg ember mindig igazat mond. Az én Komám pedig részeg volt, mint a csap. És ha igazat szólt?” Azzal visszafogja léptét. Evaristo habozik, nem tudja, mit tegyen. Egyik szomszédasszony kinyitja a zsalugáttert, és kajánul odakiabál neki:

– Megint kajmántojásocskáért, barátom?

– Eredj, eredj isten hírével, jó ember – köszönti a gallego kocsmáros, aki a négerekkel dominózik. Pultjánál áll, trikóban, trikója alaposan kivágva, karja, melle meztelen, csupa szőr, fehér bőrű. Odalöttyint egy mulatának fél réalért vörös bort, bele egy

pléhdobozba: halkan mond neki valamit, somolyog, a kárörömtől föl-kunkorodik a bajsza. A mulata Evaristóra sandít. Szánakozó fintort vág. Evaristo pedig – rögvest Mateóba, a csirkeárusba botlik.

– Csirkét vegyenek... itt a kövér, olcsó csirke!

– Adj' isten, Mateo.

– Elrabortad már a kajmánná tojását? – kérdi Mateo jámbor csalafintasággal.

Mindnyájan őt bámulják és összesugdosnak. Nevetnek rajta! És Evaristo hamar megérzi, hogy valami hecc van készülőben... „Kötni és akasztani való bolond vagy” – hallja fülében visszhangzani Kapincse szavait, aki már nem részeg, hanem színjózan. Hazatér, egyetlen rúgással belöki az ajtót, és ott találja Dolét, az ágyban, kedveskedve és meztelenül, nagy nyájaskodásban egy illetővel!

Leginkább pedig az dühíti fel Evaristót – és teljes joggal! –, hogy a betolakodó néger az ő fogására akasztotta a ruháját, meg az, ahogy ott fekszik, teste egész súlyával belesüppedve a matracba... és persze az ő párnáján.

Megragad egy üveget, az elsőt, ami a keze ügyébe akad, és széttöri a néger fején. Nekiront, vicsorog rá, rúgja, ütlegeli vadállati haraggal.

– Nem csinyálunk semmi rosszat! – esküszik, esküdzik Dolé. – Csak beszélgettünk, és meleg vót... A rokonom ő, aki hótfáradtan érkezett vidékrű.

A néger egérutat nyer, szinte meztelenül menekül az utcákon, egyik-másik asszony rikoltozik: – Fogd meg, fogd meg! – Evaristót pedig lefogja a kocsmáros, meg még két szomszéd és a csirkeárus, emez csak egyik kezével, a ballal, míg magasba tartott jobb kezében jó csomó csipogó csirkéjét lóbálja. Az egész szomszédság csupa szem, előbb vagy utóbb valami történik. Senkit sem ért meglepetésként a dolog.

– A párocska, a párocska! Nyugalom!

Megneszelte a civódást a csendőr... A néger ing nélkül, összeverve; Dolé hadonászik, a levegőbe beszél, azt sem tudja, mit, és nem bír megnyugodni. Aztán a kíváncsiak nyugtalan csődülete csak megnyugszik, és elnémul, mintegy varázsszóra.

– Csak egy kis szóváltás, Közrend Uram. Igen, Uram... De már véget ért. Nem történt itt semmi!

És Közrend Uram sokat sejtetően megmutatja durungjait. összehúzza nagyon fekete, bozontos szemöldökét. (Van ám, aki összenőtt szemöldökű.) A kérlelhetetlen igazság jelképe, odacövekeli magát a járdára, átellenben egy hasas, térdeplő ablakkal: – Közrend Uram, a kikent-kifent bajszerű, a fenyegetődző és a négerekkel szemben mindig rosszindulatú.

A mulata, aki bort vett, magában motyog, már messze jár onnét, kezében a pléhdoboz üresen; félreállyi vörös bor kárba veszett a zűrzarban! Sok szomszédasszony jön Dolé „fogadószobájába”, hársfateát adnak neki, és nagy-nagy élvezettel kotnyeleskednek bele mindenbe... Amott Evaristo, föl sem emeli a fejét. Hosszúra nyúlt az orra. A férfiak szívélyes hátbaveregetésekkel csillapítják. – Ha nem jelenik meg a csendőr, az a néger már rég jobblétre szenderült volna!

A csendőr végül is elvonult, dölyfösen, büszkén feszítve bütykein..

Ezen az éjszakán az egész szomszédság összegyűlik Evaristo házában, mert locsi-fecsi készül... Úgy látszik, mintha ott mulatság vagy halottvirrasztás volna – és valóban úgy is áll a dolog. Még az ismeretlen járókelők is véleményt nyilvánítanak, mindazok, akik megállnak, tudakozódnak a szélesre tárt ajtó előtti küszöbön, és mindenkit töviről hegyire tájékoztatnak mindarról, ami csak történt. Azután minden szomszéd hoz valamit, hadd tartson még a virrasztás. Ez sós kekszet, az egy darab sajtot, guajabát, kávé, egy doboz szardíniát, sört, pálinkát. – Csakis azért, hogy egyelőre ne maradjanak még magukra. Dolé meg Evaristo! – Hogy ne essék szerencsétlenség – mondja a szent asszony, a mosónő. Evaristo pedig csak ül tovább a ládján – asszony módra lovagoló lovas –, dühödten, bambán, csökönyösen ugyanazokat a szitkokat ismételve, morogva, körülötte pedig egy regiment férfi... Dolé egy karosszékből, nagyon is könnyed öltözékben, sóhajtozik, csak sóhajtozik. Beszéd közben meg-megrándul a zokogástól, hadonászik a karjával: sorsát szidja, fejét fájlalja... Jaj, majdhogynem szétpattan a halántéka! Az asszonyok pedig sorra megpróbálkoznak vele, hogy lecsillapítsák, de nem tudnak segíteni rajta, mintha a sírástól gombóc volna a torkában.

Amikor aztán megjön a Koma, az ő Kapincse Komája, akit mindannyian vártak, a komaság jogán egy-két szóval mindent megold:

– Evaristo, egy szót se, öregem! Adjunk példát jólneveltségből. Tekintse befejezettnek az incidenst, mindent egybevéve, maga úriemberként került ki belőle.

– Nem – mondja Evaristo –, nincs még vége a perpatvarnak. Dolénak ezt nem lett volna szabad megcsinálnia velem, a beleegyezésem nélkül.

– Lelkem – ellenkezett Dolé nyögdécselve –, ha te azt akarod, hogy elmenjek, elmegyek! De inkább ölj meg, négerem... mert az én „szentem” te vagy, te vagy az én gyengeségem, nem szeretek mást, csak téged!

– Csakhogy ha még egyszer az ágyban találak egy másikkal, téged is kásává aprítlak, méghozzá egészen...

– Nem teszem többet, Evaristo!

Kapincse engedélyt kért a doboláshoz. Ott is termett kettejük néhány jó barátja, „dobosok”: és Dolé egyik keresztlánya is, éppen várandóssága hetedik hónapjában, értesülvén keresztanya kellemetlenségéről, jött loholva, hogy ő se hiányozzék.

És Evaristónak lassan elpárolgott a mérge...

Még hajnali háromkor is a táncot ropták.

A gallego kocsmáros hallotta boltja hátsó helyiségéből, hogy mind hangosabban szól a dob. Négerek fékezhetetlen jókedve és kurjongatásai. A meleg és a szúnyogok, no meg a poloskák, amelyek hűségese útitársaiul szegődtek hozzá a Fél-szigetről, nem hagyták elaludni:

– Ezek a feketék, az ég szerelmére! Mindent tánccal intéznek el... tánccal születnek, tánccal hálnak, tánccal ölnek... Még akkor is mulatoznak, amikor az asszonyok fölszarvazzák őket!

Meghülésébe belehalt a szent asszony, a néger mosónő, aki Kapincsével élt. Bizonyos, hogy valami „mesterkedésbe” halt bele, elbánt vele egy majombero. Senki sem hal meg természetes halállal. Akadtak ellenségei a hittársai közt, mások meg vigyáztak rá. Amikor figyelmeztették: hallották ám, hogy a neve elhangzott egy „szent

vászon” fölött, már nagyon is benne volt a „rontás”, és az „oltalmazó”, amit saját teste számára készített, már mit sem segített rajta. Bizony elkapták, alaposan! Ilyen a varázslat, örökös háborúskodás, csapdára csapda. Szeget szeg ver ki, ám ha a rontás megérett, és mesterségét értő varázslótól származik, nagyon nehéz megszabadulni tőle, nagyon nehéz. Ezért, végét járva, azt mondta a szent asszony:

– Nem segít már rajtam Szent Borbála sem! Még ha a fejem cserélném ki, az sem érne semmit!

És eltávozott ebből a nyomorúságos életből egy háromesztendő, pocakos, már éppolyan ikszlábú kis négert hagyva Kapincsére, mint az apja, a gyereket Dolé és Evaristo tartották keresztvíz alá. A kétszeres keresztelés szentsége révén kétszeres komák lettek ők. A kis néger Dolé mellett nőtt fel, és Kapincse minden szabad percét Komája szobájában töltötte.

Dolé beszerzett egy varrógépet. Evaristónak mellét marta a dohány: és sokszor arra ébredt, hogy vért köp, olyan napokon, amikor úgy látszott, hogy ereiben egyetlen csöpp sem marad, nem mehetett munkába. Dolé varrónő lett, hogy segítségére legyen, mert Dolé nem volt rosszféle. Inkább jószívű. A „Szentek”, miután Evaristóért „szarajajeót” rendeztek, továbbra is kecskéket, galambokat, kakasokat kértek engesztelésül; és ráparancsoltak, hogy sok nyers bifszteket egyen, és sok tojással felvert tejet igyon. A patikus pedig a maga részéről azt hajtogatta, hogy egy francia „szabadalommal”, egy centenért^{21} meggyógyítja a tüdővést. Egy centenbe került nekik az orvosság, és milyen rövid ideig tartott! Kapincse is segített beszerezni. Vagyis amennyije csak volt, mindet ráköltötte. Miatta ne maradjon Komája a „szabadalom” nélkül. De Kapincse, aki sose járt ugyanazzal a nővel, hanem ma evvel, holnap avval, és holnapután egyikkel sem, belehabarodott Doléba... Szerelmes lett Doléba.

Egyik nap nem ment ki a mólóra. Az asszony egymaga volt, varrógépen dolgozott. Kapincse kényelembe helyezte magát mellette, és némán nézte, csak nézte, kitáguló orrlikakkal. Hirtelen átölelte az asszonyt, és így szólt Kapincse:

– Komámasszony, komámasszony, tetszel nekem, komámasszony! Játszunk egyet, komámasszony?

Dolé visszautasította, keresztet vetett. Való igaz: nem volt számára ellenszenves a Komája... ő szíves örömet. De... a Szentség? A Szentség! A két néger zavarba jött, elgyávult.

– Jaj, Dolé, Dolé, miért is kötöttünk komaságot?

– Isten a megmondhatója!

A disznó, mielőtt disznó lett volna, külsejét tekintve éppolyan volt, mint az ember... Ember volt. Megsértette az anyját. Az megátkozta... Disznó lett, négylábú, nagy pocakú, szemétben turkáló pofájú, farka mint egy kampó... De belül olyan volt, mint egy ember.

A koma, aki bűnt követ el komájával, Krisztus teste szerinti komájával szemben, összeroskad a számtalan csapás alatt. Büntetése borzalmas. A komaasszony, aki komájával vagy komaasszonyával – egyre megy – fonákul viselkedik, saját sírját ássa, saját szemével megláthatja, hogyan fáj a föld a férgek. Lelke századokon át bűnbocsánatért könyörög majd. Itt volt például Cecilia Alvarado, Arrojo Naranjából: huszonkét napot haldoklott, mert elárulta komaasszonyát, s közben mindvégig eszméletén volt. (Elköltötte a pénzt, amit az rábízott... és aztán, hogy igazolja magát, a másiktól csúnyákat mondott.) Összeült a családi kupaktanács, és úgy döntött, elviszik a haldoklót komaasszonyához, talán az megbocsátja a sértést. A komaasszony haragja ellenére megbocsátott, amaz pedig végül nyugodtan halt meg, falnak fordulva. De... mi van, ha nem bocsát meg neki? Mi nem várt volna még rá a föld alatt?

Se a Szentséggel, se a Szentlélekkel nem lehet tréfát űzni.

Evaristo egyik ismerősét elgázolta egy mangóval megrakott szekér. Miért? Oltárt ígért Szent Lázárnak, Babaluajénak, ha hozzásegíti egy lutrinyereményhez. Nyert is, fölvelt száz tallért; kibérelt egy gyümölcsbódét, lovat, szekeret vásárolt... Ami maradt, útközben elverte. Megfeledkezett Szent Lázár oltáráról. Szent Lázár a kagylókkal azt üzenté neki: – Az oltárról szólva, amit... vagy tán engem gyerkőcnek hitt, azért játszik velem; hogyha nem kapom meg, „amit ígért nekem, gonosz halált hal, hamar vége lesz. – Az ember pedig csak tovább hetvenkedett, és gúnyosan azt felelte: – Csak várjon a vén, ha siet, mire mén? – Amikor aztán a piacra ment,

halálra gázolta egy másik gyümölcsáros kocsija, senki sem tudja, hogyan történt.

Rossz órában kötött komaságot Dolé és Kapincse!

És a két néger begerjedt: akaródzott nekik, csakhogy nem volt merszük...

Kapincse olyankor érkezett, amikor Evaristo nem volt otthon.

– Jaj, komámasszony, komámasszony, tetszel nekem, komámasszony! Játszunk egyet, komámasszony? – Mindennek ez volt a refrénje. És Dolé összeszedte minden erejét: végül győzött rajta a félelem, és eszébe jutott a Szentség. Kapincse lesütötte a szemét, ajkába harapott, majd kiserkedt belőle a vér, és szitkozódva ment el.

Egyik nap Kapincse azt mondta Dolénak, miközben az nagy igyekezettel szabadulni próbált a karjából:

– Evaristo egyre hektikusabb. Már arcára van írva a halál.

– Majd ha meghal, Kapincse, várj, amíg meghal. Akkor igen.

És Kapincse azt gondolta: „Elvégre az én komámnak úgyis meg kell halnia, mit számít, ha egy kicsit hamarabb hal meg, csak kevesebbet szenved.”

A Komának pedig jártányi ereje sem maradt, annyi sem, hogy az ágyban segítség nélkül felüljön. Mindazonáltal kigyúlt szemében a remény, amikor Dolé megjött a mézárszékből, és megmutatta neki, büszkén méricskélve a vörös, véres húsdarabokat. De már nem tudott mit kezdeni velük. Enni, ez volt a legszörnyűbb szenvedés, és amikor végleg étvágyát vesztette, rettenetesen kínlódva teljesen alulmaradt, még továbbra is a drágasága miatt csalhatatlan „szabadalomból” kortyolt, kanálnyi adagokba vetette reményét. Minden órában azt kérte, és fájdalmas hévvel itta, ámde egyik nap már nem volt miből megvásárolnia, és Kapincse azt tanácsolta, hogy pótolják néhány varázsfűvel.

A Komát a szürkület beálltakor fulladás környékezte. Utoljára köhintett, alig hallhatóan, szárazon. Zavarta a lepedő, zavarta nyugtalan keze, fényre vágyott, nagy fényességre, az egészséges ember reggelének fényére. Azt mondta, fölkel, azt mondta, kimegy a mezőre, a cukorgyárba, ahol született. Onnan, a barakkból, anyja hívja őt. Mit akarhat tőle? Minden elhunyt rokona őt hívta... Aztán megnyugodott, elszenderült. Úgy halhatott meg, mint egy kismadár,

mert Dolé nem hallott semmit sem, egyetlen hangot sem. Épp meggyújtotta a petróleumlámpát, és odament hozzá, hogy egy csésze tejet adjon neki.

– Uramisten, meghalt Evaristo! Ellobbant, mint egy gyertya, szegényke, még akkor sem zavart, amikor elpatkolt. Ilyen volt ő... Szenvedett és hallgatott. Meghalni is szerényen halt meg. Szeplőtelen Szűzanyám, annyi gondoskodás, annyi bifsztek, annyi könnyörgés, annyi egycentenes szabadalom! Ha a komája megtudja...

Mentek a hírral a mólóra.

– Már megbocsásson azért, amit mondanunk kell magának, Kapincse: meghalt a komája, Evaristo!

És a temetés minden költsége Kapincse nyakába zúdult. Mit meg nem tesz az ember a komájáért! Ha már megitta vele az édeset, le kell nyelnie vele a keserűt is.

Olyan keservesen siratta, hogy láttára a szívnek meg kellett hasadnia.

– Kapincse, a férfiak nem sírnak! – És fölitta könnyeit csíkos zsebkendőjével, ami magától a halottól maradt rá emlékül.

Mit is lehet szólni, hogy ilyen hamar – de mindennek eljön az ideje –, egy ennyire derék néger, mint ez az Evaristo! A városnegyedben mindenki becsülte. Soha senkivel semmi baja nem volt. Mindig kész volt valami szívességre. Híre kerekedett érényeinek. Jóraivalóságának, pallérozottságának. Mindenekfölött pallérozottságának: különösen most, hogy a négerek annyira kutya szemtelenek, annyira közönségesek lettek, még jónapotot sem mondanak. Inkább jóra, tiszteletre nevelnék fiaikat az afrikaiak, a vadak. Megromlottak a kreolok, a kreolok fiai. Milyen mások is voltak az olyan régi vágású négerek, mint Evaristo! Amikor Kubában még úriemberek voltak, meg sárgaláz...

És a lesújtott Dolé az egyik idegrohamból a másikba esett.

Evaristo már négy gyertya közt fekszik, még azoknak is hull a könnyük. Csak most látni, milyen sovány is volt. Csupa csont és bőr. Mindazonáltal...

– Milyen jóképű! És a természete...

Jönnek komolyan, szertartásosan a négerek a Congó Real-i gyülekezetből, mások Pueblo Nuevo, Santa Bárbara

gyülekezeteiből, a társai a dohánygyárból, a rakodómunkások, akik Evaristóval dolgoztak, a barátok barátjai, a halott ismerősei, vagy senkiéi, hogy jelenlétükkel tüntessenek.

– Fogadja részvéteimet...

– Fogadja részvéteimet...

Minden szomszéd széket hozott magával. Leülnek egymáshoz szorulva, könyök könyök mellett, a holttest körül. Botladozva sűrögnek-forognak a konyhában, ahol kinyitottak egy vaságyat, hogy lefektethessék az asszonyokat, akik az éjszaka folyamán idegrohamot kapnak. Előjön Dolé támolyogva, mint ki álmában lépked.

Magához tér:

– Jaaaj, Evaristóm! – mondja a holttestnek. – Nyisd ki szemed, én mennyországom. Nézz a te Dolédra, nézz a te komádra, nézz Joséra, a keresztfiadra... Nézz minden véredre, aki csak kísért téged... – Fölemeli hangját: – Jaj, Uramisten, mér' vetted el tőlem, Uram! Virgoncan és elevenen ébredt, sétáni vót kedve, és má' nem mondja nekem: Dolé! Jaj, jaj! Eement nekem az én Evaristóm! Aki a szobámat fizette, az én négerem, aki szeretett engem! Jaj, én négerem, olyan jó vótál, mint egy falat kenyér! Jaj, én négerem, meghótt a férjecském!

Ráborult a holttestre. Rángatja.

– El kell vinni a halottól, ne is lássa többet! örült, nem is lehetne másként. – És a nők rikoltoznak, mint Dolé, némelyik még jobban. Retten vagy hárman egyszerre úgy vélik, ideje, hogy merev testtel a földre vessék magukat. Aztán testük ráng, szájuk habzik.

Egy öreg, egy „Bangocse”, elégedetten ekkora fájdalom kitörése láttán, hiszen az ilyesmitől nő meg a halottvirrasztás tisztessége, azt mondja Dolénak:

– Asszony, mongyunk imát a hóttestér' ...

Kórus: Jaj, langaína, ainganszo!

Jaj, langaína, ainganszo...

Dolé: Meghótt má'!

Kórus: Jaj, langaína, ainganszo!

Jaj, langaína, ainganszo...

Dolé: Emlékszel rá?

Kórus: Jaj, langaína, ainganszo!

Jaj, langaína, ainganszo...

Dolé: Jaj, Istenem! Nagyon fáj!

Késő éjjelig halottvirrasztási históriákat meséltek. Szórakoztatni kellett a „véreit”, no meg a halottat. Egyik kreol, egy igazi néger, tiszta afrikai halottvirrasztására emlékezett, ott, a Pinar del Rió-i kávéültetvényen.

– Sötétbarna birtokőr volt, aki nagyon is vénen halt meg. Pucéran terítették ki a házikó egyik sarkában, mindössze egy lepedőbe csavarták. Két agyagkorsó volt mellette, a gyertyatartói. Arcát gipsszel pingálták ki. Este nyolckor a birtok négerai megtöltötték a házikót, egy gombostű nem sok, annyi sem fért volna oda. Tizenegy felé dalt rögtönöztek, mint szokás, hogy kellemesen töltsék el az éj hátralevő részét. „Oda ülj, ne máshova” – „Én ide állok, koma”, és aki egy dobbal a kórust vezette, megadta a hangot, hosszú zakó volt rajta. A refrénnel kezdték. „Kaboboljáról álmodom, kaboboljáról álmodom, tararara, tamtarara...” Erre fölemelkedik a holt, úgy tesz, mintha csak pirogán evezne... „Komám, a tata is fölkel, járja a dobszóra!” És a halott táncol, de még hogy cifrázza! Fehér kendőjében, amellyel az állát felkötötték, és háromszor is dobbant a dob előtt, mint bármelyik élő. A kreolok rémülten iszkolnak el onnan. Az afrikaiak nem, tovább táncolnak a halottal... Így történt. Míg csak az elhunyt be nem burkolózott megint halotti leplébe, és csak arra várt már, hogy temetni vigyék, igen komoran, igen mereven, ott a hordágyon.

– Ebből is látja – mondta Kapincse szentenciózusan –, dobbal még a holtat is fel lehet kelteni.

Úgy öt óra tájt, hajnalodófélben, a legyek már nagyon elszemtelenedtek... a holttest már szaglott egy kissé, eljött a pillanat: újrakezdődtek az őrjöngések és a jajgatások. Dolé esküdözött, hogy alkohollal leönti ruháját, és meggyújtja egy gyufával, ha elviszik a holtat...

– Jólesik nézni, milyen szépen siratja a halottját! Nem is lehet többet kívánni...

Kapincsét hívták, vigasztalja meg. Lezárták a feketére festett fenyőfa ládát, amelyre alig illett a fedele, és búcsút vettek Evaristótól; Kapincse, aki komája volt, és akit az a legjobban szeretett, lemérte a saját testhosszát egy zsineggel, és a zsineget a koporsó belsejébe hajította. Így azt hiszi az elhunyt, magával viszi a Komáját, és nem jön vissza a másvilágról, hogy megkeresse, sem azért, hogy megtréfálja. Az asszonyok egész nap ott maradtak, jajveszékelték Doléval, szánakozva rajta, aztán hozzákezdték néhány szertartáshoz, amelyeket meg szoktak adni a halottaknak.

Az az Evaristo pedig – nyugodjék békében! –, aki annyira jó természetű ember volt, alighogy fölébe hullt a föld, mialatt halála első éjjelének szelétől meg-megreccsennek a temető fenyőtobozai, elhagyja rothadó testét, és sötéten és feldúltan visszatér kedvelt helyére, a sarokba...

Itt van Kapincse és Dolé. Kapincse, aki Dolé csípőjét szorongatja, és azt mondja:

– Hej, komámasszony, komámasszony, tetszel nekem, komámasszony! Játszunk egyet, komámasszony?

És Dolé, aki ellenkezik, és így bizonykodik:

– Még nem, Kapincse. Alighogy földbe tettük! Várj még pár napot... Elővigyázatosnak kell lenni.

A halott lelke, amely fölfedezi, mint mindig, az élők árulásait, haragos, bosszúálló, rosszindulatú lesz...

S Evaristo lelke azt mondja nekik:

– Szép dolog! Így őriznek meg az emlékezetükben... Micsoda gyász: és ez volt az én Komám, akiben annyira megbíztam. Épp hogy csak elkezdek rothadni, és...

Dolé megmagyarázhatatlan zajokat hall. Nyugtalan léptek futnak át a szobán, amikor egyedül van. Ujjpercek kimért kopogása a fafelületeken. Az ajtón, az asztalon, a gerendákon jókora kalapácsütések. Számolja, egy, kettő, három; és felgyorsulnak, és annyiszor ismétlődnek, hogy összezavarodik a számolásban. Leng a pongyola, amely egy szögön lóg, pedig a levegő kétségkívül meg se mozdul. Fölemelkedik egy ruhaujj, mintha kéz volna benne. Amikor lefekszik, recseg-ropog az ágy rugózata, és nemcsak az ő súlya alatt. Hideg futkározik a hátán. Betakarja magát, de kitakarják. Belefújnak a fülébe. Észrevétlenül, mintegy lopva, mintha meglökték

volna, ring Evaristo hintaszéke. Amikor kilobban a gyertya, a sötétség összesűrűsödik, szorongva sóhajt a szobában az éj. Egy szemernyit sem alszik.

Megütögetik az ágyát, körmök futkosnak végig a bőrágyon. A kaparászásban a dohánycsomózó hosszú körmére ismer. A varrógép járni kezd, pedig összetört valami a belsejében. Csikordul a zár, és hosszú sírással kinyílik a szekrény szárnya. Igaz, ami igaz, abban a szobában nem lehet nyugalomra lelni. Dolé erőtlenül ébred. A lakása fehér falai már napfényben fürdenek, és úgy látszik, valaki szándékosan odébb lökte az öreg asztalt, amely egyik lábára sánta, támaszték tartja, valaki beleilleszti a két hiányzó fapecket, hogy egyenesen álljon: a törött fülű korsó, amelyben behűti a vízitormát, az olajos üveg – megavasodott benne az olaj – és két mély tányér meg egy vajtartó – mármint előkelő eredetét tekintve, a használatban cukortartó – zajosan a földre esik. Dolé még ha egyedül van, akkor sem tudja magát egyedül. Gyakran hirtelen megfordul, mert úgy érzi, ott áll valaki a háta mögött. A fényben nem lát semmit, semmi bizonyosat, sem az árnyak kivehetetlen játékaiban, de valamit érez. Nagyon tisztán hallja, amint hívják: Dolé!

A fal közepén lóg, olykor lélegzet-elállítóan himbálódzik Evaristo arcképe, amelyen Evaristo annyira megilletődve bámult bele a világba... (Dolé a legnagyobb tisztelettel igazgatja meg.) Evaristo – tiszteletben tagként – elhalványulva, három szoba ura, gallérral és nyakkendővel és óralánccal, a nyakkendője olyan fekete, mintha korom lepte volna he. A „Spiritizta Központból” való arcképnek látszik, és mintha egy halott képe lett volna, már Evaristo életében is. Dolé fél tőle... Kapincse pedig noszogatja, követelődzik, kényszeríti, tegye meg, amit megígért.

– Vége a kutyának, vége a veszettségnek – mondja Kapincse. – Gödörbe a holtal, aki él, nem koplal!

Dolé levetkőzik, de pillantása megakad a képen.

– Az ég szerelmére, ne feledkezz meg magadról!... – sírdogál Dolé rémulten, ellenkezik. – Nézd Evaristót!... A köpöcsészéjét, a nikkelóráját. Olyan, mintha itt volna, azt hiszed, így jólesik?

És nem lehetett. Megint eltelt egy nap... És mindennek az az átkozott kép az oka.

Visszatért Kapincse a mólóról, és egy zacskónyi „kókusz örömet” hozott Dolénak. Háza kapujánál egy regiment emberre talált, és bent a „fogadósobában” zsibongó asszonyokra, akik súgnak-búgnak, fintorognak, gesztikulálnak. Egyik kapkodva egy csészét fúj, másik fölindultan takargatja Dolét, akit az ágyában kiver a hideg, és kínlódva hörög; egy másik kihajol az ablakon, és esetlenül kérlel valakit a járdán ácsorgó szimatolók közül, hozzon már egy mustártapaszt meg két vagy három takarót, kölcsönben.

– Engem küldtek, hogy megkeressem, akárcsak a múltkor – mondja Kapincsének egy mulatt, aki elállja az útját, és az ajtó felé taszigálja –, de nem találtam...

Dolé a hidegre panaszkodott, ami erein át a szívéig ér. Segítséget kért egy szomszédasszonytól az udvarban. Alig értették, csupán annyit – mert nagy kínlódva dadogott, és karjukba ájult –, „hogyan meghal”, „hogyan a halál megdermeszti”. Néhány rángógörcs után, mikor is úgy látszott, hogy a néger nő kétségbeesett küzdelmet vív, a teljes közöny vett erőt rajta. Azt hitték, eszmélete is megdermedt, mind az öt érzékszerve is.

Beszéltek hozzá: – Dolé, mi van veled, lányom? – De ő nem felelt.

Csak remegett, fogai vacogtak, s időről időre tágra nyitotta szemét, mintha valakit keresne, vagy szorongva kérne valamit, amit senkitől nem kap meg.

Már hét takaró volt rajta. Ami csak akadt a városnegyedben... és mégsem melegedett föl. A hideg, mondta a jó szomszédasszony, aki egy kefével a lábát dörzsölgette, bebagyalta, melengette, bizony ugyanaz a hideg, ami a halálból árad. A haldokló egy pillanatra fölismerte Kapincset. Akkor szeme, az a két eleven fénysugár, ami a végtelenbe veszett, Evaristo arcképére vezette Kapincse tekintetét. Az arcképen egyszer csak megtört a pillantása.

Akik jelen voltak, megborzongtak a rémülettől: megértették, a halott jött el érte, ő vitte el magával...

Az ő hidegétől fagyott meg Dolé szíve. Nem lehetett segíteni rajta...

– Mit meg nem tettünk, hogy megmentjük, bárki megmondhatja! Dolé csak haldokolt, haldokolt, csak haldokolt: aztán meghalt! Kezünk közül szökött el, mintha kitépték volna közülünk!

És dörzsölgették magukat mind az asszonyok, hogy visszatérjen beléjük az élet.

Kapincse alig egy hét alatt mindkét komáját elveszítette. Csőstül zúdult nyakába a szerencsétlenség...

Kapincse nem sírt, öklét harapdálta, dühöngött a halálra, őrjöngővé változott.

– Vigasztalódj, öregem – mondták neki, hogy valamiképp megnyugtassák, ő pedig „Nem!”-mel felelt, szinte elbődült. Ha az Igaz Bíró, ha személyesen maga a fehér Úr szállna alá az égből, pofaszakállasan, kék leplében, hogy kimagyarázkodják: „Nézd, Kapincse, én életet adok, és éppúgy el is veszem, ha kedvem tartja. Ami történt, az én akaratom volt...” – őt is a földre terítené, kitepné a szakállát, megtiporná bordáit orangután lábával. Jöjjön maga Szent Borbála a buzogányával, Kumabondo, és Ogbá a kardjával, és Ojá a villámával, és az összes néger szentek! De ezek, akárcsak a fehér isten, követ dobnak az emberre, és elrejtik kezüket. Sosem állnak ki szemtől szembe. Élvezetük telik abban, hogy úgy játszanak az emberrel, mint a macska az egérrel. Visszaélnék a hatalmukkal! (Kapincse gyűlölködött, káromkodott.)

Kiterítették Dolét, ugyanott, ahol Evaristót, kihúzták az ágyat a szoba közepére.

Ugyanazok virrasztottak, akik Evaristót elsiratták. De ezúttal mindnyájan búval béleltek, megfélemlítettek voltak. Kongott a csönd! Uramisten! Néma, szomorú halottvirrasztás volt, minden szokásos élénkség nélkül, ahol a halálra komolyan gondoltak) bizony egyszeriben, minden látható ok nélkül, bármelyiküket elviheti, mindannyiuk közül a legegészségesebbet is. Az élet, amelyet annyira szerettek, olyan bizonytalan... csak egy álom. Hitelbe kapták, teringettét! És hirtelen meggörnyesztette őket e fölfedezés ásatag újdonsága. Azonkívül, abban a halálban volt valami „különös”, libabőrös lett tőle a hátuk. Nem olyan halál volt, mint a többi. „Nem, Uram.” Lelkük legmélyebb rejtekén olyan jól tudták ezt, hogy egy szó nem sok, annyit sem mertek mondani róla: ott lógott Evaristo arcképe, még hamuszürkébben – csak nyakkendője látszott –, és tiszteletet meg félelmet ébresztett az összegyűlt négerek között. Soha sehol nem volt ennyire jelenvaló, amíg élt.

– Jaj, Kapincsén nagyon is gonosz örület vett erőt! – robbant ki végül egy fátyolba burkolódzott vénasszony, aki nem bírta idegeinek parancsolni. – Itt valami készül. José María, engedj ki innen!...

És pontosan ez történt, se több, se kevesebb. Senki sem felejtheti el, soha.

Alighogy kimondta a vénasszony, pánikba esve, hogy „Kapincsén örület vett erőt”, Kapincse zihálva és a földön csúszva odamászott a halott lábához.

– Ne háborogjon, sírjon csöndesen – dörögte José María, a másik öreg, azon igyekezve, hogy lecsillapítsa –, senki sem esik önkívületbe egy halott komaasszony miatt. Másikat kell keresni!

– Én megyek, nem akarok annak tanúja lenni, ami itt készül. Maga jól tudja, hogy a „Szentek” itt vannak, akár csak egy viharfelhő a fejünk fölött...

Kapincse rettenetes vadállat lett, pokoli fenevad. – Így látták. – Lángot köpve fordult a halott felé, illetve a többiekhez, azok pedig, mintha rugóra járnának, talpra álltak, várták a fejleményeket...

Kapincse:

Dolele, nem felel, nem ért!

Hívjuk közibénk Dolét.

Dolele, nem felel, nem ért...

Dolé, endolé!

Dolé, Dolé, Dolé, Dolé!

– Dolé, Dolé, Dolé, Dolé! – felelték mind kórusban.

Dolé, nem felel, nem ért!

Hívjuk közibénk Dolét, Dolét, endolét!

Végignyalta Dolé kezét, lábát. (Dolé megesküdött, hogy aznap éjjel majd, az arckép ellenére...)

Némelyek, kötelességüknek tartva, hogy sajnálkozzanak rajta, és hogy vigasztalni próbálják, odamentek a megkeseredett Komához:

– Menjünk, igyunk egy kupicával a kocsmában.

Elvitték, közrefogva. Talán épp azok voltak, akik pár napja Dolét csillapították, amikor az ríkoltozva borult halottjára: „Jaj, a férjem, elhagyott a férjem!”

De Kapincse megszökött tőlük, vadul visszalökte, fenyegette őket, fejét forgatta, mintha szarva volna, mindannyiuknak úgy tűnt fel, olyan, mint egy vad bika, és bizony megint a holttest elé roskadt. Lábához tapadva üvöltött, mint egy kutya, amely nem engedi el a csontot...

*Dolé, Dolé, Dolé, Dolé!
Dolé nem felel, nem ért!*

Széttépte a szemfödelet. Ráborult a holttestre. Hozzányomakodott, száját, csókolta, kígyóként tekerődött Dolé testén.

– Nem megmondtam, José María – mondta egy néger nő az öreggel együtt viszolyogva –, hát látott már maga olyat, hogy egy halottat valaki így sirasson?

Kapincse mozdulatai mind kéjesebbek lettek...

*Ah, komámasszony, komámasszony, tetszel nekem,
komámasszony!
Játszunk egyet, komámasszony?...*

– annyira kéjesek, hogy a megrettent nők kendőjükkel eltakarták szemüket, és akiknek nem volt kendőjük, azok szoknyájukat húzták a fejükre. A férfiak vadul Kapincsére vetették magukat, készen arra, hogy szentségtörő szándéka véghezvitelét az öklük erejével akadályozzák meg...

Megragadták, de csak egy engedelmes és erőtlen test volt az, amit az út közepére cipeltek. Kapincse szíve megszűnt dobogni.

Az élők a szabadban fejezték be az estét. A holtakat elvitte a „bagoly”, gondtalanul és könnyedén: nem akadt senki, aki egy kevéske vizet szórt volna átkozott tetemük után, senki sem mondott halotti imát lelkük nyugalmaért, pedig ugyancsak szükségük lett volna rá.

És határtalan sötétségben, az örök éjben:

– Dolé, nem megmondtam neked, hogyha még egyszer egy másik négerrel talállok, kásává aprítlak? Még ha nem a komám lett volna az... szemet hunytam volna!

– Igaz, igaz, te figyelmeztettél rá. De Evaristo... Én sem bánthattam meg a komámat. Képzeld magad az én helyembe!

A MAMBIALA DOMBJA

Nem volt titok a faluban, hogy a néger Serapio Trebejos mindenre vállalkozott, csak arra nem, hogy munkával keresse meg a kenyerét.

Bőven akadt rá ürügye, különleges indoka. S mivel mézből volt a beszélője, no meg a gitárhoz is remekül értett, végül is nehéz lett volna megtagadni tőle, amit kért, különben is úgy látszott, semmit sem kér. Néhány krajcárt kapadohányra meg pálinkára, valami ételmaradékot és olykor-olykor egy régi, használt ruhát, mert akkoriban már nem lehetett ártatlan-csupaszon járni.

Családjával élt, viskójában se úr, se bérlő, maga a házikó azon tűnődött, ne dőljön-e le egyszer s mindörökre; ha erősen fúj a szél, vagy ha orkán kerekedett, alig-alig tartotta magát. (Mambiala dombjával szemben, ahol az út elkanyarodik a faluból jövet, és továbbkígyózik lefelé a tengerpartra, a pálmaligetek között.)

Mindenféle bonyodalom nélkül, elég rendszeren táplálkoztak az alamizsnából, Istennek hála érte, jómaga, asszonya meg a gyerekei: a két pókhasú, zilált, tetves, gyapjas hajú, piszkos, naplopó néger lány, akik egyre csak a törött lábú ágyon heverésztek, pedig már eladósorban voltak, meg a két pipaszárlábú, rongyos, vásott néger fiú, semmittevő, haszontalan, rosszindulatú volt mindkettő. Valójában olyan népség, amely semmire sem használható. De egyszer aztán rossz idő járta, nagyon rossz – senki sem számított rá –, szűkében volt az ennivalónak mindenki...

A néger Serapión senki sem segített...

Senki sem emlékezett, hogy nádat vágni, földet gyomlálni látta volna, vagy akár csak egy boniatót ültetni.

Hiába járt-kelt most, költött decimákat, pengette gitárját, kéregetett svábbogarak kilyuggatta kalapjával...

– Miért nem dolgozol, Serapio? Vége az ingyenlevesnek, a guaracsának, naplopó néger!

És a jó háziasszonyok, az igazság bajnokai:

– Mondják meg a négernek, a rácsnál beljebb ne is jöjjön!... Hogy ami ma maradt, az a tyúkoknak kell.

– Megbocsásson, testvér, jöjjön inkább máskor.

Így ismerte meg jómaga is és minden ivadéka az éhség kínjait.

Mambiala dombja nem messze emelkedett, világos zölden, bársonyosan és gömbölydeden, mint egy narancs, a csúcsát tök borította. Tökföld, tök nélkül. Köztudott volt: tök nem terem rajta.

Pár napja már, hogy a néger és övéi egyetlen falat nélkül feküdtek le. Egy reggel aztán, virágvasárnapján, Serapio különös álomból ébredt, álmában megbújt egy tök belsejében, akárcsak egy emberpalánta az anyja hasában, és ép fogaival a tök húsát harapta, az pedig fölugrott, pattogott a földön, és kiabálva futásnak eredt: – Segítség! Csendőr! – mintha csiklandoznák, mintha eszét vesztené...

– Égi jel volna? – kérdezte magától a néger keresztet vetve. – Hátha ma találok Mambialán egy ilyen tök-asszonyt!

És elmesélte – erősen bizakodva – álmát a családnak, aztán fölment a domb tetejére, és sokáig ott maradt, nagy buzgalommal keresgélt. Levelek és szárok, és megint csak levelek! Mindenütt a sűrű levelek és indák, nem akadt egyetlen aprócska tök sem, pedig átvizsgálta minden talpalatnyi földet. Keresgélt, csak keresgélt, egészen délig, amikor mások ebédhez telepednek.

Sírt Serapio, Istenhez és Mambialához fohászkozott. Türelmesen visszatért, tovább kutatott, cserjét cserje után, lépésről lépésre átkutatta a tökföldet.

*Adj nekem, Mambiala, Mambiala,
Jaj, Uram, Mambiala!
Én szegény, Mambiala,
Jaj, Uram, Mambiala!
Én éhen veszek, Mambiala, Mambiala!*

Megadta már magát a sorsnak, de mielőtt az utolsó reménytől is megvált volna, térdre hullt, és karját az ég felé emelte. Eszébe jutott valamilyen csodát ábrázoló metszet, és szónokolni kezdett az égnek.

Az ég ügyet sem vetett rá. Nem hullt a fejére egyetlen tök sem. Nagy szomorúságában elterült hasmánt. Szeme minden könnyét elsírta a földnek, és amikor aztán összeszedte magát, és indulni készülődött, egy vörös agyaglábasát pillantott meg maga mellett, a lábaska peremén nedves aranyként ragyogott a nap. Fazekas

kezeből ilyen még sosem került ki. Ennyire kecses, ennyire hamvas. Oly rokonszenves volt a lábaska, hogy felvidult, kedve támadt, hogy megsimogassa... Beszélt hozzá, mintha természetes volna, hogy az megérti, és még természetesebb, hogy vigaszt is tud nyújtani számára.

– Jaj, de szép kislány vagy, milyen gömbölyded, milyen fiatalka! Ki hozott ide? Valami szerencsétlen flótás, mint én, aki tököt keresett? – És sóhajtozva kérdezte: – Hogy hínak, kövér néger lányka?

A lábaska igen kacéran a derekát riszálta, és így felelt:

– Úgy hínak engem: Jót Főző Lábaska.

„Az éhség fecseg nekem összevissza” – gondolta Serapio.

– Hogy hínak? Te vagy, aki beszélsz, vagy jómagam, aki két ember vagyok már, egy józan meg egy bolond, és mindkettő éhes.

– Jót Főző Lábaska.

– Akkor hát főzz nekem...

Egyet pördült a levegőben a lábaska. Hófehér abroszt terített a fűre, és finom edényekben – ezüsből voltak a kések meg a villák – választékos ebédet szolgált föl a szegénynek, aki nem tudott más evőeszközt használni, csak az ujjait, de addig evett, míg csak azt nem mondta, nem bírok többet, és addig ivott, míg csak Mambiala dombját tántorogni nem vélte...

Akkor a domb elvált a földtől, léggömb volt már, amely lágy szökellésekkel fölemelkedik a kék égbe, egyre magasabbra, a néger pedig, aki az avarhoz tapadt, hogy le ne essen, álomba merült...

Alábbhagyott a nap heve, ő meg hazatért, hóna alatt a lábaskával.

Éhesen várta a család. Alighogy megpillantották, kiabálni kezdtek: – Itt a tök, a tök! – De ő szokatlan fintort vágott, ezt a fintort egyikük sem ismerte, legalábbis nem tudták mire magyarázni, csak amikor odaért hozzájuk, derült ki, hogy afféle „dehogysis”-t jelent. Kiült a megdöbbenés a boldogtalanok arcára, akik megint cukrozott vízen éltek át egy napot, és már csak Mambiala csodájában bizakodtak: rátámadtak Serapióra, azzal vádolták, hogy bizonyára egymaga ette meg a tököt. Odafönn, kihasználva, hogy ők nem látják!

Csak az anya, a zsámolyához szögezett hórihorgas és szikár öregasszony, akinek minden mindegy volt, nem mozdult, kiáltozni sem kezdett. Bottá szikkasztotta az éhség, vagy mindig is kemény fából volt faragva Tekla mama. Sosem beszélt; vagy ha igen, zavarosan, magának mormogott, vagy hirtelen és érthetetlen módon felelt valakinek, akit csak ő látott, más senki, és aki bizonyára fölösleges kérdésekkel zaklatta. Mindazonáltal egyet kellett hogy értsenek abban, hogy Tekla mama alighanem azt hadarta, rásandítva, türelmetlenül, alig mozgatva lefittyedt alsó ajkát, amelyre egy kialudt szivar csücske tapadt:

– Nem kell egy szót sem szólnod: nagyon jól tudok mindent.

Az idő nagy részében az öregasszony csak úgy volt jelen nyomorúságos zugában, olyan némán és mereven, mint egy tárgy, amely a maga elvontságában nyomatékosan fejezte ki... a nagy semmit.

Ügyet sem vetett rá senki, sokszor már csak a moslékból jutott neki valami maradék. Tekla mama hosszú és csontos ujjjaival összenyomkodta a hulladékokat, golyóbisokat gyúrt belőlük, ízlelni se, rágcsálni se próbálta, csak gépiesen nyelte őket, olyan könnyel, amelyből olykor tökéletes megvetés áradt...

– Hívjátok meg a szomszédokat, úgy bizony, lakjanak jól ők is, ne csak mi, ma este! – parancsolta a néger, és büszkén felmutatta a lábaskát, ámde egyik lánya, a golyvás, visszavágott:

– Jóllakni, de mivel? Egerekkel? Még csak ez hiányzott nekünk! Hallottátok? Az apám megkótyagosodott!

És nem engedelmeskedett egyik gyereke sem. Magának Serapiónak kellett elmennie, hogy meghívja a falu négereit, és hogy beszerezzen, már amennyire lehetett, és ahol lehetett, néhány deszkát meg két bakot.

A meghívottak – némelyek a nevetség kedvéért, mások kíváncsiságból – nem várattak magukra, csak hogy sokan, még a jóakarató emberek is, amikor meglátták az út hosszában fölállított asztalt, amelyen nem volt semmiféle ennivaló, és az asztal közepén egy kicsi és üres lábaskát, sértődöttségüknek adtak hangot, és távozni akartak, nem érdekelte őket semmiféle magyarázkodás...

Nem kevés munkájába került Serapiónak, amíg az asztal köré gyűjtötte őket...

– Kaméleonlakoma – mondta a mindig tréfálkozó, sánta Cesáreo Bonachea, aki a fémtálakat töltögette a cukorgyárban. – Nyisd ki a szájad, kapd be a levegőt!

Serapio pedig a lábaskához fordult, mézédés hangon és „maforivaléval”^{22} köszöntötte.

– Hogy hínak?

– Jót Főző Lábaska.

– Hát főzz ennek a társaságnak, amit csak tudsz, gyönyörűm!

És még csak föl sem ocsúdtak meglepetésükből, amikor a lábaska már telirakta az asztalt a legínycsiklandozóbb és legétvágygerjesztőbb tálakkal. Micsoda csirkék, micsoda töltött pulykák, micsoda húсок, sonkák, kolbászok, sült malacpecsenyék, gyökerek, gyümölcsök és mindenféle édesség. Mindenből a legjobb, és amennyit csak szem-száj kíván. És evett az egész nép, és nem akadt, aki ne rúgott volna be a finom bortól, ami szüntelenül folyt a poharak fenekén levő forrásocskából.

És egész éjjel táncolni kellett, és még másnap is, másnap éjszaka is.

Efféle nagyszerű dínomdánomokra került sor folyton-folyvást, és Serapio, a koldus, hamarosan a vidék közszeretnek örvendő jótévője lett. Önkéntelenül Don Serapiónak hívták, még a hozzá legközelebb állók is. És amióta Donnak hívták, és amióta pocakja is egyre nagyobb lett, már csak az arany óralánc meg a gyémántkő hiányzott róla, úgy. érezte a néger, a lelke is valami új dologgal gazdagodott, és ez a valami egy számára is zavaros, a Tekla mama ritka motyogásaihoz hasonlatos nyelven beszélt hozzá. Tekla mama pedig továbbra is zsámolyához szögezve, változatlan némaságába burkolódzva ült, és mindenre ugyanazzal a merev, kifejezéstelen, kemény tekintettel meredt.

Végül híre kelt a dolognak, és tudomást szereztek róla a világ mind az öt részében. Szólt róla az újság, a Pápa pedig, a csodáról megbizonyosodván, sietve enciklikát bocsátott ki a tőköknek, megtiltotta nekik, hogy ezentúl az ő hozzájárulása nélkül csodát tegyenek.

Ezalatt Mambialát valósággal lekopaszították a zarándokok.

Csakhogy a szerencse, ami váratlanul az egyszerű ember nyakába hull, forgandó, ritkán esik úgy, hogy egyúttal a szegényt el

ne veszejtené

Mert gazdagok is jöttek Serapióval lakomázni, és amikor a csemegéknél tartottak, azt mondta az egyik – feketére lakkozott szakálla volt ennek, fényes, akár a cipője:

– Adok neked a lábaskádért tíz caballería^{23} jó földet, mind be van már ültetve cukornáddal.

– Nem adom, uram – felelte Serapio –, ad ő bőven nádat, rágcsálni- meg nyelnivalót is, mindent, ami édes...

– Én – mondta egy másik előkelőség, úri nekibuzdulással – odaadnám neked egyik kávéültetvényem.

– Én – mondta a Hajózási Társaság vezetője, egy köztiszteletnek örvendő rabszolgakereskedő – neked adnám Sirály nevű sóneremet, nem szeli szebb a tengereket ébenrakománnyal...

És akadt a pénzeszsákok közt egy nagyon kapzsi milliomos, egy bizonyos Don Cayetano, Zárralarraga Márkija, aki sosem szalasztott volna el egyetlen pénzszerzési lehetőséget sem, inkább eladta halottjai haját, fogát, zsírját és csontjait is, evés közben csak számolgatott, csak számolgatott kőkemény kobakjával:

– Én – mondta Zárralarraga, és már magáénak hitte a világ étel-monopóliumát – följánlok neked... de egy centatóval sem többet, kerek egymillió pezót a Jót Főző Lábaskáért!

Amikor a néger az „egymillió pezót” meghallotta, futva közjegyző keresésére indult, és hamarosan hozott is egyet kabátujjánál fogva. Ott rögvést megszerkesztették az adásvételi szerződést: egy ív aljára, amelyet tojáslepényszerű, szalaggal ellátott pecséttel lepecsételtek, Zárralarraga kövér betűkkel odakanyarintotta illusztris nevét, díszesen bevégezve, középpüth háromszoros kacskaringóval.

– Írja alá ön is, Don Serapio!

– Csakhogy én nem tudok írni – mondta a néger, és életében először érezte hiányát –, és ha jól emlékszem, olvasni sem tudok...

– Nem számít. Elvégre urak vagyunk!

Csakhogy a szerződés egy nagy semmi volt! Zárralarraga Márkija még aznap éjjel elcsúszott egy mangóhéjon, amikor kocsijából kikászálódott, és a lábaska darabokra tört, a néger Serapio pedig – aki már cylinderben és frakkban látta magát, hivalkodó briliánsgyűrűkkel mindegyik ujján, szájában csupa aranyfoggal, és

képzeletben nappal kocsiján furikázott, éjszaka meg pihével töltött matracon szunyókált – oly nyomorult maradt, amilyennek született.

Most megint nagyon keserű napok jöttek, elvégre friss volt az ebül vesztett jólét emléke, és aztán egy reggel Serapio újra Mambiala dombja felé nézegetett... Majd kiesett a gyomra.

– Ki tudja – mondta Serapio a lányainak (a lányoknak, akiket selyembe öltöztetett volna, és akik most meztélláb, rongyokban jártak, bizony még csupasz fenekük is kilátszott) –, ki tudja, hátha Mambiala, a megértő, csinál nekünk még egy csodácskát, ha nem is találok egy lábaskát, talán egy tököt azért találok...

Fölment a dombra: nem volt az már tökföld, csak némi gyér fű akadt a kövek között.

Jaj, Uram, Mambiala!

Mambiala, segíts meg, Mambiala!

Én szegény, Mambiala,

Jaj, Uram, Mambiala,

Éhen veszek, Mambiala, Mambiala!

És nyögdecselve ismételte könyörgését, mit sem remélve már, amikor jobb lábának hüvelykujját beleverte egy botba. Egy Ustornyélbe.

– Hogy hínak? – kérdezte azon nyomban, azzal rávetette magát, arca sugárzott az örömtől.

– Ustornyél Úr, Jó Osztogató – felelte a bot, egy nehezen barátkozó férfiú rekedt hangján.

– Hát osztogass nekem, Ustornyél Úr!

Abban a pillanatban kiugrott a kezéből Ustor, és mint aki kötelességét buzgón végrehajtja – csihi-puhi, csihi-puhi, csihi-puhi –, alaposan elnászpángolta... végzett is volna vele, ha a néger, aki a biztosan célba találó botütések előtt lefelé rohant, át a fél Mambialán, nem mondja neki két ütés közben, nyelvének egy darabját, két záp- és egy szemfogát kiköpve:

– Elééég már, Ustornyél Úr!

Az Ustor hirtelen megállt a levegőben, lecsillapodott, és odaállt melléje, nagy nyugalommal várva parancsait.

– Mit csináljak? – kérdezte magától habozva a néger, és a dudorokat számlálta a homlokán. – Nem tudom, helyénvaló-e Ustor

Urát bemutatni a családnak... (Mindazonáltal éppen rászolgáltak!) Amikor Jót Főzőt hazavittem, mind pukkadásig ettek, faltak: sem én, sem ő nem tagadtunk meg senkitől semmit. Nem illő-e hát, hogy egyikük se maradjon ki a csihi-puhiból?

Odalent az országúton türelmetlenül várta a család.

Szóltak a szomszédoknak és a komáknak. Biztosak voltak benne, szívük megsúgta nekik, hogy apjuk nem tér haza üres kézzel!

– Itt a lábaska, a lábaska! – ordították, látva, amint furcsa, sosem látott módon közeledett feléjük.

– Vannak már ebédre meghívott vendégek?

– Néhányan.

– Szóljatok hát a Polgármesternek, a Bírónak, a Papnak, a Jegyzőnek, minden hatóságnak! Annak a bizonyos Zárralarraga Úrnak is, aki a lábaskát megvette tőlem. Ne hiányozzék senki, jut majd mindenkinek! Ah, lányom... Az Orvost is hívd el, meg a temetkezési vállalat tulajdonosát is!

Kitudódott azon nyomban, hogy Serapio újabb csodával tért meg Mambialáról: ami fényesen igazolta, hogy Isten kétszer is segít a csavargókon, csüggedésre nincs hát ok, inkább követni kell a jó példát... és türelmesen várakozni.

Utasítása szerint odahelyezték az útra a hosszú asztalt, mialatt már áramlott a népség, sóváran, hogy Serapio új csodáját megismerje.

Elsőként a pénzeszsákok, a nemesek érkeztek. Elfoglalták helyüket, ette őket a sárga irigység. Zárralarraga az asztalfőn.

A gyülelész népség pedig körülvette az asztalt, ujjongtak, várták a lakomát, és utána a véget nem érő táncot. Serapio tapasztalhatta, hogy megint Don Serapiónak hívják, bókokkal és mosollyal környékezik meg.

(– De ez nem a lábaska, hm, azt mondják, egy bot – állapította meg egy vénasszony, azzal köpenyébe burkolódzva visszatért viskójába, eszébe jutott, hogy a tűzön felejtett némi babot, még a végén odaég.)

– Figyelem – ordította végül Serapio, és az asztal közepére helyezte Ustornyélt. – Senki se mozduljon.

– Papa, én sonkát akarok!

– Papa! Csirkét! – kérték a csitrik.

Tágra nyílt szemek, visszafojtott lélegzetek csöndje támadt.

Serapio eltávolodott onnan, amennyire csak lehetett.

Felmászott egy fára. De senki sem vette le szemét a botról. Serapio elrejtőzött az ágak között, aztán megszólalt, hangja mintha egy kissé remegett volna.

– Aki ott van az asztalon... hogy híjják?

– Ustornyél Úr, Jó Osztogató.

– Hát osztoass, Ustornyél Úr, méltányosan.

Piff-puff! Piff-puff! Piff-puff! Piff-puff!

Kezdetét vette a csihi-puhi. Ütlegra ütlegr! Agyabugyál Ustornyél... Nem hallatszott más, csak piff-puff, piff-puff, piff-puff, gyorsan és kimérten, egyszerre mindenhol, csóstitül hullt az áldás a meglepett fejekre, azon nyomban tüzes csillagokat láttak. Egy másodpercbe sem tellett, a suhogó botütések elsöpörték a tömeget, amely hanyatt-homlok menekült, alaposan kijutott mindenkinek ebből a lakomából.

Legsűrűbben a nemesek bordáira záporoztak a botütések, Ustornyél éppolyan gyorsan rátámadt a közelben állóra, mint ahogy célba vette a távolabb levőt is, aki négykézláb mentette életét... Tömegestül hulltak egymásra az emberek, húruk szétnyílt, mint az érett gránátalma, recsegtek-ropogtak a csontok. Fönt a fán Serapio elégedetten rázta az ágakat, akár Majomőse, és uszított...

– Sózz oda a Polgármesterre, Ustornyél Úr, a sok pénzbírságért, amit kirótt! Sózz oda még jobban a kobakjára, az Uzsorásnak, a Csendőrnek... a pofacsontjára!

Égnek állt a Hatóság lába, elagyabugyálva már utolsót hörgött, Ustornyél pedig bement a viskóba, ahol a sarokba húzódó, rendíthetetlen Tekla mama körül kerestek menedéket a néger gyermekei. Tekla mama minden ütésre, amit Ustornyél Úrtól kapott, azt mondta a másíknak, az ő láthatatlan barátjának, még tágabbra nyitva rettenetes fehér szemét:

– Tudom már, tudom már!

A viskó pedig megértette, itt a kellő pillanat, hogy összedőljön...

Amikor Serapio ott látta mindannyiukat élettelenül – Zárralarraga Márkijának borzalmas elferdült száját, uborkaorrát, könnycseppként lelógó szemét, kőkemény kobakját, csontszilánkjainak és agy velejének masszáját... négy saját gyerekét darabokban, a

zsámolyán mereven ülő halott vénasszonyt a romok között, és ráadásul még a földbe beivódó vér bugyborékolását is – fogta a botját, és elhagyta a falut...

– Kissé túlzásba vittük a dolgot, Ustornyél Úr!

Céltalanul bolyongott egész éjjel, botjára támaszkodott, a botja vitte őt.

– Jaj, Mambiala, micsoda remek ajándékot készítettél számomra! Nem kértem ennyit, Mambiala, Mambiala! Egy ilyen szegény ember, mint én, aki sosem akart senkinek semmi rosszat... Ütésekkel utat vágni az életen át? Mi marad nekem ezek után? Parancsolni, ha kedvem tartja... csakhogy azokból az eltartandó élősködőkből még mutatóba sem maradt egy sem...

Hajnalodott. Dalba kezdtek a madarak a fákon, a pirkadatban. Azon vette észre magát, hogy egy kútkáván ül, megcsapta a kút mélyének hűvössége, rejtett vizének szaga, a nedves kőé, amelyet nem ér napfény. Belebámult a vízbe, és a víz jelt adott neki.

– Igen – mondta Serapio –, legjobb lesz megpihenni.

Elengedte a botot, és belevetette magát a kútba.

*

Ez a Jaguahaj kútja.

A néger nők ismerik ezt a történetet. Elmesélik a gyerekeknek, akik édes borzongással hajigálnak köveket a kút hallgatag mélyébe. Beleköpnék a vízbe, arcul köpik a holtat. Nézik, szemük sosem fárad bele, nézik a kút Lelkét, a Vízbefúltat, akit nem pillanthatnak meg, de az látja őket, és még mélyebbre süllyed.

Éjjel a kút, a Vízbefúlt, fölébreszti őket, szemének üregében békák énekelnek. Álomtestükben is visszajárnak – megbúvókén a mondhatatlan rejtélytől, a félelem gyönyörétől – nézni a kutat, újabb követ hajítani a víztükörbe süllyedt négerre, akinek szeme kerek, mint egy tányér. Beleköpní a kút sötétjébe, veszélyes mélye fölé hajolni, érezni néma és lenyűgöző jelenlétét. Jaguahaj kútja az éjszakában! Olyankor a Vízbefúlt följön a mozdulatlan víz felszínére, a csöndes mélységből, fölkapaszkodik a csönd tetejére.

A lehullt csillagokat szétriasztja egy süket csobbanás, és a Vízbefúlt két, üres, reménytelen kézzé lesz, amely a jerbabuena illata után kapaszkodik esengve. Látták a néger nők, akik

sötétedéskor nem mentek a kút közelébe. Késő már menekülni, késő már kiáltani, úgysem hallja senki, egyedül vannak a gyerekek álmukban a kúttal, kinyúlnak a kezek a kőkáva fölé, rájuk nehezednek, hidegek és kemények, mint a kő, és az elmondhatatlan titkok rémes mélységébe rántják őket.

ARANYÉLET

Egy férfi, aki született naplopó volt, egybekelt egy tunya asszonnyal. Az asszony nem söpört, nem mosott, nem vasalt.

Lett egy gyerekük, nem akarták, mégis megszületett. Boldog semmittevésben éltek, testük nyugalját semmi sem zavarta. Jóízűen aludtak, énekeltek és táncoltak, sohasem hiányzott még véletlenül sem a betevő falatjuk, mialatt másoknak, akik munkától görnyedeztek, fáradozásban, útban a halál felé telt az idejük.

Így vénült meg az ember, keserűség nélkül, még csak észre sem vette, meg az asszony is, a fiúból pedig nagydarab férfi lett, egy erős néger, igen magas, mint az éjszaka oszlopa.

És nem fogta meg a munka végét.

Mindig azt mondta, hogy fáradt, és azt, hogy „minek?” meg azt, hogy „mi haszna?”, csak tengett-lengett a világban – már amikor nem táncolt. Éppúgy, mint az apja, éppúgy, mint az anyja.

Ennek a naplopó öregembernek volt egy rokona, akire nem is emlékezett: nagyon távoli rokon volt, akárcsak minden más hozzátartozója. És ez a rokona hirtelen meghalt. Se apja, se anyja, se asszonya, se gyerekei, se testvérei, csak egy szépen bevetett földecske maradt utána. Még csak nem is haldokolt.

Kiterítették a barátjai, virrasztottak érte, afrikai módra megsiratták.

(Rákötöttek egy fehér kendőt, mintha szegénynek a foga fájna.)

Körbe-körbe jártak a teste körül: „E kareteja vira, kareto. Jaj, kareteja vira!” Miatyánkot mondtak és Ave Mariát. Énekeltek:

*Embámbálele, embámbálele y tú-tú bamba,
Embámbálele.*

Jaj, Imbarilja, ta amimiaon túmba, Aínbariljalja!

(Uram, nézd: itt az én testvérem teste.)

Történeteket meséltek az öregek, míg csak meg nem szólalt a kakas, akkor aztán magukkal cipelve a vizeskancsókat, amelyekből ki-kilocsolgattak a holttest mögött, hogy szelleme frissen kóboroljon a másik életben, kivitték a temetőbe.

A naplopó, aki semmit sem várt, de mindent elfogadott, azon vette észre magát, hogy egy zöldellő szántó föld ura.

Akárcsak annyi más emberre, rájuk is az újdonság erejével hatott, hogy van valamijük, ettől kezdve a mi naplopóink napokon át úgy vélték, rengeteg a tennivalójuk: mindhárman gyomlálni indultak a veteményt – nézni is több, mint semmi –, aztán panaszkodtak, hogy beleállt a derekukba a fájás a túlzásba vitt munkától. De igen hamar belefáradtak. Annyira, hogy teljesen sorsára hagyták a termőföldet.

Egyik nap valaki figyelmeztette őket, hogy a totímadarak a magvakat eszegetik.

Azt mondta az öreg: – Futok azonnal, és megölöm őket!

Másnap reggel elküldte a fiát, aki el is ment egy kölcsönkért puskával, és ott leselkedni hanyatt heveredett.

Épp erőt vett rajta az álmoság, amikor megérkeztek a... majitók. (Nem Totí volt, Totínak jut a rossz hír, de Majito tömi meg a begyét.) Egy végtelen csapat majitomadár, elöl a vezérük, aki nem várta, hogy ott találjanak valakit, s a legkevésbé egy ilyen fegyveres óriást, bizonytalankodva háromszor is föl pattant a vezér, a néger meg ásított, kétszer is kinyújtózott teljes hosszában, elszállt szeméről az álom, és mogorván megcélozta a bandavezért.

Cselekedete rémületbe ejtette a tolvajokat – „mi lesz itt?” – „ma nem eszünk?” –, ám akkor a vezér gyorsan rászállt egy csupasz ágra, szemben az ellenséggel, és így szólt, szavával elbűvölve az embert, az eget és a földet, amelyek mindannyian nagyon tisztán hallották:

Fiju!

Fiju!

Fiju, fiju, málészájú,

Fiju, málészájú,

Fiju, málészájú, futumina, gandenbeszú!

A majitók ekkor két csoportra oszlottak, vezérük pár percig csöndben készülődött, aztán édesen, nagyon édesen és sok kellemmel szólalt meg, s rávette a négert, hogy ne törődjék többé puskája irányzékával:

*le csierre néné...
Csierre néné, csierre néné...*

És azután a majitók raját sürgetve, így folytatta:

*Mogyorót adott, csácsácsá,
Mogyorót adott, csácsácsá,
Mogyorót adott, csácsácsá,
Csá, csá, csaá,
Csá, csá, csaá,
Komák, egyetek!*

És mindnyájan kórusban dalba kezdtek, a reggel csodálatosan vidám lett, a néger pedig eldobta a puskát, és a lég, a fény meg a zöld levelek szellemeivel táncot járt a madarak énekére:

*Ariljáljá, Kinyánya!
Kinljánljáljá,
Komák, egyetek!
Ariljáljá, Kinyánya!*

Másnap azt mondta az öreg:

– Most ezen a rozsdás puskán a sor.

Azzal ment, igen elszántan, hogy birtokát megvédje. Hűvös idő volt, álmra serkentő. Megérkeztek a majitók:

*Fiju,
Fiju,
Fiju,
Fiju!
Fiju, málészájú, fiju, málészájú,
Fiju, málészájú, furumina, gandenbeszú,
le csierre néné, csierre néné,
Csierre néné...
Mogyorót adott, csácsácsá,
Mogyorót adott, csácsácsá,
Mogyorót adott, csácsácsá,
Csá, csá, csaá,
Csá, csá, csaá,
Komák, egyetek!*

*Ariljaljá, Kinyánya, Komák, egyetek!
Ariljaljá, Kinyánya!*

Szellő játszadozott a földön heverő naplopó öreg homlokán, karját szétvetette, azt sem tudta, mit tegyen jó dolgában.

„De remek is így aludni – gondolta az öreg –, ezeknek a madaraknak a dalát hallgatva. Áldott legyen az Úr!” (És hagyta, hogy lelke kóborolni kezdjen a kósza felhőkkel.)

Amikor felébredt, kézbe kapta a puskát. Ó, micsoda pusztítást vittek végbe a majitók a szunyókálása alatt! De a vezér is résen volt – megelőzte:

*Jer ide, szájhős,
Jer ide, szájhős,
Jer ide, szájhős!
Hej, abikuá kéngue...
Hétalvó, aludj még, aludj, hétalvó,
Hej, ábikuá kéngue!
Hétalvó, aludj még, hej, ábikuá...
Kitikín!*

„Kitikín!” Az ifjúság heve megérintette az öreg szívét. Eldobta a puskát. Táncolt, míg csak az Éj nem jött, akkor magához hívta a majitókat, csöndre intette őket, és megígérte, hogy mindannyiukat a szívébe zárja.

Ment másnap az öregasszony.

Látta elpusztított földjét. Nevethetnékje támadt tőle. Mindazonáltal fölvette a puskát, de a vezér rászólt:

*Még nagyobb szájhős vagy,
Még nagyobb szájhős vagy,
Még nagyobb szájhős vagy...
Hej, abikuá kéngue!*

– Majito, megöllek – mondta az öregasszony. – De van elég időm, előbb táncolok még egy kicsit... Miért is ne?

A majitók daloltak, az öregasszony táncolt, befejezték művüket a madarak.

Már egy szem termés sem maradt.
Semmi!

Beesteledett. Az öregasszony az eget nézte, a Nagy
Közönyöst!...
Vállat vont, és aludni ment.

APOPOITO MIAMÁ

Volt egy világos szemű mulata, sima hajú, kecses – elbűvölőbb, mint Oljá^[24] – férjek elrablója, és még mindig hajadon. Szerelemre gyűjtötte a férfiakat, a férfiak pedig elhagyták miatta asszonyaikat.

Ez volt a kedvenc szórakozása, evvel büszkélkedett.

A feleségek, az elnyűttek és csúnyák, nem versenyezhettek vele – nem is hitegethették magukat ilyesmivel –, jobban félték hát, mint az Ördögöt meg a Himlőt. Szitkokat szórtak rá.

És érkezett egyszer a faluba, ahol a mulata élt, egy messziről jött házaspár, amely boldognak látszott. Házától két portányira rendezkedtek be, majdnem szemközt vele, a Zöld Kereszt utcában, a hetes szám alatt, ahol egy utcai lámpa áll.

Juana Pedroso, közönséges, kövér képű, kotnyeles néger nő, komaságot kedvelő és roppant mód sürgő-forgó, késedelem nélkül kendőt kötött, és udvariassági látogatást tett az asszonynál.

– Juana Pedroso, Isten és az ön szolgálati ára, aki fölajánlja szegény, de tisztességes házát, lefelé a harmadik, jobb kéz felől: ott, ahol a papagáj azt kiabálja: Éljen az Elnök! – és azon nyomban, mint ki kötelességét teljesíti, előadta a szomszédasszonynak:

– Jaj, lányom! Rossz órában határozta el, hogy ebbe a faluba jön ezzel a fene csinos négerrel, akit magával hozott, és akit Isten tartson meg magának sok évig, szíve örömére. Nem tudja, hogy itt a szomszédban él egy nő, aki megvadítja a férfiakat? Bizony, szomszédasszony, ott a zöld szemű mulata, aki nem mozdul el az ablaktól, és mindig szappant meg selymet vásáll magának a kínainál... Nagy férfibolondító! Már is nekiveselkedik, telhetetlenségében a maga férjére feni a fogát. Vigyázzon, szomszédasszony, a mulata érti a dörgést!... Nem akarom, hogy aztán azt mondja, miért nem mondtam meg magának... vagy, hogy miatta tövis maradjon a lelkemben. Már is mosom kezeimet. Ez a nőszemély annyi házaspárt szakít el egymástól, ahány csak útjába akad, és nincs olyan néger, de fehér se, akit ne szedne föl magának. Jaj, lelkecském! ha nem állna úgy a dolog, hogy véletlenül most éppen nincs férjem, nem ácsorognék itt mostan, nem legyezgetném

magam, imígy kedvemre, a portáján, hanem még a környékétől is igencsak messzire volnék, elvégre az én mesterségemmel bárhol megkereshetem a kenyerem. Aki pedig nem vigyáz a magáéra, és rövid pórázra nem fogja...!

– Kérdezzen meg bárkit, kérdezősködjék csak Juana Pedroso, a komaasszony felől, aki nem ejt ki a száján hazug szót, a szócséplést ki nem állhatja, sem azt, amikor nem mennek jól a dolgok a szomszédságban, senki házához nem jár locsi-fecsire, nem is olyasféle rossznyelvű, olyasféle minden lében kanál, nézzen csak utána, megtörtént-e vele, hogy elvitt volna bárhonnán is „valamit”. Ne hagyja magát lekenyerezni ettől az ebadta ribanc mulatától. Időben figyelmeztetem rá, szomszédasszony. Ha idetolja a képét, mert odaszemtelenkedik az mindenhová, „szomszédasszony, nincs egy kevés olaja, mert az enyém kifogyott”, „szomszédasszony, kölcsönadna egy hagymácskát?”, csapja be az orra előtt az ajtót, mert mást keres az a vakmerő perszóna...

Juana Pedroso látogatása végéhez ért, nagy sebbel-lobbal fölkerelkedett.

– Ezzel búcsút is vesz alázatos szolgálója... Nem tudok mással szolgálni magának, csak a szegénységemmel – Orula^{25} is szegény, mégis mindenki szereti, én meg, ha meghallgat, egész életemben hálás leszek érte, mert nekem, lányom, akkora szívem van, akkora szívem, megesküszöm minden szentre, hogy el sem fér a mellemben, ha arról van szó, hogy magának jó tanácsot adhatok.

– Négerem meg én – mondta szemrebbenés nélkül a szomszédasszony, aki figyelmesen végighallgatta Juana Pedrosót, és az asszonyt igen jó modorúnak, bár egy kissé finomkodó beszédűnek találta –, házasságban élünk, esküt tettünk a fehérek szokása szerint. Házasságunkat pappal kötötte meg a mi Úrasszonyunk, ott a fővárosban... A Szentség pedig nem játékszer! Aki nem részesül benne, halálosan megszenved érte, és a gödörben, legyen bár kereszt fölötte, harapni fogja a földet. Hát, ha a mulata elveszi tőlem José Mariát... nézze, nem tépem meg a kontyát, botrányt sem csapok, de megesküszöm, hogy addig járatom majd, míg csak Apopoito Miamára nem talál!...

Juana Pedroso pedig – mint ki jól végezte dolgát – átment onnan a mulatához, és elmesélt neki mindent, amit az újonnan jött asszony

mondott.

Az pedig félig lehunyta a szempilláját, riszált egyet a csípején, és nevetésre fakadt.

– No, eridj, mondd meg neki, Juana Pedroso, hogy férje már az enyém, szentségestül és mindenestül!

Alig telt el nap, hogy a férfi ne látta volna ablakánál – borostyánkőből valónak látszott –, hogy ne akadt volna vele össze az utcán, vörös gyapjúkendőben jött, és annyi csínnal mozdulataiban, papucsával annyiféle zenét kopogott, nem volt nap, hogy ne árasztotta és ne kábította volna el fahéj- és jázminillatával a férfit – mert bizony az a mulata illatosabb volt, mint egy kávéültetvény! Hogy ne álltak volna szóba a kocsmában, és hogy ne gerjesztette volna ott a mulata szerelemre, hogy ne szédítette volna. Nincs gonoszabb varázsszer, mint a szép szemeké. Így ejtette foglyul mélységes mély tekintetével a férfit a mulata... És a néger szomorú lett. Nem járt dolgozni, nem aludt, nem evett. Szivarját sem szívta. Csökönnyösen csak a szomszédasszonyra, csak a szomszédasszonyra gondolt. És már nem vágyott másra, csak rá és az ő bájaira.

Győzött hát végül a mulata, házába vette, s ott maradt vele a férfi bezárkózva, egy álló hétig.

Mondta is Juana Pedroso, alig jutva lélegzethez, kapuról kapura futkosva, mint egy örült svábbogár: – Isten szólt a számból! Isten! Nem megmondtam a másiknak, hogy elviszik a „fiúját”?

És az az ember olyan jó erőben volt...

Amikor a mulata szeszélye tovaszállt, és elküldte maga mellől, asszonya már nem volt a faluban.

Mondják, a férfi onnan egy cukorgyárba ment, és mindkét karját levágta a cukorsajtó.

Eltelt egy esztendő...

Nem pompázott már a mulata, nem vásárolt már illatszereket a kínaitól, az ablakba se állt, nap sem süttött be házába.

Nem vett többé selyemharisnyákat, drága kendőket, éjjelizenét sem adtak neki.

Aki látná, nem ismerne rá. Kihullt a haja – pedig mennyit kérkedett vele –, mert sima volt, és egész a térdhajlatáig ért, úgy ragyogott, mint az agát, mint a reglai Szűz haja, amelyet az

egyházközség számára Juan Kilate készített fehér női hajból, fehér nő lányának hajából.

Elvesztette fogait.

Elhagyta szemét az ifjúság, lábát pedig a tánc. Ami csak szép volt rajta, mind elsorvadt. Kiaszott, szikár már, akár Altibisi liánja.

– Bélpoklos – suttogta a nép.

– Azt mondják, nem segít rajta még Szent Péter vize sem, amit a Kék Negyedből való néger adott neki, pedig a szentek vize mindent gyógyít – bizonykodtak a szomszédasszonyok, akik most már adhatták a szánakozót, s még hozzátették:

– Isten büntetése... Addig kurválkodott, addig kérkedett a húsával, hogy most lerohad róla.

Vele együtt haldokoltak kertjében a páfrányok, a bazsalikomok, kertje minden csodája, a kígyózó, az ereszig gyűrűző kúszónövény meg a szirupos fügéket adó göcsörtös fügefafa.

Nem dalolt a kanári... Micsoda bánatról beszéltek a korsó vízcsöppjei!

Mindaz, ami vele élt öröm közepette, most élet nélkül élt, pusztulóban, balsorsba süllyedve.

Tükre, tükrös szekrénye, amelyet az a rivadeói adakozó kedvű gallego, a Négy Szellő nevű bolt tulajdonosa ajándékozott neki, hogy tetőtől talpig nézegethesse magát benne, akkor hagyta rá, amikor elment Spanyolországba vörös borral gyógyítani a mellét, bizony, az a tükör olyan lett, mint a zavaros, szappanos víz, mint a köd, amelyből egy vénasszony arca áll össze, majd esik szét iszonyatos grimaszok közepette.

Delelt a nap, a Zöld Kereszt utcán ragyogtak, mintha majd szétrepednének a fénytől, az utcai lámpa üvegkockái, és a bemeszelt falak fehérsége csak úgy vakított, de az ő házának falait árnyék borította... Az a ház a nap minden órájában a fáradt alkonyi félhomályba süllyedt, elszorult tőle a szív. Sosem távozott belőle az éjszaka, mintha haldokló vagy halott lett volna a házban. Semmi zaj, egy hang se, ami a szomszédság zajongásával elkeveredhetne.

A Rossz Árnyék háza volt, az eleven halálé – a bezárt ablak háza.

Senki sem tudta, mikor ment el a mulata a faluból, senki sem gondolt többé felőle.

Járt-kelt, vonszolta magát a világ útjain, évekig, századokig senyvedett az utakon egymagában.

A fák mind megtagadták tőle árnyukat, menekültek előle... A föld tüskéket meresztett, a növények a lábába haraptak. Nem akadt fű, semmiféle enyhet adó pázsit, amely ne változott volna kővé. Harmat, amely ne lett volna porrá. Hátát a nap kéjjel kínozza, fekélyekkel verte ki, az eső pedig fagyos és éles lett, hogy csontjáig hatoljon, hogy még szúróbb fájdalmat okozzon neki. Éhség gyötörte, mégsem ehetett, majd belehalt a szomjúságba, vízre bukkant, mégsem ihatott.

Hegyek borítják, férgek rágják testét, futkosnak rajta, éjt nappá téve vándorol, vándorol, Apopoito Miamát keresi.

*Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Bármilyen vétkem, kegyelmedet kérem.
Segítség, Mambelje, Mambelje, ó!*

A mély kutak szája csak annyit felelt neki:

– Menj csak, menj csak utadon!

És az utaknak nem akart vége szakadni.

*Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Bármilyen vétkem, kegyelmedet kérem.
Segítség, Mambelje, Mambelje, ó!*

Senki sem akarta eltemetni, mert látták, hogy nem halt meg igazi halott módjára, hiszen a föld sem fogadta magába.

Hétfő volt, Gyertyaszentelő Boldogasszony napja, amikor a lelkeknek gyertyát gyújtanak, és ételt készítenek számukra. „Halotti kukoricát.” Amikor éjfél is elmúlt, minden éji kutya a leprafoltos holdat ugatta.

Néhány öregember meg szent asszony egy kísértetet látott, aki áthaladt a füves pusztán... Tovaszállt, mint a szél, panaszosan,

üldözötte. De senkinek sem volt mersze, hogy meghallja, amit a hold mondott, nagy nehezen, mintha titkot árulna el.

– Endumba Pikanana!^{26} – nyögte a vén hang, amely a kutak mélyén él, elnyúlik a csöndben, mint a köd kígyója.

Apopoito Miamá védtelen feje ott pihent a síkság közepén, fekete bársonyból való, vastag ezüstsálakkal hímzett gyászpárnán. Mambelje óriási és szederjes feje.

*Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Apopoito Miamá,
Bármi legyen vétkem, kegyelmedet kérem.
Segítség, Mambelje, Mambelje, ó!*

– Jöjj közelebb! – mondta a mulatának Apopoito Miamá, az pedig kezét összetéve, remegve, kínos-keservesen előrelépett.

Mambelje pedig föl vonta sűrű, zöld szemöldkjét – viaszból volt –, súlyosan ránehezedett, nem is látott mást, csak az eget: nem bírt oldalra nézni, szemét mindig mérhetetlenül tágra nyitotta, két szeme két vak tükrös tócsa volt...

– Mássz föl a fejemre – mondta Mambelje. És a mulata engedelmeskedett, kúszott, amennyire csak telt tőle, a vastag köteleken, Apopoito Miamá hajszálain.

Bármi legyen vétkem, kegyelmedet kérem!

– Jer a homlokom közepére. Jöjj a fülemhez, hadd halljalak.

A mulata nem bírt beszélni: Mambelje nem hallott mást, csak remegő nyöszörgését.

– Jöjj, az orromhoz, hadd szagoljalak.

És az Endumba Pikanana szégyenkezett...

– Jöjj közelebb, még, még!

Mambelje kitátotta a száját. Benne a föld alatti örök éj, az ő megásott sírja... A mulata rikoltott:

– Csak meghalni ne, meghalni sohase!

És meghallotta egy Rák. A Rák, aki mindent látott, és akit Mambelje, mivel képtelen volt fejét mozdítani, nem vett észre...

Addig-addig rángatta a Rák a mulatát, pongyolája szakadt csücskénél fogva, míg csak megállásra nem készítette, le nem rántotta: és a mulata nem tűnt el Mambelje szájában, hanem legurult a földre, megmenekült.

Mambelje nyálat fröcsögött dühében. Nyála a Rák fejére hullott: azóta nincs a Ráknak feje, azóta jár hátrafelé, óvatosságból, páncéljába pedig belevésődött egy arckép, mindmáig viseli is, Mambelje, Apopoito Miamá arca az.

Halhatatlan és bölcs a Rák: bekente sóval és napfénnel a mulata fekélyeit, akibe tüstént visszatért a vígság, az ifjúság meg a báj.

Örök Endumba Pikanana...

TATABISZAKO

Az asszonyok jókor reggel kimentek a földekre dolgozni. Mogyorót, szezámot, rizst, maniókát, jamszgyökeret és kimbombót ültettek. A férfiak az erdőbe mentek vadászni.

Ez az asszony egymaga művelte földjét a tó partján. Volt egy pár hónapos fia, akit hátára kötve cipelt magával, akárcsak egy rőzseköteget. Mihelyt megérkezett a földjére, azon nyomban letette, valami hanga árnyékában hagyta, azzal nekiállt gyomlálni. Megvált a hangától az árnyék, a nap nekiveselkedve egyenest a kis néger szemébe süttött, rátámadt, perzselte mindenütt. Csípték a szúnyogok, a hangyák. A legyek a szájába bújtak, fölerősödött a szél, és égő port szórt a szemébe. Egész nap sírt. Az anya sosem hagyta félbe a munkáját. Nem is hallotta. A Tó Víz-ura érzett csak részvétet annak az asszonynak a gyereke iránt. Egyik reggel odahívta az asszonyt a parthoz. Nagyon öreg volt, zöldesfekete iszapból a melle, szakálla végigterült a víz tükcrén.

– Moana^[27] – mondta neki –, add nekem a fiad. Tatabiszako vagyok, a Tó Atyja. Add nekem, majd Tatabiszako vigyáz rá, mialatt dolgozol. Ha végzel, csak hívj engem, majd feljövök vele.

Az asszony odaadta neki a gyereket.

– Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako, vedd a gyerek.

Nem tudott helyesen beszélni, se köszönetet mondani, miként illett volna.

Attól a naptól kezdve az asszony, hajnaltájt, mihelyt a földjére érkezett, a tó pereme fölé hajolt – még aludt olyankor a tó –, és Tatabiszakót hívta.

A vén Víz Atya a mélyből válaszolt.

*Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako,
Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako,
Tuá dila Moana a mé,
Kuenda y brinkuendé,
Tatabiszako!*

Észrevétlenül vette ki karjából a kis teremtményt, az asszony semmit sem látott. Semmit sem, csak az áttetsző, színtelen vizet. Meg a legparányibb halak első cikcakkjait, amelyek észrevétlen szálaikat szőtték a víz tükrén.

Az asszony nekilátott a munkának. Pihenés nélkül dolgozott napnyugtáig. Akkor aztán Tatabiszakót hívta, aki meg is jelent a gyerekekkel. Az asszony újra hátára vette a gyereket, és futott a kunyhójába, le sem állt beszélgetni azokkal az asszonyokkal, akik csoportosan jöttek földjeikről.

Ételt készített. Megérkezett a férje az erdőből. Ettek, aztán holtfáradtan mély álomba merültek faágyukon.

Az asszony csak gyomlált, még álmában is. A férfi lelke visszatért az erdőbe... Kísértéként, varázsíjával és óriási késével egész éjjel a futó állatok nyúlánk kísértéképeit űzte a vadászösvényeken: lélegzet-elállító vadászat volt az, az erdőtől egészen az égboltig.

Amikor az asszony elvetette a magokat a barázdákba, ajándékul egy kecskét adott Tatabiszakónak. Csakhogy nagyon rosszul beszélt. Nem tudta kellő szavak kíséretében odaadni neki. Azt mondta:

– Egyen kecskét, gyerekekkel.

És az öreg halálra sértve húzódott vissza.

Így történt, hogy aznap délután, amikor az asszony odament a tóhoz, és az öreget hívta:

– Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako! – és így hívta sokszor egymás után, az öreg nem jelentkezett.

Még világos, kora délután volt, tiszta kék az ég. De a tóban már nem lehetett látni az eget, vize lassan viharszínűre vált. Az asszony pedig, aki egyáltalán nem értette, miért haragszik a víz, tovább kiabált, türelmetlenkedett:

– Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako.

A parti nádak furcsán forgolódtak, sziszegtek, hullámoztak, megnőttek, fekete mérges kígyókká váltak, a kövek, e tátott szájú krokodilok külön-külön előrelendültek. A szürke síró-rívó Vízitörpék – a vigasztalan esők gyermekei, az ősidők óta létező szomorúságé –, a félig tollakból, félig láztól remegő vízugaracsakából való Vízitörpék haragosan feléje lökték kavicsaikat, megannyi éles

könnycseppet. Feketén, vérvörösen forrongott a tó. Tatabiszako hangja úgy szólt, mint a mennydörgés:

Ungé, Vó!

Ungé, Vó!

És a tóból csúf, rontó éjszaka szállt föl. Sár és vér éjszakája.

A néger asszony az úton más asszonyokkal találkozott, akik földjükről tértek haza.

– A hold húgának férje – hallotta, amit mesélt az egyik asszony – megölte a fiát, és aztán ebédre fölszolgált.

Mihelyt kunyhójába ért, levágta egy kos fejét, a lábasba rakta, és föltette a tűzre, hadd főjön.

Rövidesen megjött a férje, enni kért, az asszony pedig jajveszékelésbe tört ki, és a földre vetette magát.

A férfi azt hitte, hogy asszonyát kólika gyötri, vagy hogy megharapta a hasán valami veszett kutya. Elment hát egy kevés kútvizet hozni, hogy lecsillapítsa. Ezalatt az asszony kiszaladt a kunyhóból, összecsődítette a szomszédokat, végigfutott a falun, jajgatott, rikoltzott. Kérdezték tőle, mi történt, mire csak megkétségbeesetten a jaj és a sírás, de senki sem tudta fölfogni, miért is jajgat olyan keservesen.

Végül kiderült, hogy ennek az asszonynak a férje belerakta fiát egy agyaglában, és a lábast a tűzre tette, biztos volt benne, hogy fiának nem esik semmi baja. Aztán a férfi lefödte a lábast, fia pedig azt mondta:

Ungé, Vó!

Ungé, Vó!

– mennydörgéshez hasonlatosan... és mi is volt a lábasban, bizony egy kosfej, a férfi nekilátott, megette a kosfejet, az pedig saját fiának feje volt...

Amikor mindezt megtudta a férfi, jajveszékelésbe tört ki ő is, és mint akit rontás ért, a földre vetette magát.

Az asszonyok összezilálták hajukat, együtt kiabáltak az anyával, aki arcát és mellét fölhasogatta, a fiatalok meg az öregek kórusban jajgattak, égő könnyeket hullattak. A rémült gyerekek odabújtak hozzájuk, nőttön-nőtt a kiáltozás. Nyögve kérték, hogy saját húsával,

saját csontjaival feleljen bűneiért a gyilkos. A férfiak, a vének, úgy találták, igazságos volna ez. De a főnök nagyra becsülte azt az embert. Jó vadász volt: sosem tért vissza az erdőből üres kézzel. Értett hozzá, hogy megbűvölje az állatokat. Megértette beszédjüket. Ismerte eredetüket, mindegyikük rejtekhelyét: meg a dalt, amelyet a nyílhegyre kennek, s amely eleve foglyul ejti az állatokat. (És minderre, így beszélnek, az Erdő Madár-Szelleme tanította meg, mézért cserébe.) A főnök, mielőtt ennek az embernek vérébe mártotta volna a kését, tanácskozni kívánt Babával, a Jóssal, aki alig több, mint egy mérföldnyire élt, egymagában.

Babának volt egy „varázsszövege”, amely parancsolt Nagy Szélnek, meg egy szarvasagancsa, amely a Kis Szélnek parancsolt: Nagy Szél elhozott hozzá csonkítatlanul minden szót, amit csak kimondtak, Kis Szél pedig elmesélt neki mindent, amit látott. Ily módon, még mielőtt keresésére indult volna a küldönc, ő már útnak eredt, és mindent tudott.

– Ez az ember ártatlan. – Ez volt a Jós első szava.

Nem lehetett elhallgattatni az asszonykereget, fejükre hamut hintettek, körben letelepedtek, kezüket fejükre, csípejükre tették, és a jajgatás ritmusára ide-oda dülöngéltek.

Babá rájuk parancsolt, hogy legyenek csöndben, és akkor olyasféle zajt hallottak, mintha messze, a sötétben, kiáradni készülő, haragos víz morajlana.

Kis Szél elmegy, és visszajön, és azt mondja a Jósnak, hogy Tatabiszako megduzzadt, a földet elönteni, a veteményeket elárasztani készül, dühében a Vén Víz nem bocsát meg egyetlen embernek sem, elvesznek, mind a vízbe fúlnak, mert fölcsap majd a legmagasabb fák legfelső ágáig is. És a Jós odaküldi Nagy Szelet, tartsa vissza a vizeket, beszélje le az öreget tervéről: kiválaszt tizenkét bakkecskét meg tizenkét nőtényt, és elviszi az egész népet a tóhoz, a férfiakat, az asszonyokat meg a gyerekeket, ott készülődnek az „ebbóhoz”,^[28] és közben már éjfél felé jár.

Babá meztelen testéhez egy fehér galambot nyomkod, megtisztul, megtisztul... Azután háromszor hívja az öreget:

*Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako,
Tatabiszako, Tatabiszako, Tatabiszako,
Tud dila Moana a mé*

*Tatabiszako, Moana, y tud dila mé,
Tatabiszako, kuenda y brinkuendé,
Tatabiszako!*

Vízre eresztett egy tököt, a tök a tó közepéig úszott, ott aztán megállt.

Ungé, Vó!

– felelte Tatabiszako.

A Jós bekergette a vízbe a tizenkét bakkecskét. A tó közepéig úsztak, és ott elmerültek.

Ungé, Vó!

– szólt ismét Tatabiszako.

A Jós behajtotta a tizenkét nőstényt, ugyanott tűntek el, ahol a hírnek.

Így szólt a tó fenekéről Tatabiszako:

*Tatabiszako, tuá dila Moana a mé,
Tatabiszako, kuenda y brinkuendé
Tatabiszako, kuenda y brinkuendé
Kuma imbinbo jo, jo!*

A megrökönyödött, néma törzs szeme láttára megjelent a Vén, fényes ezüsből és fűrgé halakból volt a szakálla, csillogott, villogott, mert épp abban a pillanatban ragyogott föl a hold is.

Víz Atya vállán aludt a kis néger, békésen aludt a mély, már derűs éjszakában.

Tatabiszako azt mondta, jóvátették bűnüket, nem bünteti őket semmiféle csapással.

Odanyújtotta a gyereket az asszonynak, aki nem merte elvenni, szemét merően a földre szegezte.

A vadász hazavitte fiát. A kis néger aludt... Az asszony pedig, akár egy állat, megbújt az árnyak között, mint egy állat, amely meghalni készül, csak ment messzire, nagyon messzire – és örökre –, soha senki sem tudta meg, hová...

ARERE MAREKÉN

A király asszonya nagyon szép volt, ifjú hajadonnak látszott. A király mindig maga mellett szerette volna látni, csakhogy ő a piacra ment minden reggel. Mialatt öltözködött, a király azt mondta neki: – Arere, abba ne hagyd az éneklést. Arere, abba ne hagyd az éneklést. – Ez a király féltékeny volt, mert Arere ifjú hajadonnak látszott, ő maga pedig már öregedni kezdett.

Ennek a királynak volt egy köve, amit a tenger adott neki. Amikor Arere dalolt, dalolt a kő is, Arere hangján, és a király a tenyere gödrében őrizte az éneket.

Dalolva ment a piacra a királyné, hosszú, hosszú, hófehér uszályos ruhában, kosárral a karján. Arere királyné így dalolt:

*Arere Marekén, Arere Marekén,
Arere Marekén, coca jön, coca mén,
Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok vele én!*

Sebesen mint a felhő, a piacra ért.

*Arere Marekén, Arere Marekén,
Arere Marekén, coca jön, coca mén,
Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok vele én!*

Telis-tele rakta sokszínű kosarát: futva és dalolva tért vissza a palotába, a király meg már türelmetlenkedett.

Előjött Arere: a reggel, az utca, minden ujjongott, de senki, senki nem mert a szemébe nézni, csak Teknőc: Teknőc, aki szerelmes volt a király asszonyába, Arere Marekénbe.

Egyik nap az úton jött a királyné...

Teknőc, aki egy hanga mögé rejtőzött, már közelről hallotta karperecéinek aranycsengését, alsószoknyáinak és fodrainak suhogását, olyanok voltak azok, akár a kettős kaméliák: már visszafelé jött, dalolva jött a királyné:

Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok vele én!

(És palotájában figyel a király.)

Teknőc odaállt elébe.

– Királyné, áldjon meg az Isten!

Arere félt, de azért félbehagyta az éneklést, és így szólt hozzá:

– Köszönöm, Teknőc! – És aztán: – De micsoda vakmerőség! Ha a király megtudja...

– Tudja a király, és meg is öl engem – azzal elállta útját –, várj egy kicsit, hadd gyönyörködjek benned a szemem, Arere, nem akarok mást...

Teknőc fiatal volt, Arere nem állta meg mosolygás nélkül.

*Arere Marekén, Arere Marekén,
Arere Marekén, coca jön, coca mén,
Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok veled én!*

– Isten áldjon, Teknőc...

– Arere, csak még egy kicsit...

A király kezében elhalt az ének. Lélekszakadva futott aztán Arere, szíve is remegett, remegett a dalban, remegett urának, a királynak görcsbe rándult ujjai között.

– Arere! Miért hallgattál el, Arere Marekén?

– Ma az út teli volt pocsolyával. Fölfogtam az uszályom. Úgy vigyáztam, hogy foltot ne ejtsek rajta, királyuram, még dalolni is elfelejtettem.

*Arere Marekén, Arere Marekén,
Arere Marekén, coca jön, coca mén,
Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok veled én!*

Palotájában figyelt a király.

Jött már a királyné a piacról, csak jött az ösvényen, perkálsruhájának fehér galambjai röpdöstek körötte: megint megállította Teknőc, Arere megint abbahagyta az éneklést.

– Arere! Miért hallgattál el, Arere Marekén?

– Ma elvesztettem egyik új papucsom, királyuram. Mialatt kerestem, elfeledtem énekelni.

*Arere Marekén, Arere Marekén,
Arere Marekén, coca jön, coca mén,
Arere Marekén, szenved a király, ha nem vagyok veled én!*

Palotájában figyelt a király.

Teknőc a rejtkehelyén. Futva jött Arere, sebesen, mint a felhő.
(És a király testőrei messziről követték.)

Teknőc megcsókolta a királyné lábát.

– Jöjj, Arere, fölszáradt a harmat... már a gyenge fű is illatos a naptól.

És a király keze megdermedt a csöndtől.

Csakhogy odaértek – a testőrök, megragadták Teknőcöt, vitték a király elébe, aki látta, szinte gyerek még, és így szólt:

– Botozás által haljon!

– Arere Marekén, Arere Marekén...

Aznap reggel meghalt Teknőc, annyi, de annyi botütés érte a király parancsára, és zokogott a királyné, mialatt kukoricát morzsol, kávé pörkölt...

Eljött az éj, az alvajáró, eszelős holddal. Teknőc föltámadt darabjaiból.

És ki hinné, hogy nem érdes volt a teste, hanem kemény és kellemesen sima?

Ahány sebhely, mind Arere szerelméért, Arere Marekén szerelméért.

AZ ALMENDARES ISZAPJA

A Polgármester közhírré tétette, hogy nincs szebb mulata a kerek világon, mint Soyán Dequín.

Billillo, a kocsis, szerette Soyán Dequínt, de sosem árulta el neki, félt, hogy kikoszarazza: márpedig, ha a lány szép is volt, no meg dölyfös, rossz természetű is, azért ő sem tartozott a hitvány négerek közé.

Ünnepet ültek a városházán Soyán Dequín tiszteletére. Eljött a Polgármester. És Soyán Dequín is királynőként ott páváskodott. Szépségével kérkedett. És járja, csak járja a táncot a Polgármesterrel.

Billillo szíve csordultig telt méreggel. Látni sem akarta ennyire rátartinak – mert a megvetést senki sem keresi –, pillantása mégis minduntalan nyomába szegődött, csillogását és magakelletését leste: és mindig a fehérrel látta, vele csevegett, vagy vele ácsorgott.

Ráadásul szíves is volt hozzá.

Teringettét, ez aztán a mulata! Arra született, hogy mindenféle szépítőszerrel kenegesse magát, hogy szalonban ringatóddzék. Olyan kényes-fényes. És csak kelletti magát selyemkendőjében, batisztköntösében, bizony csuda jó ez a mulata, csuda jó ez a Soyán Dequín, ahogy ott tündököl, egy Don szeretőjének való! Meg hogy magába szédítse a négereket, fehér liliumként!

Gyűlölet fűtötte Billillót.

Hogy ne üssön ki balul a dolog, otthagya a mulatságot: és a rossz szellemek úzték, hajtották a sötét utcákon át. És a poszton, ott, a Községházán ébren tartotta az éjt. Billillo pedig – tán az Isten már megkönyörült rajta – a Szeiba varázslójához ment, aki a halálba rejtőzve élt, és csakis gonosz dolgokat művelt.

Soyán Dequín reggelente kisasszony módra aludt. Nem riasztotta el álmát sem a kora reggeli utca zaja, sem a szomszédság zsvajva a közös udvarban.

Tizenegy is jóval elmúlt, nem is gondolt arra, hogy felkeljen: csak arca szépségén járt az esze, sosem csinált semmit. Anyja – akinek a vasalásban nem volt párja – tett-vett a házban, mindennapi

kenyerüket ő kereste meg: a lány a tükörnél ácsorgott vagy az ablakban. Naplopó teremtés!

Soyán Dequín hajnalban tért haza a Községházáról. És le sem feküdt. A gyümölcs- és élelmiszerárusok órájában, amikor az utca kiáltással telt meg, és a zsalugáteren a kínai halárus kopogott, Soyán Dequín azt mondta az anyjának:

– Add ide a szennyest, mosni megyek a folyóhoz.

– Még hogy te, a világszépe, és épp a tánc után, ruhát mosnál!

De Soyán Dequín, mintha egy láthatatlan valaki parancsolna rá, súgna a fülébe, komolyan megismételte:

– Igen, mamácskám, add a ruhát: „ma” mosnom kell a folyóban.

Az öregasszony, aki megszokta, hogy még a legkisebb dologban se mondjon neki ellent, kötegetbe rakta mind a ruhákat, ami csak akadt a házban, odaadta a lányának, az pedig elindult, fején a batyuval.

És mondják, a nap azóta sem látott formásabb teremtést, sem kecsesebbet, sem karcsúbbat – köntösén a szellő, haján a reggel fénykoszorúja –, mint Soyán Dequínt azon a napon, útban az Almendares felé. A kerek világon sosem volt még szebb mulata Soyán Dequínnél: kubai mulata, havannai, édes, bánatúzó bazsalikomban feredőzött...

Ott, ahol a folyó patakká lett, a víz pedig südő lánnyá, aki a föld színén játszik, Soyán Dequín kibogozta ruhaköteget, és egy kőre térdepelve mosni kezdett.

Zöld volt minden, akár a smaragd, és Soyán Dequín úgy érezte, fogoly lett, bűvös körbe zárva, egyedül, egy megbonthatatlan, kör alakú üvegvilág közepén.

Megjelent valaki a rezzenéstelen nyugalomban, rá kellett néznie, és Billillót látta pár lépésnyire, bent a vízben, puskával, mozdulatlan volt, akár egy szobor. És félt Soyán Dequín: félt a titoktalan südő lány-víztől, a csöndtől, a fénytől, a hirtelen oly mezítelenné lett rejtélytől...

– Micsoda véletlen, Billillo, hogy itt talállak! Vadászni jöttél, Billillo? Billillo, tegnap este a táncban téged keresett Altagracia és Eliodora meg María Juana, aki Limonárból jött... Én azt hittem, Billillo, hogy velem táncolsz majd, Billillo... Nem ámitásból mondom, de senki sem járja úgy a táncot a kőpadlón, mint te.

De Billillo nem hallotta, nem volt benne élet. Szeme merev volt, akár egy holttest üveges, semmibe néző szeme. Aztán mereven és lassan megmozdult a karja: mint egy automata, megtöltötte a puskát, és a levegőbe pufogtatott, a szélrózsa minden irányába.

– Billillo!

Soyán Dequín menekülni akart. Nem tudta lábát mozdítani, fogva tartotta a kő... Az oly nagyon sekély patak medre, amelyben a kavicsok kartávolságnyira csillogtak, akár Jemajá nyakláncából szétszóródott, kék gyöngyök, mélyülni kezdett, a világos és tiszta víz pedig, amely nemrég südő lányként játszott a föld színén, megduzzadt, mély és titokzatos lett.

A kő magától előrelelendült, foglyaként vitte Soyán Dequínt, aki egy hömpölygő, zavaros folyam közepén találta magát, és lassan süllyedni kezdett.

Oly közel hozzá, hogy szinte érinthette, állandóan követte Billillo, meg-megtöltötte és el-elsütötte puskáját a szélrózsa minden irányába, a kifürkészhetetlen víz nem nyílt meg a lába alatt, hogy őt is elnyelje, miként a lányt, lassan, lassan.

– Billillo – kiáltott Soyán Dequín –, ments meg! Nézz rám! Könyörülj rajtam. Nézd, milyen szép vagyok... Hát így kell meghalnom?

(De Billillo nem látott, nem hallott.)

– Billillo, te gonosz néger, te köszívű!

(És Soyán Dequín lassan, megállíthatatlanul süllyedt.)

Már a derekáig ért a víz. Anyjára gondolt, őt szólította...

Soyán Dequín. Dequín Soyán!

Soyán Dequín, Dequín, jaj, de fáj!

Az öregasszony, aki nagy szakértelemmel vasalta az ezer csipkével hímzett, fehér mellfodrokat, egész testében megremegett az aggodalomtól.

Soyán Dequín, Dequín Soyán!

Kétségbeesve rohant ki az utcára, félig meztelenül, kendőt sem vetett a vállára: sírva-zokogva futott segítségért a szomszédasszonyokhoz. Hívtak egy törvénytisztogatót.

– Ki látta erre menni Soyán Dequínt? Soyán Dequínt, aki a folyóhoz tartott?

Bejárták az Almendares mindkét partját.

Az öregasszony csak hallgatta lánya panaszait, akit a víz csapdába ejtett.

Dequín! Jaj, de fáj!...

Hallották most már a szomszédasszonyok meg a törvényszolga is. Mindenki, csak Billillo nem.

Soyán Dequíntnek már csak a feje látszott ki a vízből.

– Jaj, Billillo, bilongo^{29} van rajtam! Édes négerescském, isten áldjon. Szerettelek téged, szentem, tetszettél nekem, te néger, de tudtadra nem adtam, te gögös. Nehogy aztán kikosarazz!

Billillo hirtelen fölbredt álmából. Olyan álomból, amely hosszú ideig, talán egy életen át tartott volna.

A folyó teljesen befödte Soyán Dequínt: csak végtelen hajkoronája lebegett még a zöld, az árnyékos vízen.

Billillo, akinek tagjai megszabadultak már a varázslattól, gyorsan megragadta a lányt a hajánál, megrántotta teljes erejéből.

A kő nem engedte el a foglyát... Billillo kezében csak két haj csomó maradt.

Három napon át keresték az asszonyok meg a törvényszolga Soyán Dequín testét.

Az Almendares megőrizte örökre. És azt beszélik – látta Csémbe is, a rákász –, hogy ahol a legtisztább és a legmélyebb a folyó, ott a fenékén egy gyönyörű szép mulatát látni, akinek mozdulatára megduzzad a víz szíve.

Soyán Dequín a víz zöld szembogarában.

Éjszaka a mulata fölbukik a vízből, felszínén sétál, de sohasem közeledik a parthoz. A parton egy néger zokog...

(Soyán Dequín haja az Almendares iszapja.)

SZUANDÉNDE

A férfi féltékeny. A férfi, aki rossz alvó volt és éber, mert szívében a féltés polipja tekerődött, elmenekült a faluból asszonyával. Az asszony fiatal.

A hegyre ment, legeire) tettebb zugában állította föl kunyhóját. (Már biztonságban van.) Most végre egyedül van az asszonyával. Mint a borostyán.

Testvérükké fogadták a fák, békességben éldegélt.

Év jön, év megy, nem is hoz, nem is visz semmit.

A férfi csapdákat készít a madaraknak. Egyik nyári nap, amikor az ég fehéren izzott, egyedül ment a folyóhoz az asszony. Kihunyt a nap, amelyet testébe zárva vitt magával, és ahogy ott játszadozott a vízzel, meglátta egy férfi, aki nagyon messziről jött, egyre a víz folyását követte.

Félénk ember volt. Szuandéndének hívták, korsókat árult, ez volt a mestersége. (Keze közé rejtette az arcát, úgy nézte az asszonyt, összekulcsolt ujjain át.)

Az is meglátta őt, és mert nagyon ártatlan volt, a szemérmét sem ismerte, kijött hát a vízből, amely befödte egy kicsit a testét, legalábbis a derekáig.

A férfi szégyenkezett. Az asszony nem.

Azt mondta a férfi:

Aljáljabómbó, Aljáljabón!

Én odamenni.

Oda lehet menni?

Felelt az asszony:

Igen, uram.

Aljáljabómbó, Aljáljabón!

Maga idejöhet...

A férfi előrelépett:

*Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Oda lehet nézni?*

És az asszony száz darabra tört vízcsepp-ékszereit ragyogtatta.

*Igen mám.
Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Maga idenézhet.*

*Aljáljabómbó, Aljáljabón!
És közelebb, mehetek!*

*Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Maga közelebb jöhet!*

És oly lágyan indult elébe, ahogyan a folyó úszott tova Igen közel voltak egymáshoz.

A férfi megszólalt:

*Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Meg lehet érinteni!*

Ő pedig:

*Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Maga megérinthet.*

A férfi megsimogatta.

*Haj, Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Meg lehet csókolni!*

Az asszony felkínálta ajkát.

*Haj, haj aj! Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Meg lehet ölelni!*

Az asszony széttárta a karját:

*Igen, mám, Aljáljabómbó, Aljáljabón!
Maga meg is ölelhet.*

(El is vitte magával a bambusznádak mögé.)

És a szűz víz...

Szellő mikor támadt, fáradtan tért haza a folyótól az asszony. Gyenge volt a térde. Tekintete hófehér.

Fölbredt éjfélkor a féltékeny ember.

A hegy holdfényben fürdőit. Kinyíltak a kaktusz csodálatos virágai.

Szeretkezni hívta asszonyát, aki nemet mondott, esküdözött, hogy nagyon beteg...

Másnap a féltékeny ember elkísérte asszonyát a folyóhoz, mert azt mondta neki az asszony, hogy a fürdés jót tesz az efféle bajnak, és különben is, a férfi már minden csapdáját felállította.

Levetkőzött az asszony, bement a vízbe, a férfi pedig leheveredve figyelte a partról: szélcsend volt, mégis recsegett néhány bambusznád.

Azt mondta magában: „Beteg az asszonyom”, és másra akart gondolni, de a vágy végtelen heve csak fűtötte. Odament asszonyához, de az megint nemet mondott.

Megragadta csuklóját, lánggra gyúltan mondta:

– Akarom, akarom – és elvonszolta erőnek erejével.

Az pedig így szólt: – Várj egy kicsit. – És a füléhez hajolt.

A férfi mozdulni sem tudott az elképedéstől.

– Itt? A folyóban?

– Tényleg – mondta az asszony, és összekulcsolta a kezét –, eveszett!

A férfi hétrét görnyedt a bánattól, hangja is darabokra tört, a vizet faggatta:

– Jaj, hogy esett? Én asszonyom édessége, hova lett? Jaj, eveszett, én asszonyom édessége, odalett!

Az bátorította, no meg Szuandéndét is figyelmeztetni akarta.

Nézi férjem, hova lett...

Szuandénde, Andénde, siess.

Eveszett!

És nézelődni kezdtek a kavicsok meg a nádak között. A férfi hol egy fakérget, hol némi iszapot, hol meg egy levelet vett föl, és egyre csak mutogatta az asszonynak.

Édessége odalett,

Asszony, nézd tán az, vagy ez?

*Szuandénde, Andende, siess.
Nem az, nem is ez...*

Azt tanácsolta neki az asszony, hogy keressék mindketten,
ellenkező irányban, és a férfi lefelé ment a folyón, ő pedig fölfelé:

*Szuandénde, Andende, siess,
Ott keresgél most a férjem, odalent.*

És közelebb, közelebb ment, lépésről lépésre a bambusznádakhoz.
Eltávolodott a férfi, fölkaparta a vizet, kétségbeesve fürkészt mindenfelé, sóhajtozott:

*Én asszonyom édessége,
Eeveszett!
Édessége... vége, odalett!*

Előjött Szuandénde a rejtekhelyéről. Átfogta az asszony derekát, aki
– miközben kedvét töltötte – még egyet kiáltott:

*Férjem, arra, csak arra keresd...
Jaj, Istenem, hogy esett!*

Szuandénde, a korsóárus, magával vitte az asszonyt a hegyről. Vele
tért vissza a faluba.

És mindenki nevetett a férfin, aki borostyán szeretett volna lenni.
Szomorú ez...

SZOKUANDO!

Veréb, aki sosem állta meg hetvenkedés nélkül, egybegyűjtötte faja minden tagját. Odahívta Ökröt, akivel mindig haragban volt, akihez mindig mérges csip-csiripekkel szólt, és azt mondta neki:

- Minden veréb fejét levágom. Aztán megint visszarakom.
- Nem hiszem – mondta Ökör. – Nem tudod megcsinálni.
- Pszt! Mi sem egyszerűbb, majd meglátod!

Fölálltak végtelen sorban a titokba beavatott verebek. Kuba minden verebe ott volt, egy sem hiányzott.

- Kezdhetem, urak és hölgyek?

Veréb, kezében macsetével, odalépett a sor legelején állóhoz, aki nagy nyugalommal nyújtotta a nyakát.

Kezdetét vette a mézszárlás.

És Ökör, bárgyún bámulva látta, hogy Veréb valóban lefejezte egyiket a másik után, mindegyik társa fejét vette.

– Eszékere Uán. Szokuando! Eszékere Uán. Szokuando! Eszékere Uán... Tu álé?^{30} – kiabált Veréb Ökörnek, és fölmutatott minden fejet, amit csak levágott.

Amikor tisztán és széleseben befejezte ezt a megfoghatatlan aratást, Ökör így szólt hozzá:

– Rendben van. Látom, hogy könnyörület nélkül megölted testvéreidet. De nagyon is kétlem, hogy visszaadod az életüket.

– Itt a dolog veleje! – felelte Veréb igen elégedetten. Azzal nagy sietve hozzákezdett, visszarakta a levágott fejeket, mindegyiket az őt megillető testre. És megszámolta mind a verebeket: megint éltek!

(Tollkötegecskék voltak, amit levágott: a verebek fejüket szárnyuk alá rejtették.)

A dolog nyilvánvaló volta meggyőzte Ökröt, és ugyancsak bámulatba ejtette.

Most hát Ökör gyűjtötte egybe Kuba minden ökrét, és meghívta Verebet meg egész nemzetségét, mondván: őt, tiszteletre méltó négy lábút, holmi csepűrágó madár nem múlhatja felül.

Ugyanarra a hőstettre készült, amelyet Veréb vitt végre a verebekkel, csak hogy őhöz nemcsak az ökrök jöttek el, hanem a

tehenek meg a borjak is. Egyik a másik után érkezik a kivégzőhelyre. és Ökör megragadja a henteskést. Azok félnek. Bizony sokszor haboznak, sokszor visszahőkölnek, megrettennek minden tettetés nélkül, mielőtt a kés próbáját kiállnák.

– Eszékere Uán. Szokuando! Eszékere Uán. Szokuando! Eszékere Uán... – Hullnak a fejek, bugyborékolva folyik a vér.

– Tu álé? – kiáltja Ökör, és kínlódva emelgeti őket (mert döbbenetes súlyuk van), és megmutatja mindet Verébnek, aki némi hányingert érez.

Amikor aztán néhány küzdelmes óra után, Ökör zihálva, elégedetten, szarváig vérben fürödve, befejezettnek tekintette a lefejezést, Veréb így szólt:

– Rendben van. Látom, hogy lelkiismeretesen megölted minden testvéred. De kétlem, hogy visszaadod életüket, mivel nincs szárnyuk.

– Itt a dolog veleje – felelte komoran Ökör, kifújta magát, verejtékét törölgette.

Nekilátott, hogy a fejeket helyükre illessze... Hozzáigazgatta a fejeket a nyakakhoz, ám amint elvette a kezét, puff! a fej legurult. És így történt, hogy egyetlenegy sem maradt meg a helyén, bármennyire igyekezett is Ökör, hogy odaforrassa őket, nem akadt test, amely visszafogadta volna a fejét, sem fej, amely elevenen odanőtt volna a testhez, amelytől – valljuk be – nem valami nagy lelkesedéssel megválni kényszerült.

Ökör újra kezdte, megint és megint, nagy-nagy türelemmel, ugyanazt a műveletet, Veréb pedig vesztésnek nyilvánította, azzal rumbára pördült az övéivel, hogy a győzelmét megünnepelje.

Végül Ökör huszonnégy órát is eltöltött a fejek ragasztgatásával, amelyek sehogy sem ragadtak oda, ennyi kellett ahhoz, hogy lefejezettjei, a nagy hőség hatására, minden kétséget kizáróan bűzleni kezdjenek. Ökör pedig, bár egy kissé későn, megértette a dolgot.

– Megöltem anyámat, apámat, testvéreimet, asszonyaimat, fiaimat és unokáimat és dédunokáimat, minden nagybátyámat, és nagybátyáim minden gyerekét, unokáját és dédunokáját, minden véremet! Ah! Siralmas dolog – Siralmas!

Farkát lógatva, jámbor szomorúsággal belegázolt egy víztárolóba, és nemes fajához méltó módon megfulladt.

Azon a végzetes napon teljesen kipusztult volna a marhák nemes nemzetsége, ha egy igen-igen vén ökör meg egy sovány tehén nem tartózkodtak volna attól, hogy részt vegyenek a különös ünnepségen. Igaz, hogy meglehetősen messziről figyelték a jelenetet, s egyszer csak a tehén izgatottan azt is mondta a társának:

– Remek! Menjünk mi is, hogy nekünk is levágják a fejünket!

– Nézd – felelte az ökör, és visszatartotta a farkánál fogva. – Te meg én már öregek vagyunk. Nem kellünk. Ezek a játékok a fiataloknak valók, az erőseknek...

Ennek a szerencsétlen párnak mindazonáltal egy bika meg egy üszőborjacskája született, akik tiszteletre méltó vadházasságban egyesültek, és sokakat nemzettek: nekik köszönhetjük, hogy vannak még ökrök meg tehének a gyönyörű Kubában.

NYOGUMÁ

Tigris házában nincs szakács. Senki sem keres ott állást. Ki is főzne épp a Tigriseknek? Kinek volna ehhez mersze? Megeszik az ennivalót, amit bevisz nekik a szakács, óriás kondérokban. Aztán megeszik a szakácsot, elevenen. Mindig is így cselekedtek. Náluk ez a szokás.

Élt akkoriban egy Nyogumá nevű asztalos, akiről azt beszéltek, hogy még a svábbogaraknál is többet tud. Szakács és remek cukrász volt egy személyben.

Odament Tigris házához, álláskérőben...

– Nyogumá, ebben a „munanszóban”^{31} ezeddig minden szakácsot megettek. Ne menj, Nyogumá. Isten óvjon téged!

De senkire sem hallgatott, még komaasszonyára, Teodóra mamára sem. Nem félt, no meg belefáradt már a sok fúrásfaragásba.

Tigrisné asszonyságnak most sok gyereke van. Semmi kedve a konyhában szorgoskodni, összezsírozni magát.

– Jól van, Nyogumá, készíts ebédet, de rögtön!

– Entete?^{32}

– Igen, entete, az ízlik nekünk.

– Engombe?^{33}

– Engombét eszünk.

– Enuni?^{34}

– Enunihúst eszünk.

– Szuszundamba?^{35}

– ???

– Csulá?^{36}

– Nem. Csulá nem kell, mert hizlal!

Nyogumá fölvette liliumfehér kötényét. Fölszította a tüzet. Szólt a tűz a tűzhelyből:

– Itt vagyok már. – És odajött kíváncsiskodni egy tigriskölyök. Nyogumá megölte, megsütötte. A Tigrisek tigrist ettek, és így szóltak: – De finom!

Egy másik tigriskölyök jött kíváncsiskodni, nyalakodni. Nyogumá megölte, alaposan megfűszerezte, és a Tigrisek tigrist ettek, és így szóltak: – De jó íze van!

Nyogumá mindennap megöl egy tigrist, a Tigrisek pedig szájuk szélét nyalogatják, és azt mondják: – Milyen csodálatosan főz ez a néger...

Míg csak az utolsó tigriskölyköt is meg nem ölte Nyogumá.

Páva az ágról mindent látott.

– Márpedig ma – mondja Nyogumá, és a tűz akkorát nevetett, hogy megfulladt – Nyogumá elmegy innen messzire... Hm... Vérszomjas tigris fogával Nyogumá nem játszik.

(A lábasok, a fekete fenekűek, a nagy pocakúak ott állnak sorban. Nagyon komolyak. Kalap mindegyiken.)

És Nyogumá a késre kacsintott... És nem tért vissza soha többé.

Tigris Nyogumát keresi. Mert éhes. Itt az ebéd ideje.

Tigrisné asszonyosság Nyogumát keresi. Fiait hívja. Egyik sincs a házban.

Itt az evés ideje. Már későre is jár. Hol van Nyogumá? Uram... és a tigriskölykök? Tán addig játszadoztak az erdőben, míg eltévedtek?

Tigris mérges, igen éhes. ÉHES.

– Aáá!... Há!

Eljött a lefekvés ideje. Nem hiányzik odafent egyetlen csillag sem. Betért a házba az álom. Se Nyogumá, se a tigriskölykök.

Eltelt három nap.

Páva csak néz az ágról. Mind a száz szemével... Egész lényével.

– Te húrria! Te húrria! Te húrria!^{37}.

Nézd meg, Tigris, a kialudt tűzhelyet, a hideg hamut.

Nézd meg, Tigris, a levágott fejeket...

Tizenkét, éppen tizenkét lábas fedelét emeli föl Páva, és előtűnik, a tizenkét tigriskölyök tizenkét levágott feje, szemük nyílik, és csukódik, rémülettől dermedten. Nyelvük kilóg, férgemet nyáladzik...

A tizenkét teljesen megrohadt, bűdös fej panaszkodni kezdett...

– Jaj neked, Nyogumá! – bödült el Tigris. – Hogyan álljak bosszút?

– Ha megadod nekem, amit kérek, megbilincselve hozom ide neked Nyogumát! – felelte Páva.

- Megkapsz tőlem mindent, amit csak kérsz!
 - Adsz nekem új sarkantyúkat, csinosabb sarkantyúkat, ékszerüzletből valókat? – és a füléhez hajolt. – Mert ezek, amiket hordok, Tigris, rossz rájuk nézni...
 - Csinos, új sarkantyút adok majd neked. A legelőkelőbbet!
 - Rendben van. Egy másodpercet sem vesztegetek el. Már el is indultam.
 - Nyogumá, Titigumá, Titirigumá, Nyogumá!
- Nyogumá asztalosműhelyében épp egy mézszínű kaobafa táblát gyalult.
- A gyalu így szólt:

Szi-sszissz-szi, szissz!
Szi-sszissz-szi, szissz!
Szi-sszissz-szi, szissz!

- Nyogumá, Titigumá, Titirigumá, Nyogumá!
- Páva rikoltásai, jóval gyorsabban, mint ő maga, bejárták Nyogumá után a fél világot. Mentek a messziség zöld dombjain. A völgyben. Az erdőben. A folyón át. Isten háta mögötti helyeken.
- Fölszállt egy magas fa legmagasabb ágára, és hírül adta mind a négy szélnek, rikoltozásaival a leget is kilyuggatta:
- Te húrria! Te húrria! Te húrria!
- Átrepült egy pálmaligeten, amely mély álomba merült. És kiáltása egyenesen ahhoz a kunyhóhoz futott, amelyben Nyogumá mézszínű kaobafáit gyalulta.

Szi-sszissz-szi, szissz!
Szi-sszissz-szi, szissz!
Szi-sszissz-szi, szissz.

- Nyogumá, Titigumá, Titirigumá, Nyogumá!
- Hallotta ám a néger, amint nagyon messziről, és annyira közléről hívják, félt is, mert megérezte, hogy nincs egyedül.
- A szívtől az ujjhegyéig, mintha jeges víz erecskéi szivárognának, a szíve pedig Nyogumát az igazságra emlékeztette.
- Nyogumá, Titigumá, Titirigumá, Nyogumá!
- A kiáltások egyre közelebb értek, mintha fegyveres emberek raja jönne.

– Nyogumá, Titigumá, Titirigumá, Nyogumá!

Már nagyon közel vannak, olyannyira közel...

– Nyogumá, Titigumá, Titirigumá!

És a száraz faleveleket egy soktollú farok érintette meg:

– Nyogumáá!

Bizony Páva az, ott az ablakban; megpillantott egy fatábla fölé görnyedt férfit.

Fél a kéz, fél a gyalu, lassan, mintha lopva tenné, csúszott végig a fán:

Sz... ssz.

Nyogumá otthagya a táblát, nem fordult hátra, siklott akár egy gyík, és eltűnt egy nagy halom gyaluforgács alatt.

Páva csak néz mind a száz szemével. Egész lényével.

– Nyogumá?

Csönd.

– Nyogumá?

Csak úgy kongott a csönd. Áthatolhatatlan némaság visszhangzott mindenünnen. Ott volt Nyogumá, de akárcsak egy halott a sírboltjában, temetés után.

– Már nincs itt – állapította meg Páva, mintegy önigazolásképpen. És tovább folytatta hosszú útját, át a fél világon.

Tigris számolta az órákat meg a perceket, úgy várakozott rá.

– És Nyogumá? Mi van vele? Elhoztad nekem?

– Nem, noha még a lábam is lejártam. Láttam egy embert, háttal állt, fát gyalult, nagyon messze innen... olyan messze, hogy ott lehetett a világ vége. Talán ő volt, ő maga, Nyogumá, bár háttal állt. Aztán, nem is tudom, hogyan történt, egyszer csak eltűnt.

– Agyalágyult! – bögte Tigris.

– Miért? Mit kellett volna tennem, ha egyszer belefáradtam, annyiszor szólítottam, és mégsem válaszolt. Egy ember hátulról bárki lehet, talán Nyogumá, talán nem. Egy ember hátulról mindig csak egy ismeretlen.

– Akkor hát – mondta Tigris, és megvetően rábökött Páva nevetségés, annyi gyaloglástól fájó lábára – viseld ezeket a sarkantyúkat életed végéig!

– Tigris! Csak nem?

Puff! Páva fölugrott az ágra.

– Tcsít-Tcsrii... – széttárta a legyezőfarkát.

Egész teste csupa csillogás, csupa drágakő, nemes, hajlékony fémből való teste. Melle zafírokból, smaragdból a farka. Pávaszemekkel telis-teli, csodálatos farka!

– Tcsít-Tcsrii... ó, én! Én, a hatalmas... Nincs nálam szebb, nincs hozzám hasonló, olyan vagyok, mint egy ékszer... senki sem ér annyit, amennyit én érek. Senki!

De ez az igen nagy úr néha akaratlanul ránézett a lábára, és azon nyomban rikácsolni kezd (fölfuvalkodottan, kétségbeesetten) :

Te húrria!

Te húrria!

Te húrria!

TEKNŐC LOVA

Teknőc épp a *La Habana Illustrada*-t olvasgatta a patak partján, ott, ahová Fehér Ló Koma napjában kétszer inni jár.

– Jó napot, Teknőc Koma – mondta a Ló.

Teknőc mereven nézett rá a szemüvege fölött, és megvetően egyik szót a másik után tagolva, így felelt:

– A-ló-az-én-lovam.

Ló Koma sóbálvánnyá meredt: nem tudta, mit válaszoljon. Hirtelenében semmi sem jutott az eszébe. Ám amikor szürkületkor visszatért a patakhoz, már ő is egyik szót a másik után tagolta, amikor a komaasszonyra kiáltott:

– Teknőcnek-nincs-lova!

Nemsokára Teknőc elment az udvarba, és azt mondta a királynak:

– A-ló-az-én-lovam!

(Ami sokféle szóbeszédre adott alkalmat.)

A király magához hívatta a lovat, és azt mondta neki:

– Szóval te Teknőc lova vagy.

Ló nem tudott válaszolni. Hirtelenében semmi sem jutott az eszébe. Meghánytavetette magában a dolgot. Elment Teknőc házába, és azt mondta neki:

– Menjünk a királyhoz. Szükségem van a nyilatkozatodra.

– Jaj! – nyögött Teknőc. – Épp ma, amikor haldoklom. Ha egyszer jární sem tudok, Ló Koma!

– Ha nem tudsz jární, akkor majd elviszlek.

– Amikor mindenem úgy fáj, Ló Koma.

– Ül fel a faromra.

– Le fogok esni, Ló Koma, még le talállok esni!

Megfeszítette minden erejét, fölmászott Ló farára...

Leesett a földre, keményen és kereken, akár egy kő.

– Várj, fölrakok magamra egy pokrócot. Könnyebben megy majd.

(De Ló Koma legkisebb mozdulatára Teknőc, aki maga volt az eleven fájdalom, lezuhant.)

– Várj, fölszerszámozom magam.

- S mibe kapaszkodjam, Ló Koma?
 - Fölraikom a zablát meg a kantárt.
 - És ha kutyák támadnak ránk az úton?
- Ló Koma odanyújtott neki egy ostort.
- Majd elijeszted őket, suhogtatod az ostort.
 - Legyen hát, ahogy az Úr akarja, Ló Koma! Ha gyors vágatába kezdesz, oda az életem.
- És útnak eredtek.

*Gógorín-kinyón-kinyón, kinyón,
Gorín-gogorín-gogorín,
Kinyón-kinyón-kinyón!*

Nevettek a fák minden levelükkel, amerre elmenni látták őket...

– Szállj le, Teknőc Komámasszony, nehogy ily módon lászon engem valami udvaronc.

– Szó sem lehet róla, Ló Koma, semmi áron! – És rásuhintott az ostorral.

– Szállj le, Teknőc Komámasszony!

Vitatkozni kezdtek, ámde a király meglátta az erkélyéről Teknőcöt, aki igencsak derekasan megülte „lovát”, és hamarosan elébük is sietett, kiáltozott:

– Ó! Ó!... Te Teknőc lova vagy. Nem fér hozzá kétség!

Erre Ló Koma fölágaskodott, és nekivágott toronyiránt a mezőnek, mintha csak abban a pillanatban valaki izzó vassarkantyúkkal vágott volna bele a vékonyába.

Teknőc a sörényébe kapaszkodott, hosszú ideig rajta maradt, aztán egy folyócskánál, amin Ló átgázolt: – Köszönöm – szólt Komámasszony, azzal belepottyant a vízbe.

Fehér Ló Koma esztét veszve menekült erről a világról.

Futott, futott, futott, futott, egészen addig, míg csak véget nem ért a föld. Egy szakadék mélyébe zuhant. A vak éj mélyébe zuhant.

És még tovább menekült, holtan is, a Fehér Ló!

Csillagok magányán át. A csillagok kietlen álmán keresztül.

FÉLLÁBÚ OSZAÍN

Oko ebín kuamín...

A néger nő, a gyenge, az ifjú menyecske, mire támadt kedve, mintha fehér dáma lenne.

– Férjem, tyúkot ennék, meg fufut, ^{38} hát főzd meg.

– Főzd meg te! Lusta néger nője!

– Nem, te, te.

– Ocsón, csón obini. Eredj, hozz jamszgyökeret, én majd közben tyúklevest készítek.

Ott volt a ház előtt halomban jamszgyökér, a jamszgyökér alá meg bemászott Teknőc, hogy élete hátralevő napjait ott töltsse.

– Irigylésre méltó sors az enyém! Többé már nem kell kínlódnom, keresgélnem, mit egyek... Hála neked, mennybéli magasságos Uram, amiért ilyen remek menedéket adtál!

Így szólt Teknőc a Teremtőhöz, mivel nagyon is biztonságban és otthonosan érezte ott magát, amikor egyszer csak arra figyelt föl, hogy vackának boltozata nyiladozik, és mozognak körülötte a falak.

A néger nő megragadta a legnagyobb jamszgyökeret, a legszebbet, a leginkább ínyére valót. Teknőc egy kéz árnyát ismerte föl – mintha csak valami ragadozó lett volna – és láttára ordítani kezdett, olyan hangon, amelyet nem lehetett félreérteni, a tulajdonosi düh és kapzsiság hangján.

Alá lubiaba!

Teregóngu, Teremova. Tére! Teregóngu, Teremova. Tére!

Boszi lubiaba maszere kucsé kómo abeziljélje: Palaba!

Ami annyit jelentett, ugyancsak határozottan:

– Vakmerő! Ki vagy te, hogy ellopd ezt a jamszgyökeret, ami az enyém?

Megrettent a néger nő, elengedte a jamszgyökeret, mintha az beleharapott volna az ujjhegyébe. Futásnak eredt, fejét sem fordította hátra, arra sem hagyott időt magának, hogy egy kicsit jobban szemügyre vegye a dolgot.

– Mi az, Obini? – kérdezte az ember, látva, hogy asszonyának a szíve a torkában dobog, az arca pedig hamuszürke.

– Aja... ja... jamszgyökér beszél!

– A jamszgyökér beszél? Hát majd velem nem beszél! – azzal otthagya egy félig megkopasztott tyúkot, kiment jamszgyökeret keresni. Fenyegetően közeledett feléje, ám mindenesetre lábujjhegyen.

– Alá lubiaba!

Rikácsolta ismét dühösen Teknőc.

És menekült az ember, éppúgy, mint asszonya, hátra sem nézett. Egyenest a király palotájába ment. Kihallgatást kért.

– Király, a jamszgyökér beszél!

– A jamszgyökér sosem beszél – felelte a király. – Sohasem!

– Király, a jamszgyökér beszél!

– Majd elhiszem, ha magam hallom – mondta a király, fölöttébb bosszankodva.

Ment az ember, nyomában a király, a király mögött az egész hadsereg, csupa dárdás. Odaértek a kunyhóhoz, és a király megparancsolta legbátrabb emberének, vegyen föl egy jamszgyökeret, nézze meg, van-e szája. És azon nyomban hallhatták, amint az rettenetes, dühös kiáltásban tört ki, kétség sem férhetett hozzá:

Alá lubiaba!

Teregóngu, Teremova. Tére! Teregóngu, Teremova. Tére!

Boszi lubiaba maszere kucsé kómo abeziljélje: Palaba!

Félt a király bátor vitézeinek legbátrabbika. Rogyadozni kezdett a hadseregben minden vitéz lába. Jamszgyökér beszélt, jamszgyökér ordított, valahányszor csak egy remegő kéz azzal próbálkozott, hogy megfogja.

A hadsereg jobbnak látta elmenekülni, a király maga is, csakhogy ő jó uralkodó volt, megfontolt és konok. Így szólt:

– Tiltassék meg a jamszgyökérnek a szó használata!

Parancsba kiadta, jöjjön el azonnal Háromlábú Oszaín.

És eljött Háromlábú Oszaín, a füvek Szentje, a szent Jós.

Tájékozódott, mennyire súlyos ügyről is van szó, homlokára kendőt kötött, azután kért három ezüstpénzt, akárcsak három

telihold, olyanokat, három új fényes lábast, három kakast és három kókuszt.

– Olorun madge! – mondja Háromlábú Osaín. – Gyűjtsd meg a gyertyát! Katona! Szedjél jamszgyökeret!

Alá lubiaba!

Teregóngu, Teremova. Tére! Teregóngu, Teremova. Tére!

Boszi lubiaba maszere kucsé kómo abeziljélje: Palaba!

Akkora erővel tiltakozott a jamszgyökér, hogy Háromlábú Osaín végül így szólt a királyhoz:

– Én semmit sem tehetek. Hívd Kétlábú Osaínt. ő többet tud, mint én, mert idősebb nálam.

És jött Kétlábú Osaín a Hét Bazsalikkal meg az Ezer Virággal.

Kért két ezüstpénzt, két kakast, két kókuszt, két új lábast.

– Csicsé! Most, katona, gyűjtsd meg a gyertyát! Szikrázz, fahasáb! Te pedig, katona, fogd meg azt a jamszgyökeret!

De újra csak csillapíthatatlanul beszélt a jamszgyökér. Még vadabbul.

Így szól Kétlábú Osaín, így szól a királyhoz:

– Semmit sem tehetek. Hívd Féllábú Osaínt. Én még meg sem születtem, amikor ő már a világ vénje volt, bölcse is, Féllábú Osaín.

Kipp-kopp!

Jön Féllábú Ossaín, egy fullánkra támaszkodik. Kipp-kopp! Kipp-kopp! Magányos lábszárcsont. Kipp-kopp, kipp-kopp...!

A hegy mélyéből, mint egy vén girbe-gurba, göcsörtös fa, háta bogárzümögéstől zengő, lassú gyíkok álmaitól arányló.

– Nekem – mondja Féllábú Osaín – elég egy ezüstpénz, egy lábas, egy kókusz meg egy kakas.

– Ocsícsé! Éleszd föl a tüzet. Dobd rá a botocskát, félre a félelmet! Eh, katona... szedjél jamszgyökeret!

Kiáltott a haragos jamszgyökér, de nagyobb kiáltott a hegyi vénség. Kemény bot volt az öreg, bajakánból való...

– SZEDD A JAMSZGYÖKERET!

A katona remegett, ujjai közt érezte a jamszgyökér dühét, de végül elhozta a halomból az első jamszgyökeret. És annak nem volt szája. Sem nyakkendője.

– Szedd a jamszgyökeret! Mindet, mindet, szedd föl őket!

Alá lubiaba!

Teregóngu, Teremova. Tére! Teregóngu, Teremova. Tére!

Boszi lubiaba maszere kucsé kómo abeziljélje: Palaba!

– Szedd a jamszgyökeret!

Teknőc majd megpukkadt a dühtől, rekedtre ordította magát:

A... lá lubiaba!

Lubiaba...

Telegóngu... Téré...

És a katonák engedelmessé váltak, haragra gerjedt valamennyi.

Míg csak elő nem került Teknőc, a ravasz, a védtelen, a rekedt.

– Oszáin, fódde nure! Bocsáss meg. Oszáin, bocsáss meg!...

– Ah, vén boszorkány, mintha nem ismertem volna föl a te arará hangocskádat!...

Oszáin fullánkjával beledöfött Teknőc páncéljába. Kegyetlenül, csúfondárosan, kéjjel aprította szét, míg csak Teknőc utolsó nem nyögött, legyőzötte, akár egy néger rabszolganő a felügyelő lábánál.

– Oszáin, fódde nure, fódde nure!...

Akkor aztán mindannyian nagy óvatosan eltávoztak, az ember, a jamszgyökér gazdája; az ember mögött kipp-kopp, magányos lábszárcsont, kipp-kopp Fállábú Oszáin, újra kizöldült korhadt fa, vállán két új ágacska; Oszáin mögött a király, a király mögött meg a diadalmas hadsereg. Csupa dárdás.

A néger nő, a gyenge, az ifjú menyecske, tyúkocskát evett, fufut evett hozzá.

Sós vízben főzte ki jamszgyökerét a néger. Jamszgyökerét, a jamszgyökerét, a némát. Később lefeküdtek, elaludtak. A nap is aludni tért, és aludt aztán az éj is az éjszakában, míg csak egy fütty föl nem riasztotta, és leselkedni nem kezdett.

Egy apró, kerek, szúrós szem villant föl egy kavicsra. Egy másik, nem messze, egy kaktuszon... Egy széttört kéz, alig akkora, mint egy romeriljolevél, könnyedén megint megmozdult a fűben, a megrekedt csöndben. Csöpp zajok kezdtek motoszkálni, testrészek

halk nyüzsgése hallatszott, amint szétszórtan és csonkán egymást keresték, összeakadtak, újjá is éledtek...

Teknőc Virrasztó-Madár fájának gyökereire telepedett. – Én bíbí, bíbí. Teketébuká! Jön bíbí... Bíbí! – összevarrta ereit, és énekelt a vére. Egyberakta csontjait, rájuk tapasztotta húsát, meghegesztette páncélját.

A hegy oldalán lefelé, ott, ahol az égről a csillagok hosszú sugara hull alá, a titkokkal teli éj nyugalmaiban sántítva jött, kipp-kopp, Fállábú Osaín.

– Én bíbí, bíbí. Teketébuká! Jön bíbí... Bíbí!

– Teknőc Komámasszony – mondta Fállábú Osaín –, csak tréfa volt!...

És a vénség meg az újjászületett Teknőc, mély értelmű pillantást váltott egymással. A négy elem titkát olvasták ki egymás szeméből.

Teknőc tüzet rakott, és kitepte a szívét. Odatette, hadd égjen. Osaín pedig majd megpukkadt a nevetéstől, amikor látta, mekkorákat szökdécsel az, vörösebben, mint maga a tűz, sértetlenül forog, elevenen a vidám lángok közt. Pörkölődik, mégsem ég el, míg aztán Teknőc vissza nem zárta megint a mellébe...

És szivart szívtak, kávét ittak, mialatt mindenütt kék volt az éjszaka, kávéillat áradt...

A CSODÁLATOS GYÖNGYTYÚK

Ördögök fogva tartották az Esőt egy agyagkorsóban, a rizsevők földjére pedig megérkezett Nyomorúság Asszonya, és vele a bánat.

Ennivaló alig akadt.

Egyik éhség mérgezte reggelen Kakas Koma átugrott a fenyőcserjéből meg tobozból való palánkon, és ment, ment, ment, ment mendegélt Kakas Koma, csak mendegélt sokáig.

A reménytelenség végén egy gyönyörű földre bukkant, mindenütt magvak, mintha csodát látta.

Azt hitte, álmodik – meg azt, hogy meghalt, és ez itt a paradicsom –, s bevette magát a vetésbe. És csak nyelt: nyelt, miközben arról álmodott, hogy álmot lát, amelyben nagyokat nyelve nyel...

Teli beggyel – már ébren – nekiiramodott, hogy Tyúk Komámasszonyt megkeresse.

– Isten segít rajtunk, Isten, aki süketnek tettette magát, meghallgatott engem!

Odament a férj meg a feleség az áldott birtokra – ezúttal nagyon is elővigyázatosan –, és Tyúk Komámasszony dagadtra falhatta magát, végül majd belebetegedett.

Ettől kezdve a boldog párocscsa naponta kiadósan evett, mialatt a többi éhező madár már beletörődött abba, hogy éhen kell veszniük.

A liliumfehér, hidegvérű Galambné Komámasszony leheletgyöngéden elájult, ha csak egy maroknyi kölest képzelt el magának. Alig állt már a lábán; és Kakas Koma meg Tyúk Komámasszony teli beggyel ugyan és már igencsak kövéren, megkönyörült rajta. Teljes titoktartást kérve följánlották neki, hogy megmutatják azt a másik, gazdag földet, amelyet Isten fölfedett előttük, az ő kifogyhatatlan magtárjukat. Csakhogy... Galambné Komámasszony soha egy másodpercre sem vált el a férjétől, Galamb Komától, semmiféle titkot nem hallgatott el előtte, egyetlen magocskát sem kóstolt, hogy ne osztotta volna meg vele – egy csőr, egy lélek. Elment hát Galamb Koma is. És megtudta Kacsa és

asszonya, a tóban, amelynek vize kővé száradt. És megtudta Gúnár Koma és asszonya. Meg Pulyka...

– Micsoda kegyetlenség, mi meg éhen veszünk!...

Végül mindannyian, csöndben és egymást lesve, nehogy rossz hírbe keverjék magukat, nehogy foltot ejtsenek előkelő nevükön, odajártak a hőség mezejére, és öröm lakozott mindahány gyomorban.

Ah! Megtudta a dolgot a Gyöngytyúk:

*És hoty-hoty,
hoty-hoty,
hoty-hoty^[39] én nem kapok magot,
mint maguk, pöffeszkedők!*

– Mert maga nagyon locsi-fecsi, Komámasszony. Mert maga semmit sem gondol meg, elárul, és elveszejt majd mindnyájunkat – felelte az ellentmondást nem tűrő Guanako, és a kényeskedő, megfontolt Galambné józanul mondott még valamit, de Galamb turbékolt egyet:

– Ne üsd bele a csőröd, galambom, szerelmem. Legyünk kedvesek, még ha nincs is ínyünkre.

– Nézd, Komámasszony, én jól ismerlek... Hozok neked kukoricát egy zacskóban... – mondta Tyúk.

Nem, nem volt mit tenni, oda kellett vezetni a Gyöngytyúkot, mert vad csiripelésbe, ugrándozásba, szárnycsattogásba tört ki, és megesküdütt végül anyja hamvaira – az volt aztán a jó asszony! – és apjáéira – nyugodjék békében! –, hogy kifogástalanul fog viselkedni, akárcsak egy úrhölgy, még a gyanú árnyéka sem férhet majd hozzá.

És ahogy eszeget ott: csivit! csivit... csivit-csivit-csivit-csivit! – bizony, alighogy enni kezdett ott, messze, máris mindent fölkavart.

– A végén még elcsípi – állapította meg Kakas.

– Hm, hm! (Galamb egészen kijött a sodrából a zűrzavar láttán, és ügyefogyott gyöngédséggel taszigálta el onnan a párját.)

– Menjünk! – mondták a tiszteletre méltó tolvajok elővigyázatosan.

– Csivit-csivit-csivit!... Csivit-csivit! – randalírozott egyre a Gyöngytyúk.

Már jött is a parasztember, lóháton járta végig a birtokát. A reggel kitarult, akár egy legyező. Ott lelte Gyöngytyúkot a parasztember,

amint csipkedett itt, ott, amott. Leszállt a lóról, és kezét emelt rá.

– Söpredék, majd megtanítlak kesztyűbe dudálni! – ordított rá a parasztember, és még a nyakán is csavart egyet.

– Hoty-hoty-hoty-hoty?

– Csak így, ez jár a tolvajkodónak – és bezárta az udvarba.

– Vigyázzon mindenki, akinek csak „evvel” akad dolga – figyelmeztette a tyúkászt, aki megvetéssel elegy érdeklődést tanúsított –, evvel a szégyentelen perszónával, leszámolok még vele...

– Pakuá, pakuá?^{40}

– Nem, én nem vagyok Pascual! – azzal úgy becsapta a kapuajtót, hogy még a szegény Zsemle kutya is rémülten menekült.

Gyöngytyúk fölszáll egy rúdra, eltöpreng.

– Most aztán, Jeggua, Védtelenek Szüze, ki és hogyan húz ki ebből a csávából? Ennek a mundelének^{41} még a szeme sem áll jól!

A birtok gazdájának fia, egy girhes és zöldfülű gyerek, játszadozás közben odaért a baromfiudvarhoz, ő pedig, a csalafinta, magához intette.

– Jer ide, gyerek, jer ide – mondta neki okos szóval.

– ?

– Te gyerek, szereted már az aranytallérokat, az escudókat, a centeneket meg az érméket?

– ???!

– Ah, gyerek... Akkor hát gazdaggá teszek. Nekem olyan hangom van, hogy még a sírkeresztek meg a cukorgyarak tornyai is táncra pördülnek, ha énekem hallják. Vigyél engem Havannába. Majd azt kiabálsz: „Íme, a csodálatos Gyöngytyúk, ha pénzt kapok, énekel, ha nem kapok pénzt, nem énekel többé!”

– Hallgasd csak – mondta a Tyúk, a ravaszdi. És már dalolt is:

Jött Kakas Koma, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

Jött Tyúk Komámasszony, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

jött Galamb Koma, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

Jött Galambné Komámasszony, jött a buzgó-ó-ó-ó,

Ariljénlje!

Jött Kacsa Koma, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

jött Kacsáné Komámasszony, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

Jött Pulyka Koma, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!

*Jött Pulykáné Komámasszony, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!
Jött Guanako Koma, jött a buzgó-ó-ó-ó, Ariljénlje!
Iszé-Kué! Ariljénlje! Iszé-Kué! Ariljénlje...
Iszé-Kué! Ariljénlje! Iszé-Kué! Ariljénlje...*

A parasztember meg a birtok valamennyi napszámosa félbehagyta tennivalóját, futott mind az udvarba, megbűvölte őket az ének.

– Íme, a csodálatos Gyöngytyúk, ha pénzt kapok, énekel, ha nem kapok pénzt, nem énekel többé!

– Aranytorkú ez a tyúk! Énekelj, ó, énekelj csak, gyönyörű Gyöngytyúkocska! Énekelj, mi meg majd táncolunk. Nem kötünk több kívét!

A Tyúk elnémult, az emberek zsebében pedig egy árva rézpenz sem maradt.

*Havannába, Havannába, gyalog az országúton!
Dallal, tánccal, Iszé-Kué, Ariljénlje!*

Ahogy a városfalhoz értek, megjelent az őr.

Táncolt az őr, a gallego.

– Gyűjjenek velem mind az Órszobába!

Mondta az őr az asszonyának:

– Itt egy Tyúk Kineából, kinél kellemesebben Kaliciámban sem szólnak a pásztorsípok!

Előszedett egy korsót, kiszedte belőle a Lajos-aranyakat, bizony már épp tizenkét év óta gyűjtögette őket...

Fölfigyelt a vigadozásra a Polgármester, aki a Sétányon járt-kelt, ugyancsak peckesen: ott jön, rajta a jelvénye, igen-igen kopog a botja az Iszé-Kuéra, az Ariljénljére!

– Urak, mi történik ebben a városban? Ariljénlje! Vigasság?... Engedély nélkül? Micsoda dolog ez, emberek, micsoda dolog?

Elhallgat a Tyúk: Polgármester Uramnak táncolni támad kedve.

– Menjünk mindnyájan a Városházára! – És kibontanak egy csomagot, benne csupa ötpezós aranypénz. Táncol a Polgármester, táncol a Polgármesterné (Asturiából valók mindketten, egyenes derekúak), táncol az őr meg az örné.

*Iszé-Kué! Ariljénlje!
Iszé-Kué! Ariljénlje!*

Nemsokára megérkezett az ősi családból való, kövér képű, otromba, nagy lábú, bajuszos Kormányzó, széles vállát, vállbojtjait rázta – igazi Spanyol Grand –, melle fénylő volt, mint egy aranyérmekkel és keresztekkel borított oltár.

– Iszé-Kué, Ariljénlje! Utat Őméltóságának, a mindenit! Ariljénlje! De mi ez, a teringettét! Mi ez, mi van velem, hogy még a szemölcsöm szőrszájai is táncra kerekednek?

– Az istenit! Ariljénlje!

– Kormányzó Úr, nagyon jó ez!

És mennek mind a Kormányzósági Palotába.

– Véreből sarjadt lányaim, és te is, asszony – mondja Őméltósága –, gyertek mind meghallgatni a Csodálatos Gyöngytyúkot!

És teli marokkal, szőrös kezével szórta szét az aranyakat.

A Kormányzóné – igazi kubai asszonyság, durva és kövér – táncra pördült a piros függönyök között, betáncolt a szalonba.

Táncol a Kormányzó kilenc hajadon lánya.

És jött Spanyolország Királya, vitorláson, vele jött az udvar, Kolumbusz Kristóf, fehér márványból kifaragva, meg egy hóhér meg egy pap...

– Mondjátok, sokszínű alattvalóim: ez a Mambi^{42} rumba?

– Iszé Kué! Ariljénlje! Micsoda multság, de kedvünkre való... Ariljénlje!

– Uram, a csodálatos, a csodálatos Gyöngytyúk!

– Megteszem Zöld Antilláim, édes Antilláim Alkirálynőjévé! Rajta, urak, folytatódják a tánc!

Fölment a Király a lépcsőn, egyszer sem tévesztette el az ütemet, az Ariljénlje ütemét!

Ariljénlje! És a Királyné gyémántkoronával, hermelinpalástban a farát riszálta:

– Iszé-Kué! Ariljénlje! Iszé-Kué! Ariljénlje!...

Táncolt az őr és az őrné, a Polgármester és a Polgármesterné, a Kormányzó és a Kormányzóné, a lusta lányok, a Kormányzó nevetlen lányai: Spanyolország Királya és Királynéja, tősgyökeres hercegek és hercegnők.

Grófok, őrgrófok és bárók.

Meg Havanna püspöke.

A Hadsereg, a Tengerészet, a Törvényhozó Testület és az Ország Barátainak Gazdasági Egyesülete.

A papagáj, a kutya és a macska.

A kocsiszínbén a kocsisok, a konyhában a szakácsok, a lábasok meg a serpenyő. A háztetőn a néger nő, aki mos, a néger nő, aki vasal. Ahol a ruha szárad, táncolnak a pruszlikok, táncolnak az alsószoknyák, táncolnak az urak patyolattiszta, hosszú alsónadrágjai. Meg a felhők.

A Palota kapuinál táncolnak az ajtónállók is, járják az utcai lámpák meg az alkalmatlankodó éjjeliőrök: és kit látni a parkban, a babérfák alatt, az asszonyokkal teli erkélyekkel szemben, bizony a Jövő Bamba Kapitányát, aki a kikötőt őrzi, és a kalózkra vadászik, járja most a táncot, csúfság sem esik rajta, járja a koromfekete, koszos-piszkos néger nővel, a rosszfélével, a riheronggyal.

– Most pedig – mondta a Tyúk – vigyetek valami szabad térre, hadd daloljak a népnek.

– Legyen – mondta a király –, nem árt, ha a nép is mulat kedvére... hébe-hóba.

– Éljen Tacón Tábornok! Éljen a Rumba, a Közigazgatás, az Alkotmány, a Vigasság!

És a szabad, jókedvű népség – bozalok,^{43} ladinok,^{44} kreolok, kreolok ivadékai, négerék, fehérék és sárgák, apró kínaiak, a dobok, a csörgők, a marakák, a marugák^{45} meg a kolompok pokoli lármájában tovább táncoltak, át a III. Károly úton, föl a Hercegek Dombjára.

Szóltak a dobok:

„Melegem van, melegem!”

Táncolt az egész nép. Még a gyűlölt csendőrök is, mintha derék emberek volnának!

Jöttek a városi tanácsnokok főnökeikkel; háromszögletű kalap, rendjel és a város zászlaja, farsangi menetek, lampionok, karneváli ördögöcskék mókái, kongók, lucumík, mándingák, ararák, „divatbábuk” és „szobrocskák”, Jézus Mária kikent-kifent „világfiak”, bő szárú, széles nadrágokban páváskodtak, csillogó-villogó bőrrel beszegett ujjú ingekben, pörge kalapban és színes kendőkben.

Iszé-Kué! Ariljénlje!

Iszé-Kué! Ariljénlje!

*Fönt, fönt, az Atarés Palotán, odafönt a Gyöngytyúk.
Megmozdította egyik szárnyát – Ariljénlje!*

Amikor odaértek, és hangolni kezdtek... ő már szülőföldjén volt, „vérei” között, kalandjait mesélte nekik.

Galamb méregbe jött. Kurr-kurr! még ráragad a rossz példa, a vakmerő, locsi-fecsi Gyöngytyúk példája az ő jámbor és illedelmes párjára.

Gúnár csőre is elnyílt megrökönyödésében, bármennyire erőlködött is, nem tudta mindezt sehogy sem fölfogni – feje is belefájdult –, Kakas Koma meg, gazda voltára, férfiasságára, tarajára és sarkantyúira kevélyen, úgy vélte, kötelessége megfelelni neki, nem pedig ámuldozni.

– Bolond, kötni való bolond! Megérdemelnéd, hogy a szemed is kicsípjék... és még nevetni merészelsz, te pimasz, te kérkedő!

– Mondd, ördögadta, békebontó gyöngytyúkja, mikor jön meg már végre az eszed?

– SOHA! SOHA! SOHA! SOHA! – rikácsolta rángatódzva, a dühtől majd szétpukkadva Guanako Koma, aki nagyon kicsinyes volt és – ami igaz, igaz – nagyon ostoba.

A SZABADSÁGLEVÉL

Akkoriban az állatok beszéltek, egymás jóbarátjai voltak, az emberrel is szót értettek, a kutya azonban már rabszolgául szegődött hozzá. Már mindenekfölött szerette az embert.

Abban az időben – amikor még hosszan teltek az órák, és senki sem sietett – a Macska, a Kutya meg az Egér nem tudtak meglenni egymás nélkül. Kuba legjobb komái az Alameda egyik nagy házának hátsó udvarában jártak össze, ahol még nem is olyan régen a tengeri fények a ház színes üvegein hunytak ki. Ott aztán, egy babérfa lábánál – amelyet az új idők megöltek minden madarával együtt – az egész estét átbeszélgették.

Egy ízben a Macska és az Egér (az utóbbi rengeteget forgatta a könyveket: tudós volt) a szabadság dicshimnuszát zengték, hosszú vitába kezdtek a Föld minden fiának jogairól, nem hagyták ki a Lég és a Víz lényeit sem, Kutjának pedig eszébe jutott, hogy ő bizony rabszolga, el is szomorodott... Másnap fölkereste Olofit.^{46}

Babá diáé odiddena!

Babá burukú odiddena, didé didena...{47}

– és szabadságlevelet is kért tőle.

Az ég legvénebb vénje kissé zavarba jött, fölöttébb kételkedett abban, hogy a Kutya kedvére tehet, tudta a jövendőt, hiszen szeme mindent előre lát, és csak füle tövét vakargatta. Végül aztán megrándította a vállát – nagy göggel köpött egyet a fogain keresztül –, így szokott tenni, ha nekidurálta magát valaminek, azzal odakanyarintotta nevét egy pergamenlap aljára, és odaadta a Kutjának a sóvárgott szabadságlevelet, nem akadt benne semmi hiba. Aznap éjjel a Kutya meg is mutatta a barátainak nagy pöffeszkedve.

– Jól őrizze meg, Komám, mintha aranyból volna! – biztatta erősen búcsúzaskor a Macska, Kutya pedig úgy vélekedett, hogy nincs biztosabb hely, hiszen zsebe nem volt, a hátuljánál, hát ott őrizgette. Csakhogy az értékes irat, amelyet odarejtett, csípte ám kegyetlenül. Egyre több aggasztó bosszúság érte miatta: kénytelen

volt nevetséges módon járni, hátsó lábait ugyancsak szétterpeszteni. A farkát sem merte megcsóválni, ezentúl érzelmeit is magába kellett fojtania. Megtörtént, hogy váratlanul rettentő viszketegség tört rá, féktelen inger támadt benne, hogy nekiiramodjék, hogy farát kétségbeesetten, a következmények fontolgatása nélkül a földhöz dörzsölje, és bizony mindenki hangos hahotára fakadt az efféle rohamok láttán, amelyek, nagy gyötrelmére, gyakran épp az utcán érték utói. Merő kínszenvedés volt. Állandóan csak gyötörte magát, hogy elveszíti az okiratot, így telt el az egész napja. Kutya Koma a sok rettegéstől, hogy hanyagságból még összefirkálja a szöveget, végül már lélegzetet sem vett, s amikor aztán már nem tudta, mit válasszon inkább, a szabadságot vagy a vértanúságot, kihúzta a farából az okiratot, és odaadta megőrzésre Macska Komájának.

A Macska úgy vélte, túl nagy felelősség volna a szabadságlevelet kitenni a szabad ég alatti, háztetői kalandos élet veszélyeinek, elvitte hát Egér Komához, akinek tető volt a feje felett... El is ment Egér Koma házába. Az viszont épp a kocsmában járt sajtot vásárolni... Egérné fogadta, őrá bízta hát a szabadságlevelet, erősen lelkére kötötte, hogy vigyázzon rá. Egérné Komámasszonyra rájöttek a szülési fájdalmak. Fogta a levelet, darabokra tépte, vele bélelte ki az egérlyukat...

Ez idő tájt a Kutya vadul civódott a gazdájával.

Azt mondta a Kutya: – Adj még egy csontot!

Visszavágott a gazda: – Van eszemben!

A Kutya nekiugrott az embernek. Az pedig fölemelte az ostort...

– Jussom van ahhoz, hogy többet egyek, mert szabad vagyok...

Az ember azt mondta:

– Azt eszed, amit tőlem kapsz. Rabszolgának születél. Az én rabszolgám vagy!

– Nem, gazduram, nem vagyok a te rabszolgád – és eszelősen csapkodott a farkával –, van szabadságlevelem.

– Ha így van... mutasd meg tüstént!

Kiment a Kutya a hátsó udvarba, és hívta barátját, a Macskát.

– Macska Koma, gyorsan, a szabadságleveletem!

Macska hívta Egeret.

– Egér Koma, gyorsan. Kutya Koma szabadságlevelét, Egérnénél van.

Egér hazaszaladt. Aludt Egérné, hét egérkéjével, a pergamen diribdarabjai között...

Megjött Egér, lélekszakadva, kétségbeesve, Macska Koma fülébe suttogott, aki kezébe temette a fejét. És első ízben történt, hogy a Macska fújni kezdett, ráugrott kimeresztett karmokkal az Egérre, és ezúttal történt első ízben, hogy a Kutya a Macskára vetette magát, és fogát a nyakába mélyesztette.

Szemében zöld láng villant, hanyatt fekvve védekezett a Macska: nyüszítésre nyüszítés felelt, ütésre ütés, marásra marás, vérre vér. Az Egér, aki szerencséjére kicsi volt, megszökött, bevette magát az egérlyukba.

A megtépázott, szőrét borzoló Macska föliramodott a babérfára, egyik ágáról elérte a tetőt, és az ereszről íjként megfeszülve, csak fújt, csak fenekedett a Kutyára.

De Kutya Koma már gazdájához szaladt, hogy annak kezét nyalogassa, és minden további magyarázkodás nélkül a lábához kuporodott.

A NÉMÁK

Első éjjel a hold úgy jelent meg az égen, mint egy hajszál.

Aztán mint egy világító sarló éle, aztán mint egy kasztíliai sárgadinnye gerezdje, levét csurgatva, aztán... mint egy malomkerék, és végül lehullt, az éj szájába zuhant, oda, ahol a Mindig Rejtőző – akit senki sem látott, aki annak fenekén él, aminek nincs fenéke – diribdarabokra tördeli egy kővel a vén holdakat, hogy csillagokat csináljon belőlük, mialatt új hold jön fel az égre.

Ezalatt koromsötét volt az éjszaka, és Tigris ellopta a tüzet, táncával tévesztette meg azt, aki Inzambiapunga egyik barlangjában őrizte a lángot.

A vadász azt akarta, legyen fény a kunyhójában.

Éjfélkor fölkelte a legidősebb fiát, megrázta a karjánál fogva.

– Eridj Tigris házába, kérj tőle egy zsarátnokot.

– Félek! – mondta a fiú.

– Engedelmeskedj! – szólt rá a vadász.

Azzal kilökte a sötétségbe, abba a feneketlen éjbe, egyik hold lement már, másik még nem jött fel, csillag sem világított.

– Kipp, kopp!

Tigrisnek könnyű volt az álma, amióta a tüzet ellopta. Elülső mancsai közé rakta, alvás közben is óvta, nem is kalandozott el messzire az álm ösvényein.

Ily módon mindig melle közelében érezte az éltető meleget, és egyre csak nézte, nézte a lángok mindennél finomabb játékát, még lehuny szemmel is.

(Nagyon kicsiny tűz volt az a legelső tűz.)

Alighogy megkocogtatta az ajtót a fiú, Tigris, aki nagyon vénnek tette magát, dalba fogott, mintha csak mélységes fájdalomában sírna, teste sebéről dalolt, azt a dalt dalolta, amelyet a rendíthetetlen hegyen nem szoktak énekelni, ha lenyugodott már a nap. És hogy így történjék, csak a szövege maradt meg; annak a holdtalan, csillagoltó éjnek fekete szele pedig elvitte a dallamot mindeneken túlra, oda, ahol már minden feledésbe merült, azért vitte oda, hogy a

meggondolatlan emberek ne is emlékezzenek rá pontosan új életükben, csak ismételgessék...

Tanifaljoku! Teremina!
Tanifaljoku! Teremina!
Orunivaljo teremina,
Valjeljé Onina teremina,
Valjeljé teremina!

– Lépj be – mondta a Tigris, ajtót nyitott, megmutatta a tüzet.

– Félek!

Ráugrott a Tigris a vadász fiára, és lenyelte.

A vadász pedig, aki a zsarátnokra várt, miközben a szúnyogokat csapkodta, így szólt a másik fiához:

– Eridj, és kérj Tigris tüzéből egy szikrát.

– Félek! – mondta a fiú. – Várj, amíg pirkad!

– Engedelmeskedj! – szólt rá a vadász.

Tigris kapuja küszöbén nyújtózkodott, ajtaja tárva-nyitva:

Tanifaljokum... Teremina!

– Apókám, adj egy szikrát tüzedből, apám küldött, hogy kérjek tőled.

– No – mondta a Tigris –, kapd el ezt az ágat, itt repül! Kapd el gyorsan, ki ne ugorjon a kezedből!...

Azzal lenyelte a vadász fiát.

Elküldte a vadász a zsarátnokért mind a hét fiát, egyiket a másik után.

Egy sem tért meg.

– Én magam megyek hát – szólt a férfi. Tigris bezárta már az ajtaját. Kókadozni kezdett már a feje. Kedve ellenére lefelé csúszott az álom lejtőjén, teste is, a tűz is messze maradt, hátrébb.

– Kipp, kopp!

– Ah, te vagy az, Vadász – szólt a Tigris. – Nincs bereteszelve az ajtó, be is taszajthatod.

– Nem – felelte a férfi –, nem megyek be. Félek, nagyon félek!...

Csakhogy a Tigris nem hagyott neki időt a menekülésre. Rávetette magát a vöröslő sötétben, és lenyelte. A Tigris hasában a vadász meglelte mind a hét fiát, elevenen. Eszébe jutott, hogy van

nála egy kés... Föltépte a fenevad beleit, és kísértáltak mind, egyik a másik után a vékonyán vágott résen.

A férfi remegve magához vette a tüzet, azzal útnak eredtek – hang nem hagyta el ajkukat – a fekete, koromfekete ég alatt, a mélységes mély, vaksötét éjben, amelynek egy csillaga sem volt.

És egyetlen szót sem tudtak kiejteni soha többé.

Hát ezért vannak némák a világon.

VARANGY, AZ ŐR

Volt két iker, akik együtt járták a világot, akkorácskák voltak, mint valami madáreledelnek való mag.

A gonosz boszorkánynak fekete erdeje volt, a boszorkánynak, aki mozdulatlaná tette a levegőt, s ott volt a varangy, aki az erdőt és annak titkát őrizte.

Csak mentek, csak mentek a végtelen életen át az ikrek, a senki fiai.

Egyik nap girbegurba ösvényecskét láttak maguk előtt, amely csalárdul az erdőbe vezette őket. Amikor vissza akartak térni, eltűnt a csapás, ők pedig belevesztek már a véget nem érő feketeségbe, sehol semmi fény.

Bizonytalanul haladtak előre – nem is sejtették, merre –, kezükkel vaksin tapogatództak a sötétségben, az egyre kuszább, egyre baljóslatúbb, rettenetesen néma erdő pedig a csillagtalan éj mélyébe süllyedt. Sírtak-ríttak az ikrek, és felébredt a varangy, aki ott szendergett századok óta holt állóvíz pocsolyájában, nem is ismerte a fényt.

(Sosem hallott még a vén varangy gyereksírását.) Futott, végig az erdőn át, amelyben egy hang sem csendült, madarak sem daloltak, ág sem rezdült gyöngéden, és rátalált az ikrekre, remegtek azok, mint fűvön a tücsökrilla. (Sosem, sosem látott még a vén varangy gyereket.) Ott pedig az ikrek átölelték, azt sem tudták, hogy ki az, neki meg még a lélegzete is elállt. Mindkét karjában egy-egy alvó iker. Lágyn keble fölhevült, az ikrek álma erein áramlik át.

Tángala, tángala, miténgala, tú huran gánga.

Kukunyongo, Gonosz Ördög, új seprű,

Amely földet söpör, csilldgokat söpör.

Szentjánosbogárka, add nekem látásod, mert nem látok!

Rémíts, Álom, remegjen, ki remeg: én a földre döntöm

Szögletes Szeibafát, a Hét Villámokat meg Luisa mamát...

Szarabanda: szökkenj, Faló, Villám, Felhő Farka...

Rossz Szél, vidd el, vidd el!

Háta mögé lopakodott lábujjhegyen az erdő, és szorongva kémlelte. A halott ágakról fülek lógtak le, amelyek hallották szívdobogását, millió láthatatlan szem, fürkésző tekintet lyuggatta át meg át a sűrű sötétet. Hátralátmancsát meresztgette a csönd.

Varangy, az őr, meglepetve lefektette az ikreket a földre.

Fájjon, akinek fáj, Szampunga vért akar.

Fájjon, akinek fáj, Szampunga vért akar.

Az éjszaka másik végén korhadt gyökerekből nőtt kezét kinyújtotta a boszorkány.

Mélyet lélegzett a varangy, azzal lenyelte az ikreket.

Keresztültört az erdőn, futott, mint a tolvaj, az ikrek pedig, fölriadva az egyik szökelléstől; megkérdezték:

Csаметú, csekúndale,

Csаметú, csekúndale, csapúndale

Kuma, kuma tú.

Kipp, kopp! Túmbijaja!

Hová visznek? Túmbijaja!

Hová visznek? Túmbijaja!

Az agyaggyomorban.

Keresztutak pora.

Temető földje, éjfélkor, mozdulóban. Hangyaboly fekete földje: fáradságos munkájukat végzik – fájdalom nélkül, öröm nélkül – amióta a világ világ, a Bibihagua-hangyák, az iparkodó bölcsek...

Téngefa mama, Téngefa mama pocakja, aki minden titkok tudója lett Szeibafa nagyanyó gyökerében, hét nap a föld keblében, hét nap alatt Téngefa minden csönd tudója lett a folyó fenekén, ahol halak ütődtek hozzá. Megitta a Holdat.

Kopasz Pókkal és Skorpióval, Rothadt Kakasfejjel és Bagolyszemmel, mozdulatlan éj szemével, vérből való nyaklánccal – az árnyék szava felragyog.

Gonosz Szellem. Gonosz Szellem! Fekete szájú, féregszájú, vérszívó. Allá Kiriki, aljai boszaikombo, iljá kiriki!

A vénséges vén asszony hason fekve pálinkát, puskaport és kínai borsot köpött a varázsedénybe. Hamuból rajzolt nyílveszőket a földre, füstkigyókat. Tengeri kagylók beszéltek.

Szampunga, Szampunga vért akar.

– Itt az ideje – szólt a boszorkány.

A varangy nem felelt.

– Add ide, ami az enyém – szólt ismét a boszorkány.

Alighogy kinyitotta száját a varangy, zöld nyúlós fonalat eresztett ki belőle.

Rázkódott a boszorkány a nevetéstől, korhadt levelek viharától.

Megtöltött egy zsákot kövekkel. A kövek sziklákká váltak: nagy lett a zsák, akár egy hegy...

– Vidd messzire ezt a batyut, sehováig.

A varangy lágy karjával fölemelte a hegyet, és minden erőfeszítés nélkül vállára vetette.

A határtalan sötétségben ugrálva haladt előre a varangy. (Törött tükörben követte a boszorkány.)

Csametú, csekúndale,

Csametú, csekúndale,

Kuma, kuma tú.

Kipp, kopp! Túmbijaja.

Hová visznek! Túmbijaja!

Hová visznek! Túmbijaja!

A lágyszívű varangy vígan dalolt most minden szökellésnél:

Páli Szent János,

Nézd, léptem dobban,

Páli Szent János,

Így nyelek, gyorsan.

Arra, messze, de hol – bizony, se közel, se messze –, kieresztette az ikreket a hasából a varangy.

Ébren – újra az ismeretlen éjbe zárva, fölriadva – ismét keserves sírásba törtek ki.

A varangy nevetséges képe kimondhatatlan gyöngédséget sugárzott: kimondta a romlatlan, elfeledett, veszendőbe ment, a világ bánatánál is vénebb szót, és a szó hajnali fénné lett. Könnyein át látták az ikrek, hogyan vonul vissza az erdő, tünedezik lassú, homályos foltokban, belevész a sápadt láthatárba: és nemsokára megjött az új nap, a reggel tiszta illata.

Egy falu szélén álltak, fénylő napsütésben, énekelve és kacagva vágtak neki a fehérlő útnak.

– Áruló! – rikácsolta a boszorkány, és vonaglott a gyűlölettől, a varangy pedig ábrándjaiba merült, iszapos pocsolyájában a legtisztább vízről álmodozott...

Jött a boszorkány, hogy megölje: de ő már aludt, édes halálba szenderedett abban a tiszta, végtelen vízben, hol örök béke honol...

UTÓSZÓ

Mikor és miként kerülhettek afrikaiak a Karib-tenger szigeteire? Érkezhettek az Újvilágot felfedező-meghódító első hajókkal is, hiszen Andalúziában a XV. században már éltek Guineából elszállított fekete szolgák. Spanyol gazdáik pedig a felfedező utakra is magukkal vitték őket (ezáltal is gyarapítva az udvari kincstárt, hiszen minden egyes rabszolga szállítási engedélye két dukátba került). Elképzelhető tehát, hogy Amerika felfedezésében névtelen afrikai rabszolgák is részt vettek, de tömeges szállításukra csak a gyarmatok gazdasági életének megszervezésekor került sor. Vajon miért nem elégedtek meg a gyarmatosítók az Antillák őslakóinak, az indiánoknak a munkaerejével?

Egy okirat tanúsága szerint, amikor 1510-ben Hispaniola-sziget királyi tisztségviselői a sevillai kereskedelmi központtól kétszáz fekete rabszolgát kértek, az indok a következő volt: könnyíteni akarnak az indiánok sorsán, azért inkább négereket szeretnének alkalmazni. Az „emberségesnek” tekintett kezdeményezés egyik szószólója a 16. század neves krónikása, Bartolomé de Las Casas szerzetes volt, akit kortársai az indiánok nagy védelmezőjének neveztek. (Las Casas valóban sokat tett, hogy javítson az indiánok sorsán – a rabszolgaságtól, az üldöztetéstől kívánta megóvni az őslakókat.) Az afrikai rabszolgakereskedelmet azonban nem indiánvédelmi, hanem sokkal inkább gazdasági szempontok irányították. Világosan kiolvasható ez abból a jelentésből, amelyet 1518-ban az Antillákra küldött szerzetesek küldtek a spanyol udvarnak. A jelentés szerint a gyarmatok gazdasági reformjának alapfeltétele az afrikai rabszolgák behozatala, mivel egyrészt az indiánok „megkímélhető”, másrészt növelhető a királyi haszon, és biztosítható a telepek jövője. Csakhamar rájöttek ugyanis a spanyol gyarmatosítók, hogy az indián nem könnyen alkalmazható az életformájától teljesen idegen minőségű és mennyiségű munkák elvégzésére. Las Casas szerzetes szavai szerint: húsz fekete több aranyat bányászhat, mint negyven indián. (Az igazsághoz tartozik, hogy a későbbiek során maga Las Casas is belátta: a négerek

rabszolgaságba kényszerítése ugyanolyan jogtalan, akárcsak az indiánoké.)

Nőtt a fekete rabszolgák kereslete: nemcsak bányákban, hanem háziszolgaként és műhelyekben, de zömmel ültetvényeken alkalmazták őket. A királyi engedélyek V. Károly alatt megszorodtak: folyamatosan érkeztek rabszolgahajók az Antillákra. A kereskedelem könnyítését szolgálta, hogy a „megrendelések” lebonyolítását központi vállalkozó intézte. Bár Santo Domingo már korábban átadott rabszolgákat Kubának, a kereskedést hivatalosan csak 1517-ben engedélyezték. Ha figyelembe vesszük, hogy Kubában a rabszolgaságot 1880-ban számolták fel hivatalosan, megállapíthatjuk: a sziget társadalmának kialakításában jelentős szerepet játszó afrikai eredetű lakosság rabszolgaként töltötte idejének háromnegyed részét. A négerék gazdasági és társadalmi, valamint kulturális kibontakozása teljes mértékben csak a kubai forradalom után valósulhatott meg. A kubai néger kultúra értékeit természetesen többen is felfedezték, egyik bizonyosága éppen jelen – a harmincas években összeállított – kötet is.

A kubai néger lakosság – bár származását illetően nem egységes, hiszen több nyugat-afrikai területről kerültek feketék az Antillákra – egyik lényeges vonása, hogy a nyelvre és a vallásra a nigériai jorubák döntő hatással bírtak. Mintha a jorubák a sokszínű afrikai kulturális jelenségeket összegezték volna. A „fehér” és ellenséges környezethez való kényszerű alkalmazkodás különleges összetartó erőket váltott ki: a rabszolgákat a közös – bár „fehér” befolyásnak kitett – nyelv és ideológia köteléke is összetartotta. A mitológia, a vallási elképzelések jegyében fogant ábrázolások, a közösséget formáló és összetartó rítusok biztosították a sajátos afro-kubai kultúra folyamatos fennmaradását.

A rabszolgák gazdasági-társadalmi és kulturális helyzetéről a szociológus Wagley így vélekedik: az ültetvényeken – ahol a rabszolgák dolgoztak – többnyire egyetlen fontos kereskedelmi cikket termeltek, így például cukrot, és a monokultúra jellemezte Kuba gazdálkodását is. A munka sajátos ritmusa, a specializált feladatok, röviden: a termelés egész ültetvényrendszere, a cukor és más kereskedelmi áruk piaca – hasonló társadalmi intézményeket is

teremtett. Az „importált” afrikaiak kulturális hagyományait természetesen színezték külső hatások, hiszen a rabszolga arra kényszerült, hogy bizonyos mértékig átvegye gazdájának műveltségi jegyeit. A felszín alatt azonban tovább éltek afrikai tradíciók, így például a családszervezetben, a táplálkozásban, a vallásban, a zenében és folklórban és az élet más területén. Az is természetes folyamat, hogy a gazdag és sokszínű afrikai vallási formák integrálódtak a latin-amerikai katolicizmussal. Az ideológiai alkalmazkodás egyik vonása, hogy afrikai eredetű istenségeket katolikus szentekkel azonosítottak. Brazíliához hasonlóan, ahol afrikai vonások erőteljesen színezték az ibéri eredetű műveltséget (gondoljunk csak Jorge Amado regényeire, így a *Zsubiabá-ra*, a *Gabrielá-ra*), olyan vallási formák is fennmaradtak, amelyek kétségtelenül afrikai eredetűek. (A hasonlóság a brazíliai és kubai négerek kultúrájában többek között az istennevekben, a szertartások formáiban is jelentkezik.)

A joruba eredetű vallási világbép – melynek jegyében a mítoszok és mesék is fogantak – középpontjában Olorun, az eget ura, a legfőbb lény található: személyéhez azonban – akárcsak Brazíliában – nem tartozik külön szertartás. A legfőbb lényt egy sereg istenség (*orísa*) követi: A három legfontosabb Obatalá, Csangó és Ifá. Mellettük számos, kisebb hatalmú istenség foglal helyet a panteonban. Külön csoportot képeznek a fétisek, amulettek és más szimbolikus kellékek. A szertartásokat illetően említésre méltó, hogy a joruba mellett más, pl. bantu eredetű kultusz is létezik. A rítusokat – akárcsak a brazíliai négerek – lakóházakban tartják: a szobában levő oltáron fétisek által reprezentált istenségek, előttük áldozati tárgyak állnak. A vallási gyakorlatban megtalálhatók a katolicizmus jelenségei mellett a spiritizmus vonásai is.

Az afrikai eredetű és a spanyol-katolikus vallási formák sajátos keveredése, a jelenségek különleges ötvözete a mesevilágból is kiolvasható. A keveredés, a kulturális adaptáció mennyiségét és minőségét nyilvánvalóan meghatározza a mesék gyűjtésének időpontja is. A jelen kötet első ízben 1936-ban jelent meg, mégpedig francia kiadásban, s a gyűjtemény összeállításának körülményeiről a francia kiadás előszava tájékoztat. Megtudjuk, hogy a feketékkel rokonszenvező kutató, Lydia Cabrera, hosszabb időt töltött Havanna

négernegyedében, ahol a hallottakat papírra vetette. Az egykori rabszolgák ivadékainak vallási szertartásain nemcsak mint megfigyelő, hanem mint a kultusz beavatott tagja vett részt. Együtt élt mesemondóival – kutatómunkáját korszerű módszerekkel végezte, figyelembe vette, hogy a résztvevő-megfigyelés az elbeszélések teljes társadalmi-kulturális hátterére fényt deríthet. Azonban – amint a francia Miomandre megjegyzi – a mágia és költészet világában élő emberek rítusaitól és szóbeli alkotásaitól a magát is költőnek valló folklorista Cabrera „meghatódott”. Ennek lehet következménye, hogy a kutató, aki tárgyilagos megfigyelő és lejegyző kívánt maradni, a mesék továbbadásában azonban nem szabadulhatott saját költészetének befolyásától. (Bírálnói szemére vetették, hogy átköltötte a meséket-elbeszéléseket, és nem ragaszkodott a szövegek eredeti formájához.)

Bármint vélekednek azonban egyes szakemberek a *Kubai néger mesék*-ről, Lydia Cabrerának köszönhető, hogy ebben a kötetben az európai olvasó ízelítőt kap a harmincas évek alkotó-változó korszakában levő afro-kubai mesevilágból.

Boglár Lajos

JEGYZETEK

Ortiz, Fernando – a bevezetés írója (1881–1969), világhírű kubai etnológus, az afrikai művelődés latin-amerikai hatásának nemzetközi tekintélyű kutatója.

Bábalao (vagy *babalá*) – az afro-kubai vallási szertartások vezetőjének egyik, joruba eredetű neve.

Csangó vagy *Sango* – a villám, a háború, a férfiasság és a dobok istene; az *otísák* (istenségek) rangsorában második helyet foglal el. Fétise egy meteorit, színe a vörös. A Csangót ábrázoló férfibábu piros szegélyű fehér kendőt, piros gallért és koronát visel. Kubában a vallási szinkretizmus jegyében Szent Borbálával azonosítják.

Ifá – az oristák sorában a harmadik istenség: szexuális kapcsolatok, a szülés és a profetikus szertartások egyik kellékének (bizonyos pálmagyümölcsöknek) a védő ura.

Lukumí – a Kubába szállított afrikai eredetű, joruba vagy nago lakosság összefoglaló neve.

Majombero – az afro-kubai vallási szertartások vezetőjének egyik neve.

Obatalá – Olorunyt, a legfőbb lényt egy sor istenség követi; a három legfontosabb között foglal helyet a kétnemű Obatalá. A föld, az emberek, az igazság és a tisztaság teremtő istene. Kultuszát Kubában batalá-vallásnak vagy egyszerűen batalának nevezik. Az Irgalmas Szűzzel azonosítják. Az istenség kétneműsége az obatalá ábrázolásán is megmutatkozik: a férfit ábrázoló báburn női ruha látható. Tisztelete, akárcsak Brazíliában, a pénteki napra esik.

Ocsosí – a vadászat istene; többnyire nyilazó alak, néha csak íj és nyíl jelképezi. Egyesek szerint eggyé válik Ocsoszéval, akit a kubai négerek Szent Alberttal azonosítanak.

Ocsún vagy *Osún* – az orisák közé tartozik: édesvizek, folyók, lagúnák, a szépség és az anyaság, valamint a sárga színű fémek istennője. Kubában a kobrei Szűzzel azonosítják, színe a bronzsárga.

Ogún – a háború, a fémek, hegyes, éles eszközök istene. Jelképei között található bozótvágó kés, kalapács, lánc, kulcs.

(Utóbbi miatt azonosítják Szent Péterrel.) A másodrendű orisák közé tartozik, gyakran más istenségekkel, így Esúval vagy Osúnnal egybefonódik.

Kimbombo – istenségeknek bemutatott áldozati étel (egy hibiszkuszféle).

Jemajá – folyamok, források istennője; a másodrendű orisákhoz tartozik. Színe a tengerkék, nyakában kék-fehér gyöngyökből álló láncot visel. Jemajá táncában a tenger mozgását utánozzák; egyszer lágy, máskor viharos hullámozását. A reglai Szúzzal azonosítják, aki a kubai halászok és a tenger védő úrnője.

TARTALOM

Bevezetés (*Fernando Ortiz*)

Bregantino, Bregantín

Csegge

Eljá

Valo-Vila

Két királynő

Teknőc Tata és Tigris Tata

A Komák

A Mambiala dombja

Aranyélet

Apopoito Miamá

Tatabiszako

Arere Marekén

Az Almendares iszapja

Szuandénde

Szokuando!

Nyogumá

Teknőc lova

Féllábú Osaín

A csodálatos gyöngytyúk

A szabadságlevél

A némák

Varangy, az őr

Utószó (*Boglár Lajos*)

jegyzetek

Gyászének.

Korsó.

Élénkvörös színű rák.

Az ilyen növényekből készült fürdő biztosítja bármely, mégoly lehetetlennek látszó vállalkozás sikerét is.

Az anya.

Miért sírsz?

Kukoricából készített ital, forrón isszák.

Hal.

Kókuszfa.

Édesanyám.

Görcsöket okozó és himlővel ölő démon.

Temető.

Védelmező fétis. Megfelel a skapulárénak.

Órangyal.

A felbecsülhetetlen, Fernando Ortiz szerint. *Afroubanizmusok csokra.*

Latin-amerikai szalmakalap.

Erjesztett cukornádlé, borssal.

Szerető.

Gyertya.

Cukornád-pálinka.

Ötpezős aranypénz.

Tiszteletteljes köszöntés, a „lukumi” négerek üdvözlik ily módon „ajlocsaikat” és „babalaóikat”.

Egy caballería: ezerháromszáznegyvenhárom ár.

A kandelariai Szűz.

Assisi Szent Ferenc.

Rossz vérű asszony.

Asszony.

Megtisztulás.

Rontás.

Látod?

Ház.

Szarvas.

Ökör.

Madár.

Gyöngybagoly.

Varangy.

A pávarikácsolás azt akarja mondani: „Te etted meg!”

Banánból, jamszgyökérből vagy tökből készült főtt étel.

A gyöngytyúk hangját utánozza.

Mindegyre a gyöngytyúk hangját utánozza.

Fehér ember.

Mambi: a spanyolok ellen harcoló kubai hazafiak neve.

Bozal: olyan néger, aki spanyolul egyáltalán nem, vagy csak igen rosszul beszél.

Ladino: olyan néger, aki jól beszél spanyolul. Mindkét elnevezés a 16. században, a rabszolgasággal egyidőben született.

Kubai zeneszerszámok.

Két Olofi van: egyik vénebb, mint a másik... Az Oltári Szentség.

Kelj föl, öreg, kelj föl.